

Національна академія наук України
 Інститут історії України
 Інститут археології України
 Інститут мистецтвознавства, фольклористики
 та етнології ім. М. Рильського

Державний науково-дослідний інститут теорії
 та історії архітектури і містобудування

Державний комітет будівництва,
 архітектури та житлової політики України

Міністерство культури і мистецтв України

Українське товариство охорони
 пам'яток історії та культури

Головна редакція
 Зводу пам'яток історії та культури
 при видавництві «Українська енциклопедія»
 ім. М. П. Бажана

**ЗВІД
 ПАМ'ЯТОК
 ІСТОРІЇ
 ТА КУЛЬТУРИ
 УКРАЇНИ**

ГОЛОВНА РЕДАКЦІЙНА РАДА

Голова ради — Володимир ЛИТВИН

Юрій БОГУЦЬКИЙ, Геннадій БОРЯК, В'ячеслав ГОРБИК,
 Іван ДЗЮБА, Микола КІПОРЕНКО, Василь КРЕМЕНЬ, Іван КУРАС,
 Олександр ОМЕЛЬЧЕНКО, Борис ПАТОН, Валерій СМОЛІЙ,
 Петро ТРОНЬКО, Валерій ЧЕРЕП, Іван ЧИЖ

ЗВІД ПАМ'ЯТОК ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

ЕНЦИКЛОПЕДИЧНЕ ВИДАННЯ

У ДВАДЦЯТИ ВОСЬМИ ТОМАХ

ГОЛОВНА РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор — Валерій СМОЛІЙ

Вадим АБИЗОВ, В'ячеслав ГОРБИК (заступник головного редактора),
Микола ДЬОМІН, Микола ЖУЛИНСЬКИЙ,
Ярослав ІСАЄВИЧ, Микола КІПОРЕНКО,
Володимир МИХЕЄВ, Віктор МИЦ,
Олексій ОНИЩЕНКО, Ганна СКРИПНИК, Євген ТИМАНОВИЧ,
Петро ТОЛОЧКО (заступник головного редактора),
Петро ТРОНЬКО, Лариса ФЕДОРОВА (відповідальний секретар)

Київ

Головна редакція Зводу пам'яток історії та культури
при видавництві «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана
2003

ЗВІД ПАМ'ЯТОК ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

КИЇВ

Кн. I, ч. II

М — С

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ ТОМУ

Відповідальний редактор — Петро ТРОНЬКО

Юрій АСЕСЬВ, Сергій БАБУШКІН, Микола БЕЗВЕРХИЙ,
Сергій БЛОКІНЬ, В'ячеслав ГОРБИК,
Віктор ГУСЄВ, Світлана ДМИТРУК,
Валентин ЄЖОВ, Гліб ІВАКІН,
Михайло КАЛЬНИЦЬКИЙ, Микола КІПОРЕНКО,
Ніна КОВАЛЕНКО (відповідальний секретар),
Олександр КОСТЮК, Станіслав КУЛЬЧИЦЬКИЙ,
Віра КУПЧЕНКО, Борис КУРІННИЙ,
Руслан КУХАРЕНКО, Олена ЛУГОВА,
Олександр ОМЕЛЬЧЕНКО (заступник відповідального редактора),
Віктор ПАДАЛКА, Елла ПІСКОВА, Леонід ПРИБЕГА,
Людмила ПРОЦЕНКО, Олесь СИЛИН,
Валерій СМОЛІЙ (заступник відповідального редактора),
Павло СОХАНЬ (заступник відповідального редактора),
Максим СТІХА, Анатолій ТИМЧИК, Петро ТОЛОЧКО,
Тетяна ТРЕГУБОВА, Лариса ФЕДОРОВА, Лариса ШЕВЧЕНКО

Київ

Головна редакція Зводу пам'яток історії та культури
при видавництві «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана
2003

ББК 63.3(4УКР)я2
З-43

Видання тому «Київ» фінансується
Київською міською державною адміністрацією
і здійснюється за сприяння Управління
охорони пам'яток історії культури
та історичного середовища м. Києва

Головна редакція Зводу висловлює подяку за спонсорську підтримку Головному
управлінню містобудування та архітектури м. Києва,
Громадській організації «Відродження Києва».

Звід пам'яток історії та культури України засновано
за Постановою Ради Міністрів Української РСР
від 3 вересня 1982 р.

Упорядники

*В'ячеслав Горбик, Микола Кіпоренко,
Ніна Коваленко, Лариса Федорова*

Звід пам'яток історії та культури України — перше в Україні енциклопедичне науково-довідкове видання про всі відомі на її території нерухомі пам'ятки археології, історії, архітектури та містобудування, монументального мистецтва. Звід включатиме 28 томів, відповідно до адміністративно-територіального поділу країни (24 області, Автономна Республіка Крим, міста Київ і Севастополь), окремий том присвячено пам'яткам української культури за рубежом.

Відкриває Звід том «Київ», який складається з двох книг (перша книга — у трьох частинах, друга міститиме статті про некрополь міста). Частина перша книги I-го тому «Київ» побачила світ 1999. Великий обсяг матеріалу зумовив поділ книги не на дві частини, як оголошувалося в анотації до першої частини, а на три. Частина друга містить вступну статтю відповідального редактора Редакційної колегії тому «Київ» Зводу пам'яток історії та культури України — Героя України, академіка Петра Тронька та статті-довідки про пам'ятки, загалом про 930 об'єктів історико-культурної спадщини Києва. Значний обсяг інформації вперше вводиться до широкого наукового та суспільного обігу. Над підготовкою матеріалів книги працювало 213 авторів, які представляють різні галузі науки.

Книгу супроводжує науково-довідковий апарат (джерела та література, покажчики — вулиць, іменний, поста-тейний), ілюстративний матеріал (1646 фотографій, карт, схем, планів).

The Code of Ukraine's historic and cultural memorials is the first encyclopedic scientific reference publication in Ukraine describing all immovable monuments of archeology, history, architecture, town-planning and monumental art existing on its territory. The Code will include 28 volumes according to the administrative-territorial division of the state (24 regions, the Crimean Autonomous Republic, the cities of Kyiv and Sevastopol), a separate volume will be devoted to the Ukrainian culture memorials abroad.

The Code begins with the volume «Kyiv» which consists of two books (the first book in three parts, the second part will include articles about the necropolis of the city). The first part of the 1-st volume of «Kyiv» book appeared in print in 1999. A large number of materials predetermined the division of the book not into two parts, as it was stated in the annotation to the first part, but into three. The second part contains an introductory article of the executive editor of the Editorial board of the volume «Kyiv» of The Code of Ukraine's historic and cultural memorials — the Hero of Ukraine, academician Petro Tron'ko and reference articles about the memorials, altogether about 930 objects of historic and cultural heritage of Kyiv. A substantial number of information for the first time is put into wide scientific and public circulation. 213 authors, representing different spheres of science, were working on the preparation of materials of the book.

The book is accompanied by scientific reference material (sources and literature, indices — of streets, names, articles), illustrations (1646 photographs, maps, schemes and plans).

За повного або часткового використання публікацій книги посилання
на видання обов'язкове

By full or partial use of the publications of the book references
to the edition are obligatory.

Поліграфічне виготовлення забезпечено Державним комітетом
телебачення і радіомовлення України за державним замовленням на
підставі Указу Президента України від 11 грудня 2000 р. в межах
Національної програми випуску суспільно необхідних видань

© Головна редакція Зводу пам'яток історії
та культури при видавництві «Українська
енциклопедія» ім. М. П. Бажана. 2003

© Chief Editorial Board of Handbook
Summary of history and culture
at the Edition «Ukrainian Encyclopedia»
named after M. P. Bazan, 2003

ISBN 966—95478—0—6

ISBN 966—95478—2—2 (Т. «Київ», кн. I, ч. 2).

Садиба — типовий зразок забудови центральних районів Києва кін. 19 — поч. 20 ст.

Тепер на першому поверсі будинку № 29-а — магазини, в № 29-б і 29 — офісні приміщення [913].

Ірина Абрамова.

296.9. Садиба «Судового двору» Києво-Печерської лаври 1897, в якій проживали Меньшов Д. П., Полонська-Василенко Н. Д. (іст.). Вул. Московська, 30. Складається з трьох споруд: головного будинку на червоній лінії забудови вулиці, флігеля, розташованого паралельно йому, і службового корпусу в глибині ділянки. З 18 ст. ділянка належала Києво-Печерській лаврі. Відома під назвою «Судовий двір», здавалася в оренду приватним особам. 1803—05 за проектом арх. А. Меленського зведено двоповерховий (дерев'яний поверх на цегляному цокольному поверсі) головний будинок, в якому орендарі влаштували «Зелений готель», або «Зелений трактир з нумерами». Назва походить, імовірно, від зеленого кольору даху та кахляних груб. У 1-й пол. 19 ст. готель вважався найкращим у Києві. В ньому зупинялося чимало видатних діячів: письменники Т. Шевченко (згадає його в повісті «Близнець»), Є. Гребінка, О. Грибосдов, учасники декабристського руху та ін.

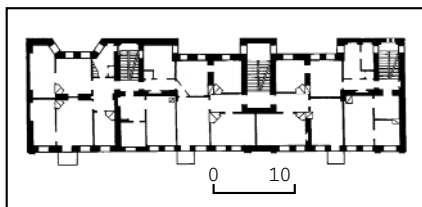
Наприкінці 19 ст. «Судовий двір» звільнили від старої забудови. За проектом арх. В. Ніколаєва збудували новий комплекс, який складався з трьох цегляних споруд: триповерхового з підвалом головного будинку, триповерхового з підвалом флігеля та одноповерхового службового корпусу (тепер частково розібраний). Фасади будівель вирішені в лицьовій цеглі. Головний будинок і флігель були житловими, використовувались як прибуткова нерухомість Лаври. Деякі квартири винаймалися під контори. З 1915 частину приміщень першого й другого поверхів головного будинку орендувало Печерське поштово-телеграфне відділення. 1918 головний будинок садиби значно пошкоджено. Восени 1919 за денікінців у ньому перебувала Печерська частина міської державної влади, яка зробила тут ремонт. Обидві будівлі зазнали перепланування.

З 1911 у квартирі № 2 (вірогідно у флігелі) мешкала родина Меньшових. Раніше проживали на вул. Інститутський, 25 (будинку не зберігся) і 27/6. До 1917 тут жив (з перервами) Меньшов Дмитро Петрович (1855—1918) — генерал-лейтенант (з 1915), військовий історик, архівіст, громадський діяч. Батько історика Н. Полонської-Василенко. Учасник російсько-турецької війни 1877—78. По закінченні Миколаївської артилерійської академії (1882) служив у Харківському, з 1889 — Київському військових округах. З 1908 — начальник Київського окружного артилерійського складу, генерал-майор. На складі старого Арсеналу на вул. Микільській (тепер вул. Січневого повстання, 30) знайшов документи польових артилерійських управлінь 1-ї та 2-ї армій, штабів артилерійських дивізій, облогових парків, накази по військах і арміях 1-ї пол. 19 ст. і кілька років присвятив їх вивченню, систематизації та публікації. Таким чином сформував кілька тисяч справ. Був од-

296.8. Вул. Московська, 29.

296.8. План другого поверху.

ним з ініціаторів створення Військово-центрального архіву КВО. Член Ради, голова Розпорядчого комітету, товариш голови Архівної комісії і хранитель архіву Київського відділу Російського військово-історичного товариства, що організувалося 1909. Брав активну участь у створенні Військово-історичного музею товариства, який відкрився 1910 у приміщенні Київського художньо-промислового і наукового музею. Автор численних публікацій в часопису товариства — «Военно-историческом вестнике», а також у «Русском архиве», «Русской старине». Під час 1-ї світової війни — помічник начальника артилерійських поставань Південно-Західного фронту, перебував у Кам'янці-Подільському, з червня 1917 — у Житомирі. 1917 з початком українізації перейшов на службу в українську армію, гарматний отаман, член Генерального військового штабу. Смертельно поранений у Житомирі 29 грудня 1917 збільшовиченими солдатами російської армії. Похований на Аскольдовій могилі у Києві (могила не збереглася).

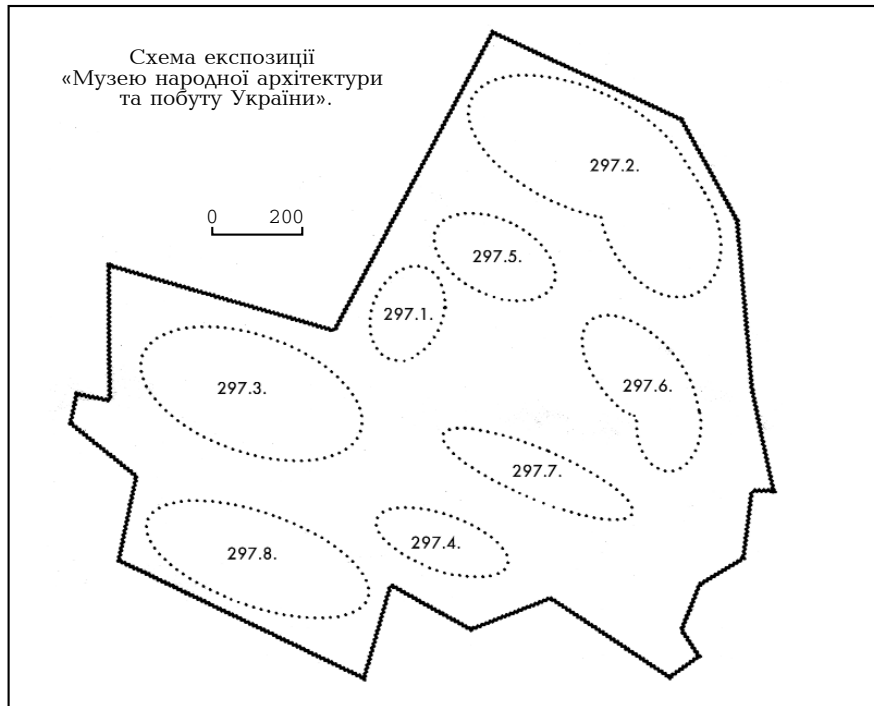
З 1911 до поч. 1920-х рр. тут проживала (з перервами) Полонська-Василенко Наталія Дмитрівна (1884—1973) — історик, педагог, громадська діячка. Дочка Д. Меньшова. Ще під час навчання у Фундукеївській (Маріїнській) гімназії захопилася історією та археологією України, чому сприяли її батько, історіограф В. Іконников, археограф І. Каманін, які були в домі Меньшових. 1906 одружилася, взявши прізвище чоловіка. 1914 невдалий шлюб розірвано. З 1909 працювала у Київському художньо-промисловому і науковому музеї, брала участь у розкоп-

ках В. Хвойки в с. Білгородка. 1911 закінчила історико-філологічне відділення Вищих жіночих курсів у Києві, учениця професора М. Довнар-Запольського. 1912—15 — асистентка кафедри історії Росії і методики Вищих жіночих курсів у Києві, одночасно викладала історію у кількох жіночих гімназіях (з 1910). 1913 складала іспити на історико-філологічному факультеті Київського університету. 1913—14 виїхала її найзначніша археологічна праця — «Культурно-історичний атлас з російської історії» за ред. М. Довнар-Запольського, призначена для середніх шкіл. Була членом Київського товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва (з 1911), Історичного товариства Нестора-літописця (з 1912), комісії відділу «Старий Київ» Київського товариства старожитностей і мистецтв та Київського художньо-промислового і наукового музею (з 1913). 1916—20 — приват-доцент університету з курсів археології, російської історії та етнографії, 1918—20 — завідувачка його археологічного музею. 1917—20 — професор Вищих жіночих курсів А. Жекуліної і Київського географічного інституту, 1917—21 — професор Київського університету-політехнікуму, 1918—24 — професор і вчений секретар Археологічного інституту. 1923 одружилася з істориком держави і права, акад. УАН (з 1920), головою Соціально-економічного відділу ВУАН Василенком Миколою Прокоповичем (1866—1935) і переїхала до нього на вул. Тарасівську, 20 (будинку не зберігся). 1943 виїхала до Німеччини. На еміграції — професор УВУ, Української православної богословської академії, дійсний член УВАН, НТШ, Міжнародної академії наук у Парижі.

Головний будинок (з 1920-х рр.) і флігель (з 1950-х рр.) використовуються Печерським відділенням міліції. У службовому корпусі розміщений гараж [914].

Михайло Кальницький, Лариса Федорова.

297. МУЗЕЙ НАРОДНОЇ АРХІТЕКТУРИ ТА ПОБУТУ УКРАЇНИ, 1969 (архт., іст., мист.). Архітектурно-природний комплекс музею розташований на південній околиці м. Києва між Голосіївським лісом і старовинним селищем Пирогів. Заснований з ініціативи громадськості та Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, за постановою уряду УРСР, як національний музей-заповідник пам'яток народної культури. Велику науково-методичну допомогу у створенні музею надавали провідні вчені та архітектори України: В. Горленко, З. Гудченко, К. Гуслатий, П. Жолтовський, А. Жук, Б. Колосок, П. Костирко, В. Красенко, В. Ленченко, Г. Логвин, П. Макушенко, А. Прибсга, М. Приходько, В. Самойлович, М. Сиваченко, О. Силин, М. Сікорський, Г. Скрипник, Ю. Хохол, В. Шмельов. Значну організаційну роботу у створенні музею провів заступник голови УТОПІКу Я. Петрусенко. Проектно-кошторисна документація на будівництво музею розроблена Київським НДП Інститутом містобудування. Автори: В. Баранько, С. Верговський, Т. Довженко, П. Лошак, В. Романов, В. Сікорський, С. Смолінський, В. Стамов, М. Хомаківський. Обміри пам'яток та виговорення проектно-кошторисної документації на їх перевезення

та встановлення в музеї виконано Спеціальною науково-реставраційною виробничою майстернею УТОПКА.

Музей відкритий для відвідувачів 17 липня 1976, разом з довкіллям органічно ввійшов до історико-природного комплексу м. Києва. Є одним з найбільших у світі музеїв просто неба. На пл. 147 га, серед мальовничого краєвиду, розміщено понад 300 оригінальних пам'яток народної архітектури 16—20 ст., які репрезентують усі регіональні типи будівель та шляхи розвитку архітектурно-будівельних традицій у представлених в експозиції архітектурно-етнографічних комплексах: Карпати, Наддніпрянщина, Південь України, Поділля, Полісся, Полтавщина та Слобожанщина. Окремі будівлі згруповані у впорядковані садиби з характерними зеленими насадженнями, огорожами різних типів. Садиби складають ансамблі — фрагменти сіл з властивими для кожного регіону прийомами планування та забудови, що створюють архітектурно-художні абрисы давнього українського села.

Серед архітектурних пам'яток є рідкісні зразки: курна хата 1587 з Волинського Полісся — зразок давнього одностільного житла; церква архістратига Михаїла 1600 з Київщини, в якій простежуються традиції культового будівництва добарокової доби; церква св. Параскеви 18 ст. з Черкащини — один з небагатьох збережених зразків розвиненого типу наддніпрянського храму; каплиця 17—18 ст. із Рівненщини — архаїчний тип культової будівлі; хати 17—18 ст.; хата родини Шевченків 19 ст. із Звенигородщини; унікальна колекція вітряків з різних регіонів України тощо. Комплекс «Вітряки» виділено в окрему групу.

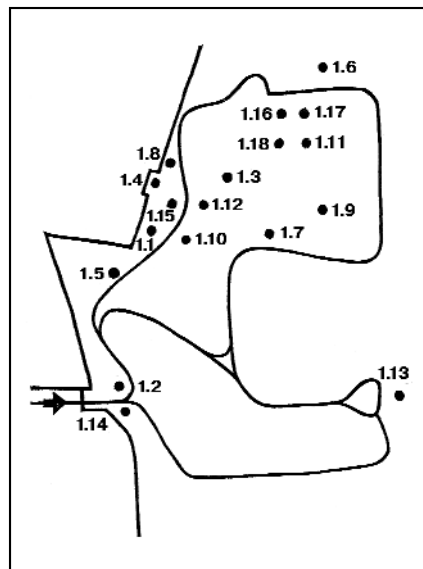
1979 в музеї відкрито експозицію «Народна творчість в архітектурі українського села 1960—70-х рр.», в якій відтворено зразки індивідуального сільського будівництва.

Музей відомий у всьому світі як один з найкращих скансенів з погляду архі-

тектурно-просторової композиції, багатства і значущості пам'яток. У численних польових науково-дослідних експедиціях працівники музею зібрали унікальну фондovu колекцію, яка складає понад 70 тис. творів декоративно-ужиткового мистецтва, ікон, народних малюнків, музичних інструментів, побутових речей, знарядь праці.

Упродовж десятирок років діяльності в музеї сформувався колектив кваліфікованих науковців, які зробили вагомий внесок у створення цього комплексу, серед них: Т. Василенко, С. Верговський, П. Вовченко, С. Гайова, Н. Зозуля, Н. Зяблюк, Р. Кобальчицька, П. Лощак, І. Мусатова, Л. Назаренко, Л. Орел, Р. Свирида, С. Смолінський, М. Ходаківський, С. Щербань та інші. На основі концепції створення і діяльності музею (духовності пам'яток, єдності матеріальної та духовної куль-

297.1. Схема архітектурно-етнографічного комплексу «Вітряки».

Архітектурно-етнографічні комплекси:

297.1. «Вітряки».

297.2. «Карпати».

297.3. «Наддніпрянщина».

297.4. «Південь України».

297.5. «Поділля».

297.6. «Полісся».

297.7. «Полтавщина і Слобожанщина».

297.8. «Українське село 1960—70-і рр.».

тури) влаштовуються експозиції в інтер'єрах будівель, проводяться народні календарні свята: Різдво, Водохреще, Великдень, Зелена неділя, Купала, Михайла, Андрія, Миколи та ін. Музей відіграє велику роль у відродженні, розвитку і популяризації народного мистецтва та ремесел. Тут двічі на рік проходять етнографічні ярмарки, організовуються дні-семінари ремесел — ковальства, ткацтва, різьбярства, гончарства тощо, демонструються традиційні сільськогосподарські роботи — оранка, сіяння, жнива. Відроджено духовні осередки — храми архістратига Михаїла, св. Параскеви, св. Миколи, св. Покрови Богоматері, де відбуваються літургії, вінчання, хрестини та інші релігійні обрядові свята. В музеї відзначаються пам'ятні дати та державні свята: дні Незалежності України, пам'яті Т. Шевченка, чорнобильської катастрофи, жертв голодомору.

Музей народної архітектури та побуту України — відомий в країні науково-методичний центр.

Щороку музей відвідують бл. 200 тис. киян та гостей столиці з різних країн світу [915].

Петро Тронько.

297.1. Архітектурно-етнографічний комплекс «Вітряки», 19—20 ст. (архіт.).

У музеї експонуються 18 вітряків з різних регіонів України, які розміщені кількома групами: два відкривають експозицію музею, вісім займають його центральну висоту, один починає експозицію «Полтавщини», один розміщений в експозиції «Південь України» і шість — в експозиції «Полісся», де передбачається також відтворити вітряк із с. Синявки Менського р-ну Чернігівської обл. за матеріалами мистецтвознавця С. Таранушенка.

Вітряки — традиційні для України будівлі для розмелювання зерна (млини), виготовлення круп (ступники) та дощок (тартаки). З 18 ст. відомі й шатрові вітряки, подібні до європейських, проте основна маса вітряків, що налічувалася по кількох десятках на узвишсях навколо сіл, — є автохтонними, характерними для будівельних традицій України.

Пам'ятки відбивають типологію і регіональні особливості традиційних механізованих вітряних млинарських споруд України. Поширені майже по всій Україні стовпові вітряки, у яких на вітер навіртася весь вітряк, що спирається підвалинами («братами») на зрубний стілець і центрований закопанним у землю і закріпленим у стільці стовпом («дідом») і зв'язаною з ним поперечною балкою («бабою»). Балку розміщено на рівні широко поставлених для стійкості «братів» або вище, на рівні підлоги другого поверху, або ж на рівні високо піднятої підлоги одноповерхових вітряків. Це забезпечує стійкість вітряка, а «брати» ставляться вужче, при «дідові», завдяки чому можна легко навіртати вітряк на вітер. Цей тип вітряка має багато регіональних варіантів: одно- і двоповерхові, кар-

297.1.1. Вітряк — с. Благовіщенка.

297.1.3. Вітряк — с. Вільшана.

297.1.5. Вітряк — с. Кононівка.

касні й зрубні, з галереями і без них, криті соломою, очеретом, драницею, гонтом, дошками, бляхою; чотири-, шести- і восьмикрилі; промислові й господарські; з жорнами й ступами, і навіть тартаки.

Специфічним регіональним полісько-волинським варіантом стовпових вітряків є козловий вітряк зі стовпом — «дідом» чи «королем», не закопаним у землю, а врубаним у масивну хрестовину і зміцненим підкосами — «козлами». Крут для спірання підвалин корпусу «братів» врубано у верхню частину підкосів, а «баба» зв'язана зі стовпом значно вище — на рівні підлоги другого поверху. Це забезпечує стійкість вітряка проти вітру і водночас легкість навертання на вітер.

Давнім типом є шатровий вітряк, відомий в Україні у кількох варіантах: з мурованим корпусом або дерев'яним каркасом, що поширені у Центральній Європі, і зі зрубним двоповерховим корпусом — «кругляком», що має багато спільного з місцевими традиціями оборонного і храмового будівництва. Маловідомим і, певно, втраченим типом в Україні є вітряк без крил, з ротом у круглому приміщенні [916].

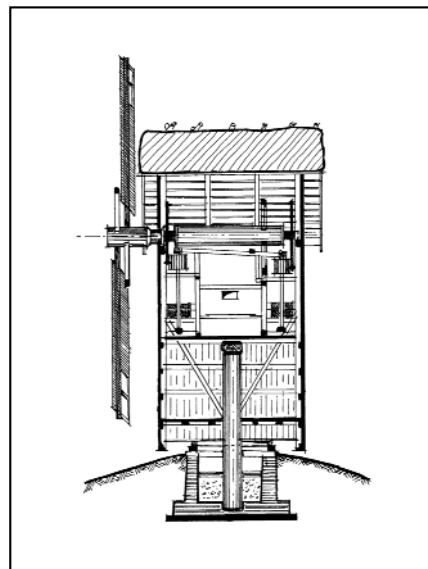
Сергій Верговський.

297.1.1. Вітряк — с. Благовіщенка, Куйбишевський р-н, Запорізька обл., 1861 (архт.). Стовповий, двоповерховий, каркасний, чотирикрилий. Зведений на високому мурованому, звуженому дотори стільці. По стільцю укладено в'язане з соснових брусів кільце, на яке спіраються підвадини корпусу «брати», що стоять щільно при стовпі й фіксують вітряк при навертанні його на вітер. Для стійкості проти вітру корпус зв'язаний зі стовпом на рівні другого поверху масивною балкою («бабою»), яка надіта на шип стовпа і врубана в каркас корпусу, шальованого дошками. Дах кілеподібний, критий дошками. Збереглося первісне, датоване гальмо (колеса) із зображенням пазів змії, нижня щелепа якої стерлася від багаторічної роботи. На ганок першого поверху, де міститься комора, ведуть сходи, влаштовані на «правелі», яким навертають вітряк на вітер. На другий поверх мішки з зерном піднімають воротом, над яким влаштовано

297.1.4. Вітряк — с. Городище.

297.1.4. Поздовжній розріз.

кілеподібний дашок. Споруда характерна для Півдня України.

Сергій Верговський.

297.1.2. Вітряк — с. Боровиця, Чигиринський р-н, Черкаська обл., 20 ст. (архт.). Стовповий, двоповерховий, каркасний, шестикрилий, з двоповерховим піддашком на спільних з вітряком підвалинах, але з окремим дашком. Зведений на низькому зрубному стільці. Корпус шальований разом з піддашком. Дах вітряка кілеподібний, на кривих кроквах («журавці»), критий дошками; дах піддашка — односхилий. На першому поверсі — комора для зберігання зерна та борошна і механізм підйому верхнього каменя з підверетеном, на другому — жорна.

Сергій Верговський.

297.1.3. Вітряк — с. Вільшана, Дворічанський р-н, Харківська обл., поч. 20 ст. (архт.). Стовповий, одноповерховий, зрубний, шестикрилий. Зведений на високому рубленому з дубового бруса стільці. Корпус рублений з осикового кругляка. Повертається довкола центрального стовпа. Перед дверима, по випусках вінців — піддашок, зв'язаний з корпусом спільним оціпом, по якому влаштовано двосхилий дах на кроквах, критий очеретом. Вітряк обладнано жорнами, розміщеними на високому помості, і ступою на три товчачі, встановленою на підлозі. *Сергій Верговський.*

297.1.4. Вітряк — с. Городище, Піщанський р-н, Вінницька обл., 1880 (архт.). Стовповий, двоповерховий, каркасний, чотирикрилий. Зведений на дуже низькому і широкому стільці. Корпус каркасний, в'язаний з дубових брусів, шальований сосновими дошками. Дах двосхилий, на кроквах, критий соломою парками. На першому поверсі — комора для зберігання зерна та борошна, що має окремий вхід і з приміщенням вітряка не сполучається. Дві пари жорен встановлені на другому поверсі, куди ведуть зовнішні сходи на лівій бічній стіні. Зерно подають нагору воротом, влаштованим перед дверима на піддашку, підпертому кривим підкосом (п'ятнаром), характерним для Поділля. *Сергій Верговський.*

297.1.5. Вітряк — с. Кононівка, Лубенський р-н, Полтавська обл., поч. 20 ст. (архт.). Стовповий, одноповерховий,

297.1.6. Вітряк — с. Кримне.

каркасний, чотирикрилий. Зведений на високому, рубленому з дубового бруса, стільці. Корпус спирається на стілець широко поставленими підвалинами («братами»), з укороченим стовпом («дідом») з'єднується врубаною у «брати» балкою («бабою»), по якій настелено підлогу. Корпус з піддашком утворюють спільне шальоване приміщення. Дах трисхилий, на кроквах, критий дошками. На високому помості встановлено жорна, на підлозі — ступу на два товчачі.

Сергій Верговський.

297.1.6. Вітряк — с. Кримне, Старовижівський р-н, Волинська обл., 1920-і рр. (архит.). Стоїть у садібі окружного двору (див. ст. 297.6.1.1.). Стовповий, одноповерховий, каркасний, чотирикрилий. Подібний до поширеного в регіоні традиційного «козлового» стовпового промислового вітряка, але розрахований на потреби одного господарства і має невеликі розміри. Стовп («король») не закопаний у землю, а врубаний у хрестовину і зміцнений підкосами («козлами»). У верхню частину «козлів» врубано круг, який є опорою для «братів» — поворотного каркасного шальованого корпусу зі спрощеним, але традиційним обладнанням. Дах трисхилий, на кроквах, критий гонтом. Навертається на вітер колодою («празв'єлом»), закладеною між «братами».

Сергій Верговський.

297.1.7. Вітряк — с. Кудряве, Охтирський р-н, Сумська обл., поч. 20 ст. (архит.). Стовповий, двоповерховий, зрубний, восьмикрилий (трапляється порівняно рідко), з двоповерховим піддашком перед дверима. Корпус рублений з дубового протесаного кругляка, зі стовпом зв'язаний підвалинами («братами») та балками другого поверху. Невисокий стілець рублений з дубового бруса кліткою, що переходить з четверика на восьмерик. Крила зв'язані між собою латами. Дах двосхилий, критий соломкою. На першому поверсі — комора для зберігання зерна та борошна, на другому — жорна й

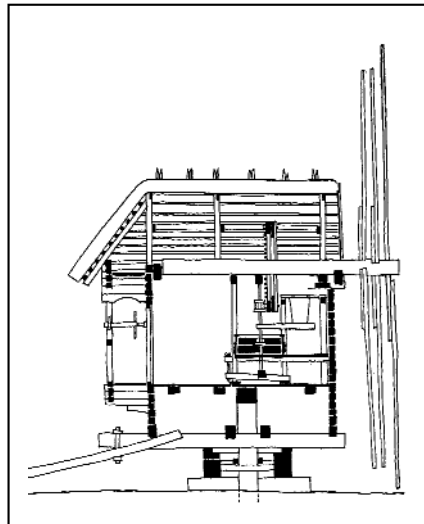

297.1.7. Вітряк — с. Кудряве.

297.1.9. Вітряк — с. Лісове.

297.1.9. Поздовжній розріз.

297.1.8. Вітряк — с. Лівинці.

ступа на три товчачі. Поверхи зв'язані внутрішніми сходами. Зерно подають на піддашок другого поверху воротом.

Сергій Верговський.

297.1.8. Вітряк — с. Лівинці, Кельменецький р-н, Чернівецька обл., поч. 20 ст. (архит.). Стовповий, двоповерховий, каркасний, шестикрилий. Зведений на дуже низькому й широкому зрубному стільці. Корпус каркасний, шальований. Другий поверх розширений, на нього ведуть зовнішні сходи. Дах двосхилий, на кроквах, критий драницею. На першому поверсі — комора для зберігання зерна та борошна, на другому — дві пари жорен, зв'язаних веретенами з колесами на валу, тому вітряк називається двосадним. Споруда типова для Буковини.

Сергій Верговський.

297.1.9. Вітряк — с. Лісове, Ніжинський р-н, Чернігівська обл., кін. 19 ст. (архит.). Стовповий, одноповерховий, зрубний, шестикрилий. Високий стілець рублений з масивних дубових брусів. Корпус зведений на масивних підвалинах («братах») у зруб з соснових та вільхових плах, зі стовпом зв'язаний «братами» і масивною балкою («бабою»), врубаною в корпус на рівні високо розміщеної підлоги. Перед дверима — піддашок на стовпцях. Дах трисхилий, на кроквах, критий соломкою. Споруда подібна до поширеної на Чернігівщині традиційної комори, в якій розміщено обладнання з валом, крилами та колесом, «баклушено» з веретеном, кошом, жорнами на помості, скринкою для борошна. Мішки з зерном подавали на піддашок воротом. Місцева назва — «млинок».

Сергій Верговський.

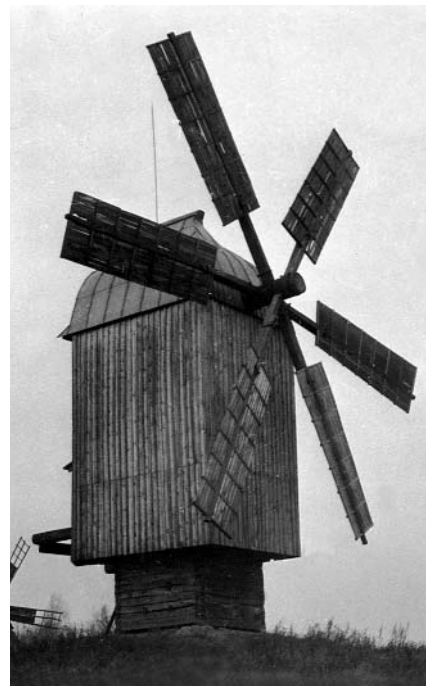
297.1.10. Вітряк — с. Лютенські Будища, Зіньківський р-н, Полтавська обл., поч. 20 ст. (архит.). Стовповий, двоповерховий, каркасний, шестикрилий, з двоповерховим піддашком. Зведений на низькому зрубному стільці. Корпус шальований. Карниз піддашка прикрашено фігурними вирізами в шальовці. Дах двосхилий, кілеподібний, критий

297.1.10. Вітряк — с. Лютенські Будища.

297.1.11. Вітряк — с. Морочне.

297.1.12. Вітряк — с-ще Нурове.

бляхою. На першому поверсі — комора для зберігання зерна та борошна, на другому — жорна. *Сергій Верговський.*

297.1.11. Вітряк — с. Морочне, Заріченський р-н, Рівненська обл., 1948 (архт.). Зведений жителями села з зібраного ними дерева. Подібний до місцевого вітряка, що згорів у роки війни. Роботами керував сільський майстер П. Репецький.

Шатровий, двоповерховий, зрубний, чотирикрилий. Звужений доверху корпус зведений на дубових стояках (стовпцях) з вільхи, у зруб восьмириком. Каркасний поворотний верх має шальований фартух, двосхилий дах на кроквах, критий драницею. Жорна на другому поверсі, зв'язані з колесом вала кованим веретеном з «баклушею».

Сергій Верговський.

297.1.12. Вітряк — с-ще Нурове, Балаклійський р-н, Харківська обл., 1907 (архт.). Первісно стояв у с. Сухий Яр Ізюмського р-ну (зведений майстрами з м. Ізюма — К. і Т. Улезьками). 1931 перевезений до с. Нурове (згодом селище), де працював до 1950-х рр.

Стовповий, двоповерховий, каркасний, шестикрилий. Зведений на високому рубленому четвериком стільці. Корпус шальований. Перед дверима першого поверху — піддашок з окремим односхилим дахом, на другому — вікно для подачі мішків воротом. Корпус навітається на вітер «правелом», складеним з трьох колод. Колесо гальмується гнутою дерев'яною шиною. Дах трисхилий, кілеподібний, критий бляхою. На першому поверсі — комора для зберігання зерна та борошна, на другому — встановлено жорна.

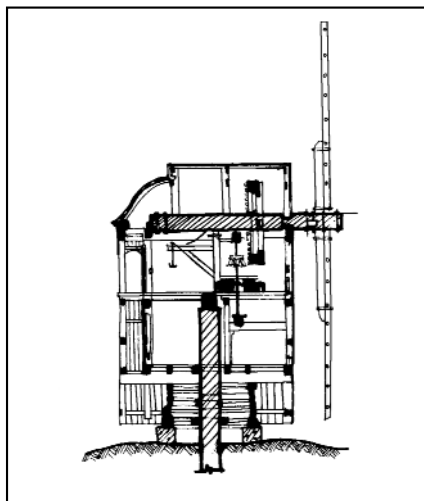
Сергій Верговський.

297.1.13. Вітряк — с. Олександрівка, Білозерський р-н, Херсонська обл., 19 ст. (архт.). Шатровий, двоповерховий, чотирикрилий. Корпус круглий, звужений доверху, зведений з місцевого черепашника на вапні. На першому поверсі — комора для зберігання зерна та борошна, на другому — жорна, які

297.1.14. Вітряк — с. Сасинівка.

297.1.14. Поздовжній розріз.

веретеном і «баклушею» зв'язані з колесом на валу, розміщеному в просторі даху, який навітається на вітер по дерев'яному кільцю, встановленому у верхній частині корпусу. Дах двосхилий, на кроквах, складної форми — подібної до перевернутого човна, критий дошками. Крила обтягнуті парусиною (в неробочому стані скручені).

Сергій Верговський, Петро Лошак.

297.1.14. Вітряк — с. Сасинівка, Пирятинський р-н, Полтавська обл., поч. 20 ст. (архт.). Стовповий, двоповерховий, каркасний, чотирикрилий, з двоповерховим піддашком. Високий стілець рублений з дубового бруса. Корпус шальований, на стілець спирається широко поставленими підвалинами («братами»), зв'язаний зі стовпом («дідом») поперечними балками підлоги першого поверху і масивною балкою («бабою») під підлогою другого поверху. Над піддашком шальовкою виведено фартух з криволінійним краєм, що перегукується з силуетом даху. Дах кілеподібний, на кривих кроквах («журавцях»), критий бляхою. На першому поверсі — комора для зберігання зерна та борошна, на другому — жорна, веретено і кіш.

Сергій Верговський.

297.1.15. Вітряк — с. Скаргівка, Кременський р-н, Луганська обл., поч. 20 ст. (архт.). Стовповий, двоповерховий, чотирикрилий, з двоповерховим піддашком на випусках вінців. Зведений на високому, рубленому з дубового бруса стільці. Корпус рублений з дубових плах. Дах кілеподібний, на кривих кроквах, критий дошками. На першому поверсі — комора для зберігання зерна та борошна, на другому — жорна. Мішки з зерном подаються воротом, влаштованим на піддашку.

Сергій Верговський.

297.1.16. Вітряк — с. Смолин, Чернігівський р-н, Чернігівська обл., поч. 20 ст. (архт.). Шатровий (з поворотним верхом), двоповерховий, чотирикрилий. Зведений на дубових масивних стояках (стовпцях). Корпус — зрубний восьми-

297.1.15. Вітряк — с. Скарківка.

297.1.16. Вітряк — с. Смолин.

297.1.18. Вітряк — с. Юнаківка.

гранний «кругляк» з дубових плах, в'язаних у замки, на довгих тиблях — «лопатнях», що наскрізь пронизують кілька вінців. Поворотний верх в'язаний з брусів кліткою. Дах на кроквах, критий дошками. На першому поверсі — комора для зберігання зерна та борошна, на другому — жорна.

Сергій Верговський.

297.1.17. Вітряк — с. Ширяєве, Путивльський р-н, Сумська обл., 1911 (архт.). Шатровий, двоповерховий, чотирикрилий. Зведений на кам'яних стінах підвалу. Звужений догори корпус рублений восьмириком, з дубових брусів, в'язаних у замки. Поворотний каркашний верх з невисокими шальованими стінами. Дах на кроквах, критий дошками. Великий сосновий торчковий (вертикальний) вал, що проходить крізь увесь вітряк до підвалу, обертає дві пари жорен, встановлені на першому поверсі. На другому — комора для зберігання зерна та борошна.

Сергій Верговський.

297.1.18. Вітряк — с. Юнаківка, Сумський р-н, Сумська обл., поч. 20 ст. (архт.). Шатровий, двоповерховий, шестикрилий. Зведений на дубових стояках (стовпцях). Корпус зрубний, присадуватий, виведений восьмириком з дубових брусів, в'язаних у замки. Дах двосхилий, на кроквах, критий соломою. На першому поверсі — комора для зберігання зерна та борошна, на другому — жорна, кіш і коване веретено з баклушею.

Сергій Верговський.

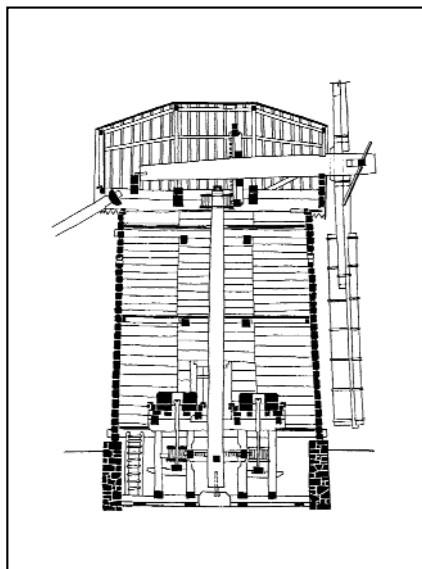
297.2. Архітектурно-етнографічний комплекс «Карпати», 17 — поч. 20 ст. (архт.). У північно-східній частині музею. Експозиція включає 46 оригінальних пам'яток народного будівництва з гірських та рівнинних районів Львівської, Івано-Франківської, Чернівецької та Закарпатської областей.

Комплекс складається з розділів, що представляють самотутні школи народної архітектури історико-етнографічного регіону «Карпати»: Бойківщину, Буковину і Покуття, Гуцульщину, Закарпаття і Лемківщину, Львівщину. В кожному з них у ландшафтних умовах, наближених до природних, показано особливості планування поселень, садиб, типи житлових, господарських і

297.1.17. Вітряк — с. Ширяєве.

297.1.17. Поздовжній розріз.

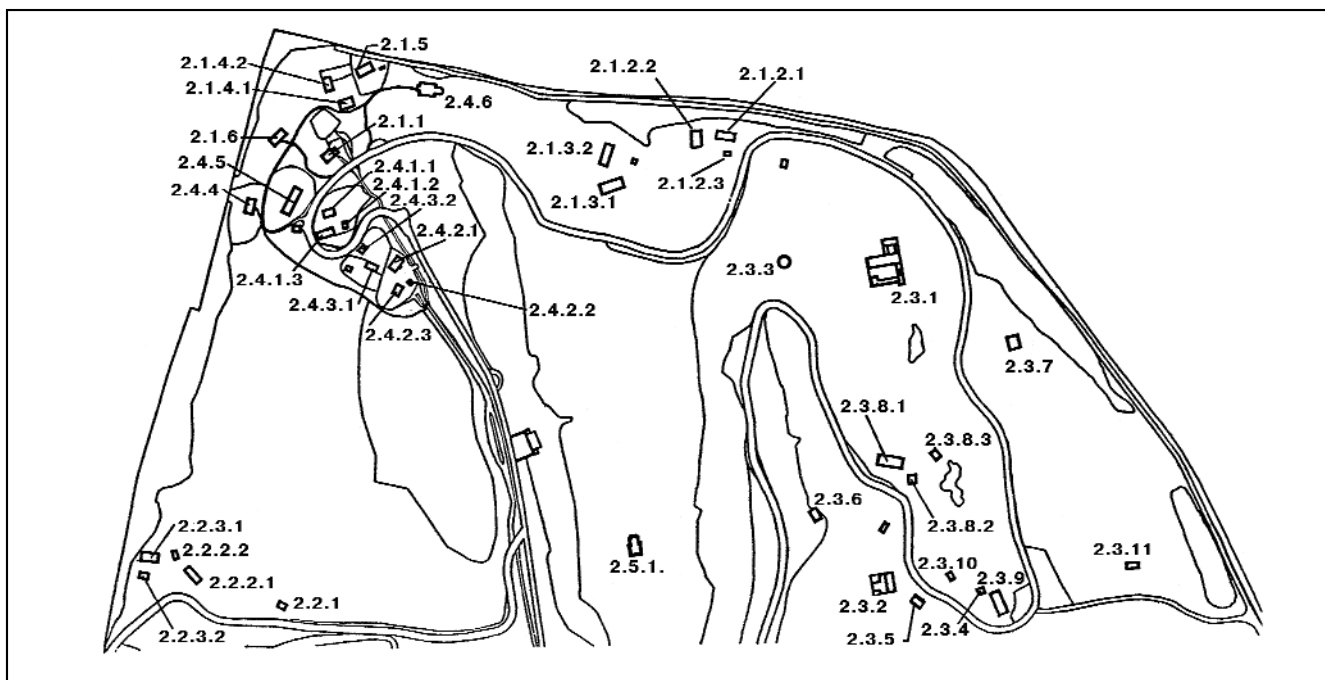
виробничих споруд, малих архітектурних форм. В інтер'єрах житлових та господарських будівель представлені народні художні промисли (різьблення по дереву, гончарство, ткацтво, вишивка), хатне начиння та знаряддя праці. Народна архітектура Карпат відображає не тільки місцеві, але й загальноукраїнські будівельні традиції, коріння яких сягає доби Київської Русі, та міжетнічні взаємовпливи сусідніх народів Карпатського регіону: поляків, словаків, румунів, угорців, молдаван. Карпатська природа, її неповторні ландшафти з високими горами і просторими полонинами, швидкоплинними річками, потоками та водоспадами, хвойними та листяними лісами визначила своєрідність типів поселень, садиб, житла, сакральної архітектури регіону. На південних схилах гір та на пагорбах були вільно розпорошені окремі садиби. Іноді забудова утворювала хвилясті вулиці вздовж доріг, річок та потічків. Якщо для розміщення селянських садиб були придатні обидва береги неширокого гірського потоку, то через нього перекидали в кількох місцях кладки або містки.

Зводили житло цілковито з деревини: стіни, дахи; огорожі виводили з колод чи пластин. У покритті дахів використовувалась і солома. Характерна для регіону стрімкість дахів — необхідний засіб задля швидкого відведення води в умовах рясних опадів. Пропорційне співвідношення видимої висоти стін до висоти даху у бойків коливалося в межах 1:2,5 — 1:3,5, у гуцулів: 1,5 — 1:2.

Складні кліматичні умови спонукали верховинців захищатися від негоди шляхом створення замкнених по периметру дворів-гражд, однарядних дворів, таких житлових структур, в яких власне хата була максимально утеплена прилеглими до неї господарськими приміщеннями.

В гірських районах Карпат, як і на Поліссі, збереглися архаїчні засоби зведення житла, планувальні схеми, окремі елементи та конструкції.

В експозиції представлені кращі витвори народних майстрів-теслів. В них втілені будівельний досвід багатьох по-

297.2. Схема архітектурно-етнографічного комплексу «Карпати».

колін, висока майстерність виконання, бездоганне володіння деревом як основним матеріалом, досконале відчуття пропорцій, високий естетичний смак в обробці деталей і застосуванні декору.

Автори тематичного та генерального планів — Л. Коваль, С. Смолинський [1917].

Станіслав Смолинський.

297.2.1. Бойківщина, 19 — поч. 20 ст. (архит.). Регіон, розташований на обох схилах середньої частини Карпат, заселяють бойки — етнографічна група українців, що живуть у Рожнятівському та Долинському районах Івано-Франківської обл., Сколівському, Турківському, Самбірському, Старосамбірському, частково Стрийському, Дрогобицькому районах Львівської обл., Воловецькому, Міжгірському, частково Великоберезнянському районах Закарпатської обл. За особливостями культури Бойківщина поділяється на Східну, Центральну та Західну.

Села бойків тягнуться вздовж гірських річок Лімниця, Ріка, Стрий, Сян, Тереля, Тересва, Уж та ін. й численних потоків. У народному будівництві Східної та Центральної Бойківщини переважають двори відкритого типу з вільною забудовою, де господарські будівлі розташовані без системи, в Західній — «довгі хати», коли під спільним дахом об'єднуються житло і господарські будівлі. Визначальною ознакою «довгої хати» є наявність стодоли — т. зв. бойща.

Бойківщині властиві зрубні будівлі, зведені з колод, брусів, пластин, із стрімким чотирискілим, критим солом'яним дахом з розвиненим гребенем. Солом'яні покрівлі мали східчасту поверхню. Найбільш розповсюджені на теренах регіону житлові будинки типу «комора + хата + сіни» як з галереями довкола, так і без них. Поздовжні розміри бойківського житла коливалися залежно від достатків господаря. Так, «довгі хати» були завдовжки

понад 20,0 м. З напільного боку хати тягнулися полівники, з чолового — піддашся та галереї на стовпчиках з помостами. Таким чином, житлові приміщення майже з усіх боків утеплювалися службовими, галерея слугувала перехідним елементом до зов-

нішнього простору. Випуски брусів, піддашся, стовпчики галерей, одвірки вибагливо декорували різьбленням, ніби привносячи красу докільця у домівку.

Церкви будували також переважно дерев'яні, тридільні й багатоверхі, з характерним опасанням. Їхнє стильове вирішення позначене впливом як давньоруських будівельних традицій, зокрема, конструкцій оборонного типу, так і пізнішого стилю бароко, що надав їм надзвичайної вишуканості й легкості. Бойківська школа сакрального будівництва вирізняється багатозаломністю верхів одно-, дво- і триверхих церков. Ускладнення конфігурації та форм верхів — від простої зрізаної піраміди до високої ступінчастої вежі — надало народним бойківським храмам завершеності, гармонійної пропорційності та співзвучності з мальовничим довкіллям. Станіслав Смолинський.

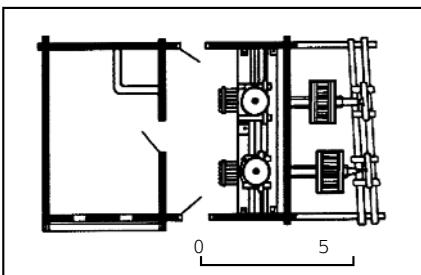

297.2.1.1. Млин водняний — с. Пилипець.

297.2.1.1. Водяні колеса.

297.2.1.1. План.

297.2.1.1. Млин водняний — с. Пилипець, Міжгірський р-н, Закарпатська обл., кін. 19 ст. (архит.). Дводільний, складається із власне млина та хижі — приміщення для відпочинку мірошника і селян, які чекають своєї черги молоти збіжжя. Хижа зрубана з ялинових колод, млин — з брусів. Високий дах критий різними способами: на стрісі — два ряди дралиць, вище — два ряди солом'яних китиць, під самим верхом — солом'яна «внатрус».

Гірський потік перетинає гребля з колод, далі вода спрямовується на два верхньобічні колеса довбаними з колод лотоками.

Характерний для Бойківщини тип виробничої споруди.

Станіслав Смолинський.

297.2.1.2. Садиба — Східна Бойківщина, 19—20 ст. (архит.). Складається з хати, стодоли та шіпки. Будівлі перевезені з одного регіону й об'єднані характерними стильовими ознаками.

297.2.1.2.1. Хата — с. Липовиця, Рожнятівський р-н, Івано-Франківська обл., кін. 19 ст. (архит.). Тридільна (хата + сіни + комора). Рублена зі смерекових пластин. Дах чотирискілий, кри-

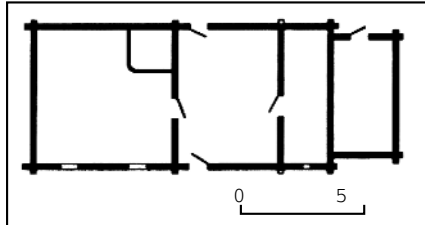
297.2.1.2.1. Хата — с. Липовиця.

297.2.1.2.2. Стодола — с. Небилів.

297.2.1.4.1. Хата — с. Розтока.

297.2.1.2.1. План.

тий солом'яними сніпками. З боку хати піддашшя утворює навіс «шопу». Для хати характерні архайчні елементи житла: курна піч, «гряди» (врубані балки) для просушування дров, волокові вікна. Комора відокремлена перегородкою.

У хаті відтворено традиційний інтер'єр: різьблені скрині та сушки, центр виробництва яких був у містечку Перегінському (тепер смт Перегінське, Рожнятівський р-н, Івано-Франківська обл.). Типове народне житло Східної Бойківщини.

Станіслав Смолінський.

297.2.1.2.2. Стодола — с. Небилів, Рожнятівський р-н, Івано-Франківська обл., поч. 20 ст. (архт.) Складається із стодоли і стайні. Стіни складені в зруб із смерекових пластин. Дах чотирихилий, критий солом'яними сніпками колоссям донизу.

Типова господарська будівля Бойківщини.

Станіслав Смолінський.

297.2.1.2.3. Шіпка — с. Ясень, Рожнятівський р-н, Івано-Франківська обл., поч. 20 ст. (архт.). Однодільна. Рублена над мурованою ямою (льох, погріб). Дах чотирихилий, критий житніми сніпками колоссям донизу.

Станіслав Смолінський.

297.2.1.3. Садиба — Центральна Бойківщина, поч. 20 ст. (архт.). Складається з хати, стайні, кучі. Хата чолом повернута до вулиці, господарські будівлі розташовані у глибині відкритого двору. Огорожа — вертикальне плетіння смерековими гілками між латами.

297.2.1.3.1. Вхід на галерею.

297.2.1.2.3. Шіпка — с. Ясень.

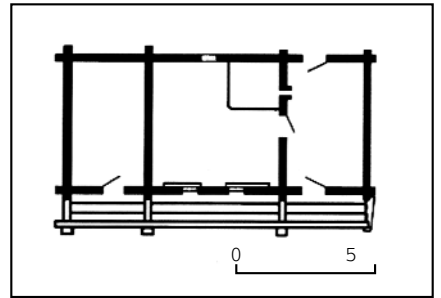
297.2.1.3.2. Стайня — смт Славське.

297.2.1.4.2. Стайня — с. Пилипець.

297.2.1.3.1. Хата — с. Тухолька, Сколівський р-н, Львівська обл., 1909 (архт.). Складається з малої хати, «чистої» хати, сіней, комори з входом із галереї (на чільній стіні). Рублена з

297.2.1.3.1. Хата — с. Тухолька.

297.2.1.4.1. План.

брусів. Дах східчастий, критий солом'яними китицями. Конструкція даху традиційна для Бойківщини: крокви спираються на верхні вінці, додаткові крокви («прикізли») — на обв'язку, покладену на випуски верхніх поперечних вінців, що підтримуються різьбленими стовпчиками. Вхід на галерею арковий, оздоблений різьбленням. На верхньому одвірку хати — дата спорудження. Будівля характеризує особливості розвитку бойківського народного житла кін. 19 — поч. 20 ст.

У хаті влаштовано виставку «Народне мистецтво Бойківщини 19 — поч. 20 ст.».

Станіслав Смолінський.

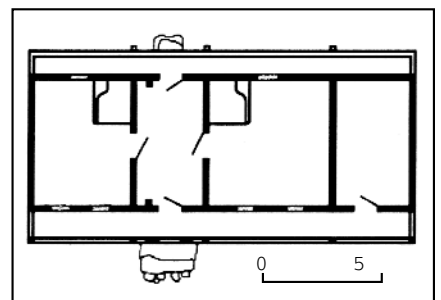
297.2.1.3.2. Стайня — с. Славське, Сколівський р-н, Львівська обл., поч. 20 ст. (архт.). Складається з двох окремих приміщень (для корів і коней) та «боїща» (току) між ними. Рублена зі смерекових протесаних колод. Дах чотирихилий, стрімкий, критий солом'яними сніпками—китицями гузирем донизу.

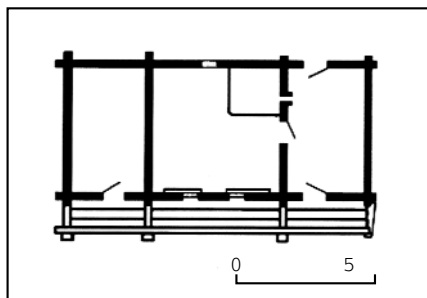
В «боїщі» експонуються вози, знаряддя обмолоту збіжжя — граблі, вила, ціпи, лопати тощо.

Станіслав Смолінський.

297.2.1.4. Садиба — Центральна частина Закарпатської Бойківщини, кін. 19 — поч. 20 ст. (архт.). На складному рельєфі вільно розміщені хата і стайня на різній висоті, що створює своєрідну гру об'ємів. Огорожа — смерекові жердини, закріплені між високими кілками.

297.2.1.3.1. План.

297.2.1.5. План.

297.2.1.5. Хата — с. Рекіти.

297.2.1.5. Інтер'єр.

297.2.1.4.1. Хата — с. Розтока, Міжгірський р-н, Закарпатська обл., поч. 20 ст. (архит.). Тридільна (сіни + хата + комора). Стіни рублені з смерекових колод невеликого діаметра. Значна частина стін захищена звисом даху, критого соломом комбінованим способом: знизу — чотири ряди прив'язаних уступами «китиць», вище — «внатрус». Розвинений гребінь даху надає будівлі своєрідного бойківського силуету.

У хаті відтворено традиційний інтер'єр; встановлено ткацький верстат, на якому демонструється виготовлення вовняної тканини з довгим ворсом для оригінального закарпатського одягу («гунь»).

Типова будівля для Закарпатської Бойківщини.

Станіслав Смолінський.

297.2.1.4.2. Стайня — с. Пилипець, Міжгірський р-н, Закарпатська обл., кін. 19 ст. (архит.). Складається з власне стайні та «боїща» (току). Стіни рублені з смерекових колод. Дах високий, критий соломом, з торця утворює навіс для зберігання воза чи саней.

Споруда відзначається гармонією пропорцій і є типовою для господарських будівель Бойківщини.

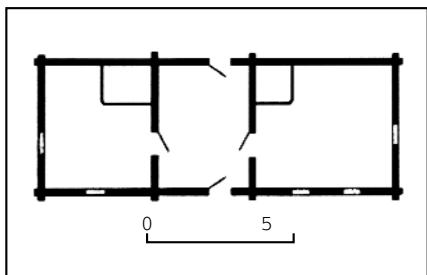
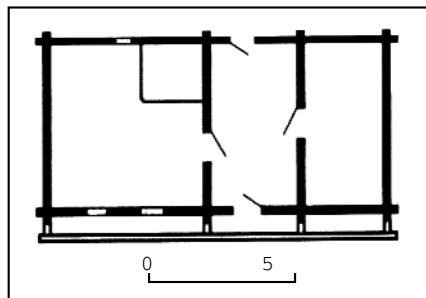
У «боїщі» експонуються знаряддя праці — плуги, борони, ціпи, граблі, вила; сусіки для зберігання зерна.

Станіслав Смолінський.

297.2.1.5. Хата — с. Рекіти, Міжгірський р-н, Закарпатська обл., 1841 (архит.). Тридільна (сіни + хата + комора). Вхід до комори з сіней, що відрізняє її від переважно тридільних хат на Закарпатській Бойківщині з входом у комору з ганку. Стіни рублені з масивних смерекових пластин. Дах високий, критий соломом, завершується розвиненим гребенем. Елементи дверей, вікон, консолей оздоблені різьбленням. На одвірку хати вирізьблені дата спорудження та християнські символи.

У хаті відтворено традиційний інтер'єр з курною піччю, столом-скриненою з масивною буковою стільницею, оздобленою давнім нітеподібним різьбленим орнаментом.

297.2.2.2.1. План.

297.2.1.6. Хата — с. Синевирська Поляна.
297.2.1.6. План.

Будівля відзначається простотою і суворістю, характерними для бойківської народної архітектури.

Станіслав Смолінський.

297.2.1.6. Хата — с. Синевирська Поляна, Міжгірський р-н, Закарпатська обл., 1807 (архит.). Тридільна (сіни + хата + комора). Стіни, стеля, підлога

297.2.2.1. Комора — с. Княже.

297.2.2.2.1. Хата — с. Коритне.

складені з широких пластин, бруси підвалин та дошки дверей досягають ширини 60 см.

Простота і суворість форм споруди пом'якшується застосуванням декору в аркових прорізах дверей з дрібним геометричним різьбленням, у фігурних консолях, обрамленнях вікон.

Будівля — рідкісна пам'ятка народного житла Бойківщини поч. 19 ст.

У хаті влаштовано виставку: «Різьблені та мальовані скрині Карпат», на якій експонуються кращі зразки скринь з усіх етнографічних районів Карпат.

Станіслав Смолінський.

297.2.2. Буковина і Покуття, 19 — поч. 20 ст. (архит.). До складу регіону входять підгірські та низовинні райони Івано-Франківської і Чернівецької областей. Села тут мають безсистемно-вуличне планування. Народне будівництво відзначається різноманітністю технічних прийомів і архітектурних форм, зумовлених як природними умовами, так і впливами сусідніх Гуцульщини та Поділля. У спорудженні житла переважає техніка зрубу з різних порід дерева, в господарських будівлях — каркасні конструкції з використанням майстерного плетіння з лози чи ліщени. Для підмурків, підпірних стінок, огорож використовується місцевий камінь.

Церкви переважно тридільні, у підгірських районах поширені одноверхі, зокрема, хрестаті в плані. Для Буковини характерний тип тридільного трибанного храму, в якому низькі бані сховані під стрімким спільним дахом. Грані зрубу бань утворюють вишуканий рисунок розетки чи пишної квітки.

Народне мистецтво Буковини і Покуття багате високохудожнім різьбленням, ткацтвом, вишиванням, малюванням, зразки якого експонуються в інтер'єрах хат.

Станіслав Смолінський.

297.2.2.1. Комора — с. Княже, Снятинський р-н, Івано-Франківська обл., 19 ст. (архит.). Однодільна, рублена зі смерекових колод з піддашшям на стовпчиках. Дах чотирискілий, критий солом'яними парками колоссям донизу.

297.2.2.2.1. Інтер'єр.

297.2.2.2.2. Комора — с. Коритне.

Відзначається майстерністю будівництва та гармонійністю пропорцій. Типова господарська будівля Покуття.

Станіслав Смолінський.

297.2.2.2.2. Садиба — Підгірський район Буковини, 19 — поч. 20 ст. (архт.). Складається з хати та комори. Тип відкритого двору. Подвір'я огорожено тином з лози.

297.2.2.2.1. Хата — с. Коритне, Вижицький р-н, Чернівецька обл., 19 ст. (архт.). Тридільна (хата + снін + хата), рублена з колод різних порід. Стіни всередині обмазані й побілені, зовні обмазані тільки навколо вікон і дверей. Дах чотирихилий, критий солом'яними пучками («жменями») колоссям донизу.

В обох хатах обладнано традиційні інтер'єри з використанням кращих зразків народного мистецтва — декоративних тканин, одягу, кераміки і малювання на печах, мальованих скринь тощо.

Хата характеризує житло підгірських районів Північної Буковини.

Станіслав Смолінський.

297.2.2.2.2. Комора — с. Коритне, Вижицький р-н, Чернівецька обл., поч. 20 ст. (архт.). Однодільна, рублена, з піддашшям на стовпчиках. Дах чотирихилий, критий солом'яними пучками колоссям донизу.

Тут експонуються скрині для зберігання одягу, зерна, різні кайдуби, мірки, цеберки тощо.

Станіслав Смолінський.

297.2.2.3. Садиба — Центральний район Буковини, 19 ст. (архт.). Складається з хати і хижі (комори). Огороджена тином з лози. За генеральним планом тут передбачено встановити стодолу, кошиці для зберігання кукурудзи, криницю.

297.2.2.3.1. Хата — с. Великий Кучурів, Сторожинецький р-н, Чернівецька обл., 19 ст. (архт.). Тридільна (хата + снін + хата). Дерев'яна, рублена з дубових колод невеликого діаметра. Стіни обмазані й побілені, зовні внизу — широка підводка синьою глиною. Чотирихилий дах тримається на пластично оформлених консолях, утворених кінцями вінців, що поступово збільшуються догори. Критий драницями, які на гребені мають декоративне пікоподібне завершення.

Хата характеризує народне житло центральної частини Північної Буковини.

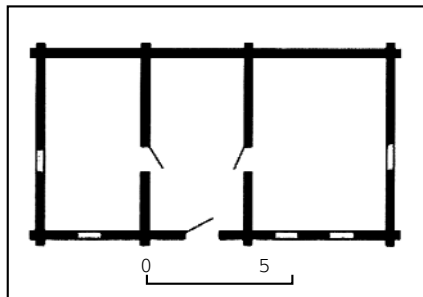
Тут влаштовано виставку «Художнє ткацтво Буковини», де експонуються барвисті килими, рушники, тайстри тощо.

Станіслав Смолінський.

297.2.2.3.2. Хижа (комора) — с. Великий Кучурів, Сторожинецький р-н, Чернівецька обл., 19 ст. (архт.). Однодільна, рублена з дубових колод, обмазана й побілена зовні та всередині.

297.2.2.3.1. Хата — с. Великий Кучурів.

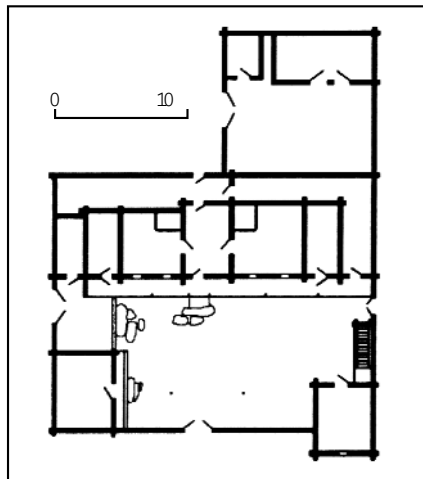
297.2.2.3.1. План.

Високий дах, критий драницями, тримається на пластичних консолях. У хижі стоять кайдуби, скрині для зберігання одягу, зерна та інше побутове начиння.

Станіслав Смолінський.

297.2.3. Гуцульщина, 18—20 ст. (архт.). Регіон високогірних Карпат у межах Верховинського, Косівського і Надвірнянського районів Івано-Франківської обл., Вижицького і Путильського районів Чернівецької обл. та Рахівського р-ну Закарпатської обл.

Села, зосереджені в долинах річок, мають численні присілки (групи садиб)

297.2.3.1. План.

297.2.3.1. Гражда — смт Верховина.

297.2.2.3.2. Хижа (комора) — с. Великий Кучурів.

або й окремі садиби, розкидані по навколишніх горах, часто на великій відстані одна від одної. На Гуцульщині поширені два типи дворів: відкритий — будівлі розміщені вільно та замкнений (гражда) — будівлі сполучаються між собою, утворюючи внутрішній двір. Ліси тут багаті на цінні породи дерев (смерека, явір, бук, модрина), тому в будівництві використовувалося винятково дерево як для конструктивних елементів будівлі, так і для покрівлі. Підмурки робили з місцевого каменю. Криті драницями або гонтами дахи співвідносяться за висотою з видимою частиною стін як 1:1,5, 1:2, ширина ж будівлі менша довжини. Дах хати м'яко переходить у більш пологий дах «притулів», що створює враження, ніби будівля притиснулася до землі. На чоловому фасаді влаштовувалась галерея, куди вели кілька східців. Галереї та піддашшя захищали чільну стіну від дощу і снігу та використовувалися для зберігання деяких речей домашнього вжитку, укрита в негоду та спеку.

Відкритий зруб будівель вимагав ретельної обробки деревини, в чому гуцульські майстри досягли досконалості. Окремі елементи — стовпчики ганку, консоли, сволюки, жердки, полиці оздоблювалися витонченим різьбленням. Столи, скрині та інші предмети побуту були також різьблені.

Внутрішній простір хати прикрашали образці на склі, мальована кераміка (кахлі, посуд) та орнаментовані тканини. Перлинами народного будівництва є гуцульські хрестати одноверхі церкви, пірамідальні силуети яких органічно вписуються в навколишнє середовище.

Станіслав Смолінський.

297.2.3.1. Гражда — смт Верховина, Верховинський р-н, Івано-Франківська обл., 19 ст. (архт.). Тип замкнутого двору. Складається з хати на дві половини з коморами, оточеної низькими прибудовами — хлівами, і двох дворів: «чистого» та господарського. На «чистому» дворі — дві комори й «павниця» (погріб), на господарському — хліви й навіси для сільськогосподарського реманенту. Всі будівлі з'єднано стінами з дахами, навісами. Двір викладено великими кам'яними плитами. Споруді властива висока майстерність теслярського виконання.

У хаті експонуються кращі зразки гуцульського мистецтва: різьблені столи, скрині, мисники, барвисті верети, ліжники, вишукано оздоблений одяг. У господарських будівлях — знаряддя праці, побутові речі (діжки, коновки тощо).

Гражда — типовий зразок народного будівництва високогірних районів Гуцульщини.

Станіслав Смолінський.

297.2.3.2. Гражда — с. Яворів, Косівський р-н, Івано-Франківська обл., кін. 19 — поч. 20 ст. (архит.). Тип замкненого двору. Зведена, за переказами, гуцульським майстром-теслею Л. Бучуком для себе.

Складається з хати на дві половини та комори. Двір утворюють рублені стіни з дашками, які з'єднують хату з коморою та стайнею. Стіни хати зведено зі смерекових пластин. Дах на кроквах, критий гонтом. Техніка зрубу, різьблені сволоки, жердки, стовпчики ганку, різьблені полиці в інтер'єрі свідчать про велику майстерність теслі.

Гражда — один із найвиразніших зразків гуцульського дерев'яного будівництва кін. 19 — поч. 20 ст.

Станіслав Смолінський.

297.2.3.3. Колиба — с. Кривопілля (урочище Волове), Верховинський р-н, Івано-Франківська обл., поч. 20 ст. (архит.). Сезонне житло на лісорозробках. Восьмигранна в плані, рублена зі смерекових колод. Збереглися архаїчні риси житла: відкрите вогнище, безрозпирний дах з кроквами, що спираються на дві балки, покладені на закопані в землю стовпи та на стіни.

Будівля — релікт давнього житла.

Станіслав Смолінський.

297.2.3.4. Комора — с. Космач, Косівський р-н, Івано-Франківська обл., 19 ст. (архит.). Кліть з піддашком при вході, який підтримується стовпчиками. Квадратна в плані. Піддашок прикрашено різьбленням.

Відзначається ретельною обробкою вінців зрубу, декоративною обробкою деталей.

Станіслав Смолінський.

297.2.3.5. Кузня — с. Бистрець (присілок Дземброня), Верховинський р-н, Івано-Франківська обл., поч. 20 ст. (архит.). Рублена зі смерекових брусів. Дах чотирихилий, критий драницями. У кузні встановлено горно з міхом, ковадло, експонуються ковальські інструменти та різні вироби з металу.

Станіслав Смолінський.

297.2.3.6. Млин водяний — с. Снідавка, Косівський р-н, Івано-Франківська обл., поч. 20 ст. (архит.). Встановлений з урахуванням ландшафтних умов на високому цоколі, складеному з річко-

297.2.3.3. Колиба — с. Кривопілля (урочище Волове).

297.2.3.4. Комора — с. Космач.

297.2.3.5. Кузня — с. Бистрець (присілок Дземброня).

вих валунів. Дводільний (млин + комора). Дерев'яний, рублений зі смерекових брусів. Колесо верхньобійне, потік води відводиться від греблі лотками. Характерний для Гуцульщини тип виробничої споруди.

Станіслав Смолінський.

297.2.3.7. Пастирка (зимарка) — м. Рахів (присілок Прелуки), Рахівський р-н, Закарпатська обл., серед. 19 ст. (архит.). Тип сезонного житла на сіножатях. Складається з тридільної хати (хата + сіни + комора) та хлівів, прибудованих з обох боків. Хата зведена з масивних смерекових пластин. Дах високий, критий соломомою «внатрус», гребінь закріплено «ярмом» — дерев'яною рамою. У хаті — курна піч. На одному з одвірків сліди добування вогню способом тертя.

Будівля — зразок архаїчного гуцульського житла.

Станіслав Смолінський.

297.2.3.8. Садиба — Верховина, 18 — поч. 20 ст. (архит.). Складається з хати, комори, пасічини з пасікою. Будівлі вільно розміщені на рельєфі. Огорожа («вориння») складається з розклатих на шість-вісім частин колод, покладених між парами високих кілків, що характерно для регіону.

Є одним з типів планування садиб на Гуцульщині.

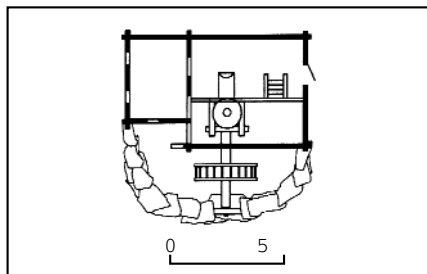
297.2.3.8.1. Хата — с. Бережниця, Верховинський р-н, Івано-Франківська обл., 18—19 ст. (архит.).

Складається з лівої хати, сіней, правої хати та комори, оточених з трьох боків хлівами («притулами»). Ліва хата зведена у 18 ст. (датується за знайденою монетою), решта будівель — у 19 ст. У лівій хаті виявлено характерні риси гуцульського житла раннього періоду: земляна підлога, курна піч, висока стеля, волокові вікна, двері на «бігунах», перекриття по поперечних сволоках, невеликий схил даху, критого драницями. У правій хаті дим через каглу виводився в сіни, що дало змогу удосконалити інтер'єр: вінці стін ретельно струтали і систематично мили, сволок та інші дерев'яні елементи прикрашали різьбленням.

Подібний тип гуцульського житла зберігся без істотних змін до 1940-х рр. У хаті експонуються декоративні тканини, мальований посуд, різьблені стіла та скриня. Влаштовано показ виробництва ліжників.

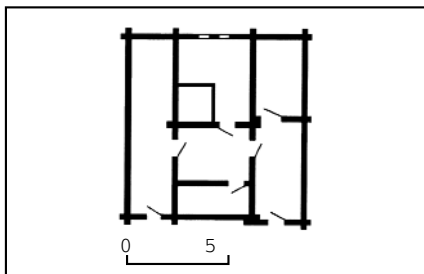
Станіслав Смолінський.

297.2.3.8.2. Комора — с. Верхній Ясенів, Верховинський р-н, Івано-Франківська обл., 19 ст. (архит.). Однодільна, на підмурку з місцевого каменю,

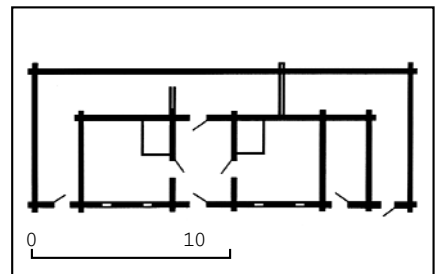
297.2.3.6. План.

297.2.3.6. Млин водяний — с. Снідавка.

297.2.3.7. План.

297.2.3.7. Пастирка (зимарка) — м. Рахів.

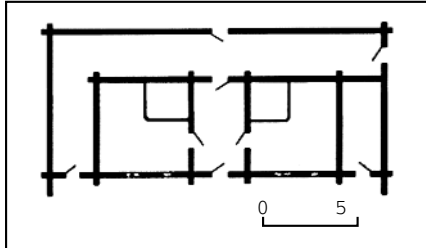
297.2.3.8.1. План.

297.2.3.8.1. Хата — с. Бережниця.

297.2.3.9. Хата — с. Шепіт.

297.2.3.9. План.

рублена з обтесаних смерекових брусів. Дах чотирискхилий, критий драницями.

Типова господарська будівля Гуцульщини.

Станіслав Смолінський.

297.2.3.8.3. Пасічина — с. Шепіт, Косівський р-н, Івано-Франківська обл., поч. 20 ст. (архт.). Призначена для утримання бджіл узимку. Однодільна, зрублена зі смерекових пластин. Дах двосхилий, критий драницями.

Будівля поширена на гірських пасіках.

Станіслав Смолінський.

297.2.3.9. Хата — с. Шепіт, Косівський р-н, Івано-Франківська обл., 1843 (архт.). Багатоцільна: складається з хати, сіней, хати і комори. З трьох боків до хати прибудовано хлів. Стіни рублені зі смерекових пластин у замок і зубом. Вінці ретельно підігнані, що створює враження монолітності. Спарені невеликі вікна на покуті збільшують освітлення приміщення, не порушуючи конструктивної міцності стін. Цей прийом характерний для гуцульського житла серед. 19 ст. На одвірку хати вирізьблено дату спорудження.

Висока теслярська майстерність, вишукане декоративне різьблення на сволоках, деталях дверей відносять споруду до найкращих пам'яток гуцульської народної архітектури.

У хаті створено типовий інтер'єр та показано характерне для Гуцульщини мистецтво — писанкарство.

Станіслав Смолінський.

297.2.3.10. Хата-«бухня» — с. Шепіт, Косівський р-н, Івано-Франківська обл., поч. 20 ст. (архт.). Дводільна: сіни (хороми) + хата. Зведена на кам'яному підмурку зі смерекових колод, зв'язаних врубками у півдерева.

За плануванням і технікою будівництва — один з давніх типів гуцульського житла.

У хаті показано самотутній промисел — виготовлення іграшок із сиру.

Станіслав Смолінський.

297.2.3.11. Стая — полонина Германівка, Верховинський р-н, Івано-Франківська обл., поч. 20 ст. (архт.). Виробнича будівля на полонинах Гуцульщини. Дводільна: «ватарник» (приміщення з

297.2.3.8.2. Комора — с. Верхній Ясенів.

297.2.3.8.3. Пасічина — с. Шепіт.

297.2.3.10. Хата-«бухня» — с. Шепіт.

відкритим вогнищем, де відпочивали пастухи і виготовляли сир) + комора. Рублена зі смерекових колод у півдерева. Дах критий драницями, притиснутими жердинами. На гребені драниці вставлені в пази колоди («буркниці»). Тип будівлі поширений в районах відгонного скотарства Карпат.

Станіслав Смолінський.

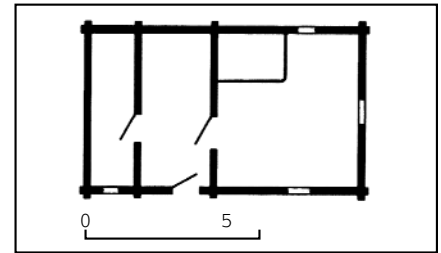

297.2.4.1.2. Комора — с. Медведівці.

297.2.4.1.3. Стайня — с. Медведівці.

297.2.4.1.1. Хата — с. Медведівці.

297.2.4.1.1. План.

297.2.4. Закарпаття і Лемківщина, 17 — поч. 20 ст. (архт.). Регіон підгірських та низовинних районів Закарпаття. Крайній захід Великоберезнянського та Перечинського районів заселяють лемки, вплив культури яких відчутний на значній території Закарпаття.

На Підгір'ї для будівництва використовували дерево переважно листяних порід — бук, ясен, у низовинних районах — дуб.

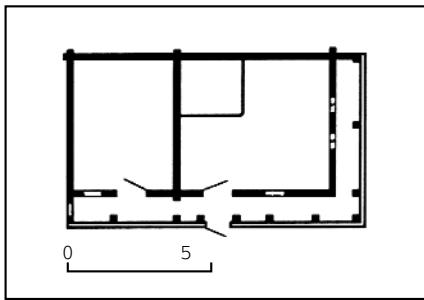
На Лемківщині будували зі смереки, ялини, бука, інколи — з вільхи, тополі, осики. Основним прийомом зведення будівель був зруб. Стелі вкладали по балках. На сволоці вирізали хрест, дату побудови, ім'я господаря.

Давні дахи були чотирискхили, криті соломом, укладеною східцями гузирем донизу. В кін. 19 ст. у західній Лемківщині поширився двосхилий причілковий дах, критий гонтом.

Лемківські хати за пропорціями та структурою подібні до бойківських, щоправда дахи в них дещо нижчі. Як і на Бойківщині, на Лемківщині були поширені «довгі хати», в яких під спільним дахом розміщувалися житлові та господарські приміщення: хата, сіни, комора, стайня, «боїще», возівня. «Боїще» зовні вирізнялося великою брамою і подекуди підвищеним дахом. Будівлі споруджені в зруб зі смерекових кругляків, часто мали смугастий вигляд, оскільки стики зрубин білили. Господарські приміщення інколи обмащували глиною і фарбували вапном із синькою, прикрашаючи поверхні стін ще й крупними цятками.

Особливістю інтер'єра лемківської хати було звернення печі устям до причілку, а не до чола, як на решті земель України.

На рівнинному Закарпатті був поширений тридільний тип хати, переважно «хата + сіни + комора», з рубленими, обмащеними глиною стінами, які в давні часи білили, пізніше фарбували в синій колір. Часто вздовж чола влаштовували галереї з аркадами та різьбленими стовпчиками. Чотирискхили дахи мали покриття з солом, драниць або гонту.

297.2.4.2.1. План.

297.2.4.2.1. Хата — с. Стеблівка.

297.2.4.2.1. Інтер'єр.

У храмовому будівництві до кін. 18 ст. існували чітко визначені три типи будівельних шкіл: бойківська, лемківська та марамороська. Найвищого розквіту воно досягло в кін. 17 — 18 ст. В церквах встановлювалися багатоярусні іконостаси з різьбленням та монументальним живописом барокового характеру.

Особливість окремих церков на Закарпатті полягає в тому, що композиційною домінантою в них є не центральна, а західна частина, завершена дзвіницею. Така стилістична відмінність спостерігається, зокрема, у храмах лемківської будівельної школи.

Станіслав Смолінський.

297.2.4.1. Садиба — с. Медведівці, Мукачівський р-н, Закарпатська обл., кін. 19 ст. (архит.). Складається з хати, комори, стайні. Огороджена тиним. Відтворює оригінальне планування двору до перевезення будівель з с. Медведівці.

297.2.4.1.1. Хата — с. Медведівці, Мукачівський р-н, Закарпатська обл., кін. 19 ст. (архит.). Тридільна (хата + сіни + комора), рублена з обтесаних колод листяних порід, переважно бука. Обмазана зовні та зсередини. Дах чотирихилий, критий солом'яними «жупами» («китицями») гузирем донизу. Своєрідне розташування печі: «челюстями» до причілка та вікон (відсутність передпечного вікна) свідчить про вплив лемківської народної архітектури.

У хаті облаштовано традиційний інтер'єр з використанням різьблених виробів, вишиваного одягу, декоративних тканин, мальованої кераміки. У сінях і коморі експонуються знаряддя винороба.

Станіслав Смолінський.

297.2.4.1.2. Комора — с. Медведівці, Мукачівський р-н, Закарпатська обл., кін. 19 ст. (архит.). Однодільна, зведена з букових обтесаних колод. Стіни шпаровані глиною й побілені. Дах чотирихилий, на кроквах, критий житніми «китицями» гузирем донизу.

У коморі експонується знаряддя винороба.

Станіслав Смолінський.

297.2.4.1.3. Стайня — с. Медведівці, Мукачівський р-н, Закарпатська обл., кін. 19 ст. (архит.). Складається з власне стайні та «пиливні» (току). Зведена з букових колод. Дах чотирихилий, критий солом'яними «китицями» гузирем донизу. Широкі ворота до «пиливні» майстерно виплетені з лози. У «пиливні» експонується сільськогосподарське знаряддя.

Станіслав Смолінський.

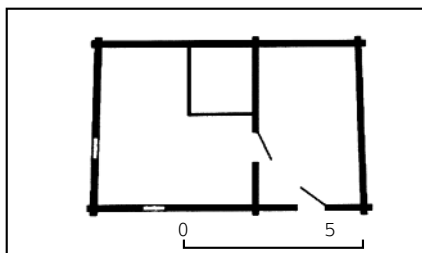
297.2.4.2. Садиба — Південь Закарпаття, 19 — поч. 20 ст. (архит.). Складається з хати, комори, чуря (стодоли).

297.2.4.2.2. Комора — с. Стеблівка.

297.2.4.2.3. Чурь — с. Новобарове.

297.2.4.3.1. План.

297.2.4.3.1. Хата — с. Теребля.

Будівлі розміщені вільно на подвір'ї. Хата стоїть причілкою до вулиці, що є характерною особливістю планування сіл цього регіону. Двір огорожено «паланком» — різаними дошками в закидку між дубовими стовпами. Ворота з різьбленою «вагою» поворотні, над хвірткою — дашок на різьблених стовпах.

Станіслав Смолінський.

297.2.4.2.1. Хата — с. Стеблівка, Хустський р-н, Закарпатська обл., поч. 20 ст. (архит.). Дводільна (хата, кліть), приміщення не сполучаються, мають окремі входи з галереї, прилеглої до чола та причілку хати. Рублена з дубових брусів, обмазана, пофарбована насиченим синім кольором, який добре пасує до темно-сірого масиву високого даху, критого драницями. Димник на гребені має декоративне завершення у формі церковної маківки.

У хаті експонуються ткани «сотиральники» (декоративні рушники), наволочки, вишукано оздоблені сорочки, хутряні безрукавки, кераміка, мальована скриня.

Будівля є зразок житла південних районів Закарпаття.

Станіслав Смолінський.

297.2.4.2.2. Комора — с. Стеблівка, Хустський р-н, Закарпатська обл., 19 ст. (архит.). Квадратна у плані, рублена з дубових брусів у замок із прихованим зубом без залишку. На піддашку влаштовано галерею на різьблених стовпчиках з фігурними розкосами (архітектурний прийом, широко вживаний на Закарпатті).

У коморі експонуються «сусіки» (скрині) для зберігання зерна, різний дерев'яний посуд.

Станіслав Смолінський.

297.2.4.2.3. Чурь — с. Новобарове, Хустський р-н, Закарпатська обл., 19 ст. (архит.). Будівля для молотіння збіжжя та зберігання господарського знаряддя; інша назва — «коleşня». Однодільна (без перекриття), рублена з масивних дубових брусів у замок із прихованим зубом без залишку. Дах високий, критий драницями. Має двоє високих воріт, призначених для проїзду воза із снопами чи сіном.

Тут виставлені вози, «сусіки», кайдуби, ярма, плуги, борони тощо.

Станіслав Смолінський.

297.2.4.3. Садиба — с. Теребля, Тячівський р-н, Закарпатська обл., 17—18 ст. (архит.). Складається з хати і хліва. Огороджена «паланком» — масивними дубовими коленими дошками в закидку у стовпи. У двір ведуть ворота з «вагою», що під час відкривання обертаються на стовпі. Доповнює садибу криниця з журавлем та з кайдубом — видовбаною дубовою колодою, поставленою замість верхніх цямрин.

Станіслав Смолінський.

297.2.4.3.2. Хлів — с. Тересля.

297.2.4.3.1. Хата — с. Тересля, Тячівський р-н, Закарпатська обл., 17—18 ст. (архит.). Дводільна (хата + сіни). Стіни з тесаних дубових брусів (заввишки 70 см) у замок із прихованим зубом без залишку, що запобігає деформації вінців, які додатково скріплені тиблями. Дах високий, співвідношення його до висоти видимої частини стіни 4,6 : 1, критий солом'яно «внатрус». Точне датування хати не встановлено, але матеріал, техніка зрубу, високий поріг, маленькі вікна дають підставу віднести її до найстаріших пам'яток народної архітектури Закарпаття. В інтер'єрі багато зразків народного мистецтва: ткані рушники, орнаментований одяг, мальована кераміка.

Станіслав Смолінський.

297.2.4.3.2. Хлів — с. Тересля, Тячівський р-н, Закарпатська обл., 17—18 ст. (архит.). Однодільний, з навісом збоку, рублений з масивних дубових колених і протесаних брусів заввишки до 70 см. На нижньому вінці зберігся слід від дверей «на бігунах». Замки кутових врубок мають захований шип, що оберігає високі бруси від деформації. Вінці з'єднуються додатково тиблями. Дах чотирискілий, критий солом'яно «внатрус».

У хліві та біля нього експонуються знаряддя обробітку ґрунту.

Станіслав Смолінський.

297.2.4.4. Хата — с. Сімерки, Перечинський р-н, Закарпатська обл., поч. 20 ст. (архит.). Дводільна (хата + сіни). Рублена з букових колод, стіни обмазані зовні та всередині. Відзначається архаїчними рисами планування та конструкцій: стеля хати й сіней влаштована на одному поздовжньому сволоку, відсутні верхні частини одвірків дверей та луток вікон. Піч розташована «челюстями» до причілкової стіни, відсутнє традиційне «передпичне» вікно, що є характерним для лемківського житла.

Типове житло передгірських районів Закарпаття.

В інтер'єрі багато виробів народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Станіслав Смолінський.

297.2.4.5. Хата — с. Стричава, Великоберезнянський р-н, Закарпатська обл., поч. 20 ст. (архит.). Однорядний двір під одним дахом: хата, сіни, комора, «пиливня» (тік), «стайня» (хлів). Зруби складені з букових колод невеликого діаметра. Покрівля солом'яна з уступами. Хата обмазана всередині і зовні. Піч обернена «челюстями» до причілкової стіни, тому з чола прорізане лише одне вікно на покуті.

Типовий зразок лемківського народно-го житла.

В хаті відтворений традиційний ін-

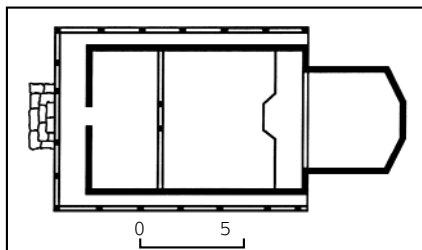
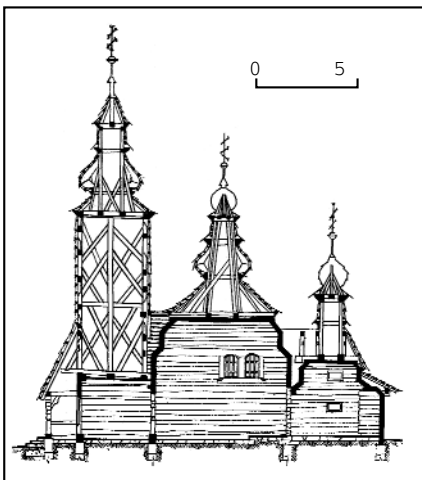
297.2.4.4. Хата — с. Сімерки.

297.2.4.6. Церква Покрови Богоматері — с. Плоське.

297.2.4.6. Поздовжній розріз.

297.2.4.6. План.

297.2.4.5. Хата — с. Стричава.

тер'єр: різьблений стіл, скриня, пишно оздоблений одяг тощо.

Станіслав Смолінський.

297.2.4.6. Церква Покрови Богоматері — с. Плоське, Свалявський р-н, Закарпатська обл., 1792 (архит.). Датується за написом, вирізьбленим на одвірку. 1926 перевезена до с. Канора (тепер входить до складу смт Воловець), тому в науковій літературі відома як церква із с. Канора. 1976 перевезена до музею, де відновлена.

Двозрубна, тридільна, триверха. Зруби складені з ясеневих брусів. Вівтар шестигранний, нава має однакову ширину з бабинцем — архаїчна особливість, що сягає доби Київської Русі. Над пласким перекриттям бабинця височить каркасна вежа-дзвіниця, увінчана бароковим верхом. Намети нави й вівтаря також завершуються бароковими верхами. Бабинець і наву оточує опасання з різьбленими стовпчиками й фігурними розкосами. В церкві був встановлений іконостас 18 ст. (на час перевезення до музею вціліли лише фрагменти різьблення та шість ікон апостольського ряду).

Споруда є визначною пам'яткою лемківської школи народної монументальної архітектури кін. 18 ст., яка на ґрунті місцевих традицій творчо використала впливи стильових течій Західної Європи.

Станіслав Смолінський.

297.2.5. Львівщина, 17 ст. (архит.). До регіону належать рівнинні райони Львівської обл. Народне будівництво тут відзначається великою різноманітністю конструкцій у межах двох систем — каркасної і зрубною. Залежно від наявності місцевих матеріалів заповнювачем при каркасній конструкції стін використовуються ділі, глино-солом'яні вальки, ліса з наступною обмазкою. Зрубні стіни складають з колод, брусів, пластин.

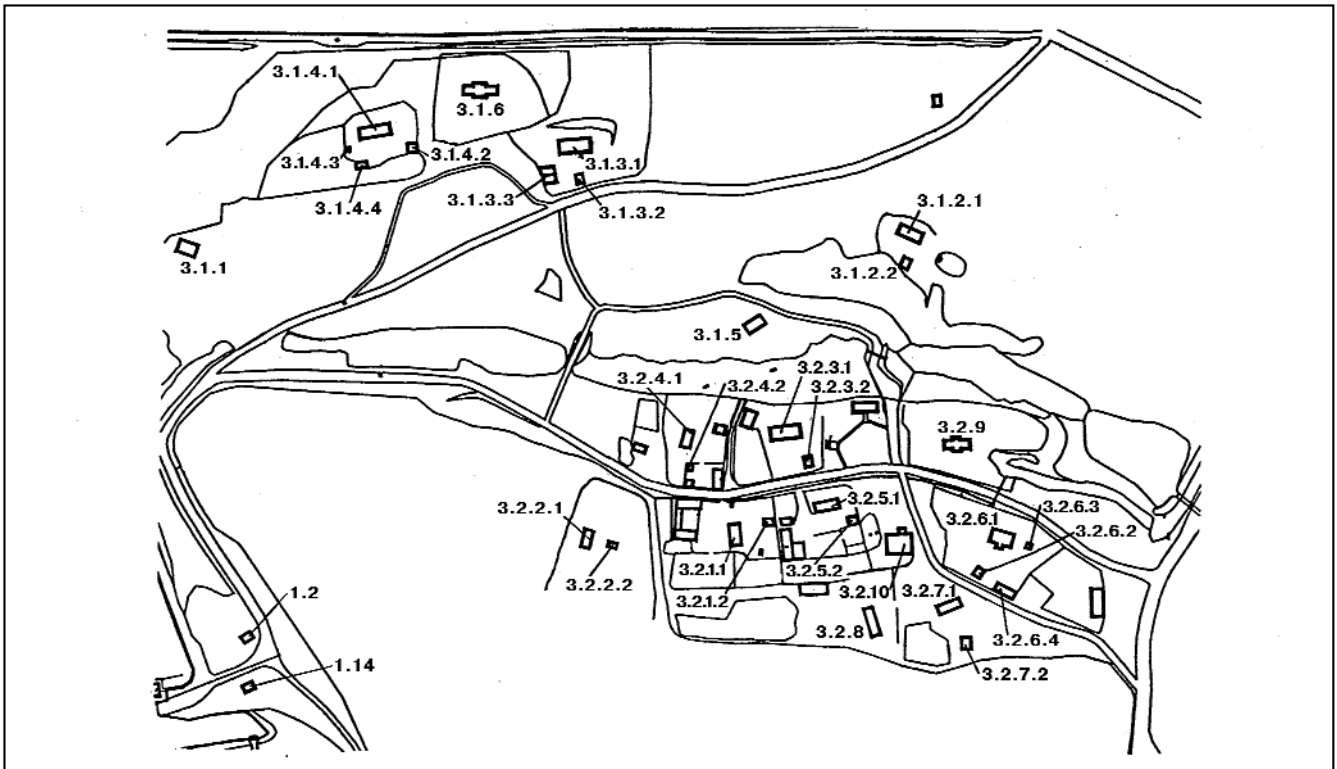
Планувальна структура сіл — безсистемно-вулична — залежно від рельєфу та умов заселення. Двори відкриті, з хатою та необхідними господарськими будівлями.

Серед сакральних будівель переважають дерев'яні рублені церкви — тридільні триверхі й одноверхі з розвиненою банею.

Станіслав Смолінський.

297.2.5.1. Церква Преображення — с. Вороблячин, Яворівський р-н, Львівська обл., 1662 (архит.). Дата спорудження та ім'я будівничого (Ясь) вирізьблені на західній стіні бабинця. Там же вказано дату одного з ремонтів (1864).

Тризрубна, одноверха, зведена з липових пластин. Центральний зруб вищий і ширший за бічні, перекритий наметом складної форми на восьмигранному підбаннику. Покрівля гонтова.

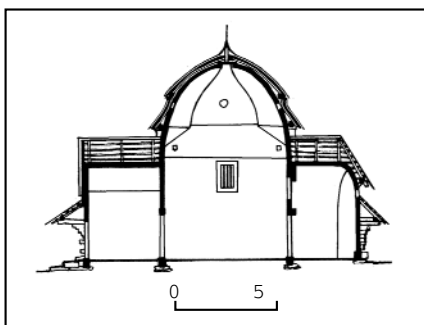

297.3. Схема архітектурно-етнографічного комплексу «Наддніпрянина».

Невисокі стіни підбанника нахилені до середини, тому він зовні візуально не сприймається окремо, а збільшує і так розвинену баню. В інтер'єрі цей нахил підкреслює висоту центрального зрубу. Споруду оперізує широке опасання на фігурних консолях. Збереглися оригінальні віконця з гутного скла. На північній стіні наві — монументальний живопис кін. 18 ст. Іконостас втрачений.

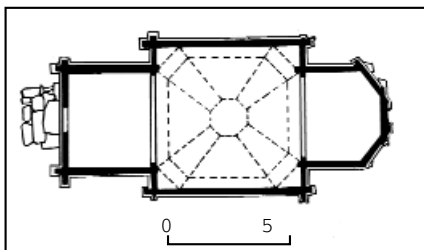
Пам'ятка є одним з найкращих зразків дерев'яної храмової архітектури Львівщини.

Станіслав Смолінський.

297.2.5.1. Церква Преображення — с. Вороблячин. Поздовжній розріз.

297.2.5.1. План.

297.3. Архітектурно-етнографічний комплекс «Наддніпрянина», 17—20 ст. (архит.).

У західній частині музею. Експозиція включає 52 пам'ятки, з них 32 оригінальні поч. 17 — поч. 20 ст., перевезені з лісостепової Київщини, західної Полтавщини, Черкащини. Відповідно до історико-етнографічного районування в експозиції виділено Правобережну і Лівобережну Наддніпрянину, які розмежовані байраком. Пам'ятки об'єднано в садиби, що утворюють сільську вулицю, майдан і окремі куточки традиційного села.

Розвиток будівельної культури регіону ґрунтувався на успадкуванні давніх традицій широкого застосування місцевих матеріалів: деревини листяних та хвойних порід, лози, очерету, глини. Здавна тут існували дві конструктивні системи — каркасна (сошна) та зрубна. У каркасних будівлях стіни виводились по дубових сохах (шулах, стовпах, слупах), закопаних у землю; із заповненням «у заміт» ділями (плахами) суцільно або через глиняні вальки, викладалися з одних лише вальків чи заповнювалися прив'язаними до жердок глиць сніпками очерету і мастилися глиною. У зрубних будівлях вінці стін в'язалися врубками з випусками коленних чи пиляних плах, тесаних брусів, рідше з кругляків (переважно у давніх будівлях). Хатні стіни шпарували, мастили рудою глиною й білили, в господарських приміщеннях і будівлях зруб переважно лишали відкритим. Знизу, довкола житлової частини, робили високі глинобитні призьби, заплетені лісяним тином чи закріплені дошками з кілками, викладали й низькі призьби з глиняних вальків. Дахи в усіх будівлях були чотирисхили на кроквах, у клунях — на високих сохах, закопаних в землю парами посередині будівлі, і ключах. Покрівлі переважали солом'яні, дахи вшивали сніпками-парками з житнього околоту чи сніпками з очере-

ту. Долівки в хатах глинобитні, мащені рудою або червоною глиною з підводками, подекуди із зубцями. У коморах, а в заможних селян і в сінях, стелили дощану підлогу.

Хата в просторі орієнтована чільними та причілковими вікнами («очима») до сонця. Житло мало універсальне традиційне обладнання, чіткий функціональний розподіл: святково-ритуальний покуть зі столом і лавами, з образами, рушниками, квітами та із символами-прикрасами. При глухій північній стіні — дощаний піл для спання, над ним — жердка з одягом, колиска для немовлят підвішена до сволака. При вході, у кутку між сінеюною і затильною стіною, ліворуч чи праворуч — велика піч, у другому кутку при сінеюній стіні — полиці мисника з мальованими мисками та іншим посудом.

На ґрунті усталених традицій сошного та зрубного будівництва виникли й розвивалися господарські будівлі, розміри й характер яких пристосовувалися до функціональних потреб. За призначенням вони поділялися на складські приміщення та на будівлі, де утримувалися свійські тварини й птиця. В коморах зберігали родинне майно, збіжжя, продукти харчування, у великих громадських коморах (гамазеях) — запаси збіжжя сільської громади, в погребях, льохах, ямах — городину й молочні продукти, в клунях — снопи для обмолоту, в повітках, хлівах утримували худобу, саж використався для відгодівлі свиней, омшаники й катраги — для зимівлі пасіки.

З виробничих будівель на Наддніпрянині були відомі вітряки, олійниці, кузні, парні. На перегачених річках і струмках будували водяні млини з жорнами, ступами-валюшами (для звальювання домотканого сукна), з наливними колесами, на річках із швидкою течією — наплавні млини на великих човнах. У кожному селі була одна чи

кілька кузень, вітряків налічувалося по кілька десятків. Для регіону характерні стовпові вітряки на зрубному стільці з поворотним каркасним одно-, дво- або трьохповерховим пошальованим корпусом. У роки примусової колективізації всі ці будівлі зазнали масового винищення і майже не збереглися.

Наддніпрянські храми успадкували й розвинули тисячолітні традиції будівель із шатровими верхами, зокрема конструкцію верхів бань зі зрубними стінами, залами, підбанниками, ліхтарями, вивершеними маківками з хрестами. Мережива чотирикінцевих кованих хрестів донесли до нас у знаках-символах свідчення всіх етапів розвитку народного світогляду (рогати півмісяця, квітка, промені, спіралі, цілі грона малих хрестиків тощо).

За описами Л. Похилевича 1864, на Наддніпрянщині будували церкви з соснових, дубових, рідше вільхових і осикових кругляків і брусів. Покрівлі були гонтові й солом'яні. Поблизу церкви ставили дзвіницю, що складала з нею єдиний архітектурний ансамбль. Храми Київщини були переважно рублені з соснових брусів, пошальовані, мали високі стіни, невеликі вікна, стрімкі рублені шатра й великі освітлені ліхтарі, вивершені маківками з кованими хрестами. На Черкащині був поширений регіональний тип храмів, рублених із дубових брусів, з високими багатозаломними банями-восьмериками й прорізаними у підбанниках вікнами, з різьбленими карнизами, одвірами, скобами. Багатоярусні іконостаси оздоблювалися різьбленим рослинним орнаментом, що заповнював тло святкового й патріаршого рядів, розміщувався на рамах ікон, колонках, пишних царських вратах, створюючи грандіозну сяючу святиню й вишукане тло для мальованих ікон.

Архітектурний комплекс сформовано за генпланом і дослідженнями арх. В. Романова і за наступною участю арх. В. Величківського (1970—80-і рр.). Етнографічні дослідження й комплектування експозиції проведені науковцями-етнографами під керівництвом Л. Гури (1970-і рр.). Подальший розвиток етнографічної експозиції здійснено у 1990-і рр. та на початку 2000-х рр. науковцями С. Верговським, С. Пономаренко, Р. Свиридою, С. Щербань [918].

Раїса Свирида.

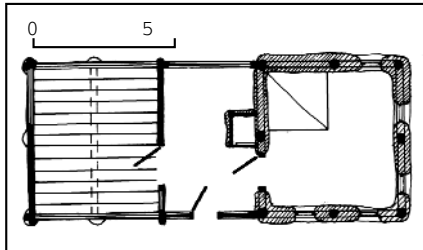
297.3.1. Лівобережна Наддніпрянщина, 17 — поч. 20 ст. (архт.). Пам'ятки, що представляють цей регіон, зібрані з Баришівського, Бориспільського, Переяслав-Хмельницького р-нів Київської обл. та частини Лубенського р-ну Полтавської обл.

Пам'ятки характеризують традиції каркасного та зрубного будівництва. На Київщині і в тих районах Черкащини, що прилягають до Дніпра, поширене зрубне будівництво з пиляних, переважно соснових брусів і плах, з невеликими, рівно відрізаними випусками.

У давніх сошних хатах між дубовими сохами закладали жердки-глиці з сосни, акації чи шовковиці, до яких прив'язували сніпки очерету. На Західній Полтавщині зрубні комори поєднували з сошними валькованими стінами хати. Традиційні чотирихисні дахи на кроквах мають солом'яні покрівлі з низьким гребенем, без «дідуха» і китиць на

297.3.1.2.1. Хата — с. Солониця.
297.3.1.2.1. План.

наріжниках. Хатні печі — глинобитні, прямостінні комини — із сирцю, починаючи з 18 ст. їх обкладали кахлями.

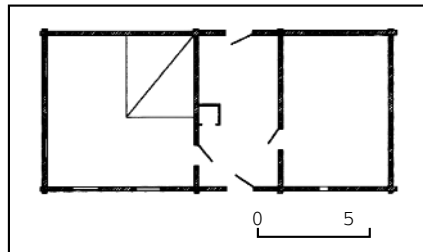
Раїса Свирида.

297.3.1.1. Гамазей — с. Рудницьке, Баришівський р-н, Київська обл., поч. 20 ст. (архт.). Велика комора для зберігання резервного запасу збіжжя сільської громади на випадок неврожаю, пожежі тощо. Стоїть окремо від садиб. Рублена, з піддашком і дверима з обох причілків. Стіни зведено на дубових стояках і підвалинах з протесаної осики, вінці в'язані в замки з короткими випусками. Разом зі стінами рублені чотири засіки з дубовою підлогою. Дах чотирихисний, на кроквах, ушитий по латах сніпками житньої соломи, з низьким гребенем, придавленим «півзинами» (кізлами). Посередині будівлі, проти обох дверей, між засіками — прохід зі сходами на перекриття, покладене з соснових дощок, звідти засипають зерно в засіки. Для вибирання зерна в засіках випущено кілька нижніх вінців.

Раїса Свирида.

297.3.1.3.1. Хата — с. Бзів.
297.3.1.3.1. План.

297.3.1.2. Садиба — західна Полтавщина, кін. 19 — поч. 20 ст. (архт.). Складається з хати, комори, льоху (всі будівлі реконструйовані). Передбачається огородити садибу і посадити садок.

297.3.1.2.1. Хата — с. Солониця, Лубенський р-н, Полтавська обл., кін. 19 ст. (архт.). Тридільна (хата + сніп + комора). Стіни власне хати на дубових сохах викладені глиняними вальками зі значним потовщенням донизу, білені, з високими підводками «окола» червоною глиною. Доцана стеля зверху валькована, знизу мащена й білена.

Комора рублена з соснових брусів, в'язаних у замки з короткими випусками. Сіни рублені в закидку. Стіни комори й сніп не мащені. Дах чотирихисний, на кроквах, первісно критий очеретом, з невисоким гребенем (у музеї вимушено критий сніпками житньої соломи).

Освітлюється п'ятьма вікнами на чотирьох шибках: по двоє з чола і причілка, одне — в напільній стіні. Долівку у хаті змащували жовтою глиною і підводили вузько стіни, на святки і на літо попід стінами на долівці малювали червоною глиною.

Обладнання, хатне начиння, народне вбрання, посуд — традиційні для наддніпрянської Полтавщини. На покуті на різьблених полицках-судничках — образи у святкових червоних рушниках. У будень хату прикрашали «пісні» рушники, вишиті білими мережками, лічильною гладдю («лиштвою») та вирізуванням. На столі — святковий домотканний килим, на дерев'яний під постелено рядно та смугасті вовняні ліжники. Глинобитна піч з прямостінним коминим оздоблена ліпленнями й мальованими кругами із зубцями.

У снігах представлені ткані й плетені з рогозу кошики, виготовлення яких було поширене у багатьох селах Лубенщини.

Раїса Свирида.

297.3.1.2.2. Комора надвірна — с. Клепачі, Лубенський р-н, Полтавська обл., кін. 19 — поч. 20 ст. (архт.). Рублена з дубового брусця, в'язаного в замки з короткими випусками, на дубових стояках. Перед дверима — піддашок на чотирьох парах стовпців. Підлога й стеля дощані. Дах чотирихисний, на кроквах, критий по латах парками з житньої соломи.

Раїса Свирида.

297.3.1.3. Садиба — Лівобережна Київщина, кін. 19 — поч. 20 ст. (архт.). Складається з хати, сажа, хліва-повітки, городу. Огороджена лісяним тином з перелазом і ворітьми.

297.3.1.3.1. Хата — с. Бзів, Баришівський р-н, Київська обл., кін. 19 ст. (архт.). Тридільна (хата + великі сніп + комора). Стіни рублені з соснових плах та брусів, в'язаних у замки з короткими випусками, на дубових підвалинах. Довкола власне хати заплетена лісою невисока глиняна призьба. Зруб комори, піднятий над землею, на дубових стояках. Дах чотирихисний, на кроквах, ушитий по латах парками з житньої соломи, з невисоким гребенем. Хата освітлюється п'ятьма великими вікнами на шість шибок: по два з чола і причілка, одне напільне. Сіни без стелі, з двома дверима. Зовні та всередині хата мащена і побілена. Сіни і комора не мащені.

У хаті поздовжній масивний «митий» сволок з вирізьбленим хрестом, традиційне обладання. На причілковій стіні від сволока до покуті на різьбленій божниці виставлені мальовані на дощці ікони. Над образами причілкової стіни і на чільній стіні, від покуті до передпечного вікна — традиційні домоткані рушники, орнаментовані червоними смугами та геометризованими квітами з вкрапленням чорних або синіх кольорів.

У хаті експонуються домоткані килими розвиненого в минулому килимарського осередку в с. Веселинівка Барішівського р-ну (колишнє с. Скопці).

Райса Свирида.

297.3.1.3.2. Саж — с. Кийлів, Бориспільський р-н, Київська обл., поч. 20 ст. (архит.). Будівля для догодівлі свиней. Одноділня, рублена, з лядою і боковими дверима. Дах чотирискхилий, на кроквах, ушитий по латах солом'яними парками.

Райса Свирида.

297.3.1.3.3. Хлів-повітка — с. Пристроми, Переяслав-Хмельницький р-н, Київська обл., поч. 20 ст. (архит.). Рублена з соснових брусів, в'язаних у замки з короткими випусками. Дах чотирискхилий на кроквах, критий по латах парками з житньої соломи. У довгій стіні збоку розміщено двері, перед якими зроблена із жердок загорода.

Райса Свирида.

297.3.1.4. Садба — Переяславщина, кін. 19 — поч. 20 ст. (архит.). Складається з хати, комори, сажі, хліва-повітки, городу. Будівлі розміщені на великому подвір'ї, огороженому лозяним тином з ворітьми та перелазом.

297.3.1.4.1. Хата — с. Мала Каратувль, Переяслав-Хмельницький р-н, Київська обл., кін. 19 ст. (архит.). Триділня (хата + сіни + хата). Стіни рублені з тесаних соснових плах, в'язаних у замки, зовні й всередині шпаровані, мащені й побілені. Навколо нижніх вінців заплетена глинобитна призьба з червоною підводкою. Стелі в хатах дощані, покладені на зруби та поперечні сволоки, зверху вальшовані, знизу шпаровані й побілені. Сіни з двома дверима, без стелі та обмазки. Дах чотирискхилий, на кроквах, критий солом'яними парками по латах. Гребінь невисокий з двома верхами-коминами. У кожній хаті по чотири вікна: два у чільній стіні і по одному в причілковій та напільній. Глинобитні печі з окремими бовдурами (коминами), розміщеними в сінях.

Обладнання традиційне. Над образами на стінах — довгі рушники, переткані червоними орнаментами.

Райса Свирида.

297.3.1.4.2. Комора — с. Мала Каратувль, Переяслав-Хмельницький р-н, Київська обл., кін. 19 — поч. 20 ст. (архит.). Одноділня, з піддашком на чотирьох стовпцях. Зведена в зруб з тесаних соснових плах на дубових підвалинах. Підлога й стеля дощані. Дах чотирискхилий, на кроквах, ушитий солом'яними сніпками по латах.

Райса Свирида.

297.3.1.4.3. Саж — с. Стовп'яги, Переяслав-Хмельницький р-н, Київська обл., поч. 20 ст. (архит.). Зведений в зруб з товстих соснових дощок. У бічній стіні невеликі двері, у причілковій — ляда для закладання корму для свиней. Над лядою — дерев'яний щит трисхилого даху на кроквах, критого по латах солом'яними парками.

Райса Свирида.

297.3.1.4.1. Хата — с. Мала Каратувль.

297.3.1.4.4. Хлів-повітка — с. Стовп'яги, Переяслав-Хмельницький р-н, Київська обл., поч. 20 ст. (архит.). Дводільна, зведена в зруб з осикових плах. Дах чотирискхилий на кроквах, ушитий по латах солом'яними парками.

Райса Свирида.

297.3.1.5. Хата-садба — с. Дударків, Бориспільський р-н, Київська обл., 1883 (архит.). Дводільна (хата + сіни). Рублена з соснових плах, в'язаних у замки з невеликими випусками.

Довкола стін власне хати заплетена лісою широка глинобитна призьба. На ній і на долівці відтворено традиційні червоні підводки із зубцями. Стеля дощана, укладена на поздовжній дубовий митий сволок з вирізьбленим хрестом і датою спорудження. Дах чотирискхилий, на кроквах, критий парками житньої соломи по латах. Освітлюється трьома великими вікнами на чотири шибки: двома з чола, одним з причілка та одним невеликим у напільній стіні. Лутки шпаровані й мащені червоною глиною, рами — білою.

У хаті — два покуті: традиційний за столом і над полом з мальованими іконами на полиці-кутовичку. Над причілковим вікном ікони виставлені на різьбленій полиці. Над іконами, на кілочках по стінах, над вікнами, на сволоку — традиційні домоткані й кролевецькі рушники з червоними орнаментальними смугами. Стіл застелений домотканим килимом «у хрести» в ромбах, біля столу мальована скриня. У великих сінях, що використовувалися як і комора, висить на стіні різьблене

297.3.1.5. Хата-садба — с. Дударків.

297.3.1.5. Інгер'єр.

ярмо, стоїть скриня та різний посуд: плетені солом'яники, коробки, довбанки, діжки, ночви.

Будівля — традиційне житло північної Бориспільщини.

Райса Свирида.

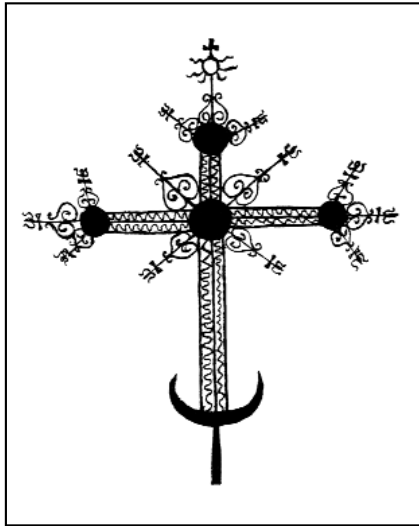
297.3.1.6. Церква св. архістратига Михайла — с. Дорогинка, Фастівський р-н, Київська обл., 1600 (архит., мист.). На околиці Голосіївської діброви, у великій церковній садибі з пам'ятним хрестом і дзвонами, огороженій парканом із соснових плах взакидку по стовпах, з брамою та двома хвіртками під дощаними дашками.

За відомостями Л. Похилевича, церква датується 1600, в описі Васильківського духовного правління значиться під 1700. При проведенні капітального ремонту 1850 будівля зазнала деяких змін, проте у процесі наступної реставрації в музеї відтворено втрачені первісні елементи: фундаменти з дубових стоянів, двері з шестикутними одвірками, паперті та карнизи — за традиційними аналогами, вікна — за слідами первісних прорізів у зрубах стін.

Триділня, триверха, з домінуючою центральною банею, рублена з соснових брусів. Всі бані зведено суцільними зрубами, що переходять без заломів зі стін на шатра верхів і ліхтарі. Високі стіни бабинця і церкви (нави) виведено звуженими доверху четвериками, у вівтарі східні кути зрізані, як у восьмериків. У верхній частині стін врізано прямокутні вікна (у центральній бані — потрійні), внутрішні кути під шатрами перев'язано широкими різьбленими скобами. Стрімкі шатра, що продовжують форму стін, через пласкі паруси по кутах переходять у великі зрубні восьмерики ліхтарів з високими вікнами-щілинами, розрахованими на гутні шибки. На дощаних стелях ліхтарів зведено сошні конструкції маківок з хрестовиною, стовпом і кроквами-кружалами. Стіни бань і ліхтарів шальовано з традиційним облаштуванням шалівок над стоянами, біля вікон і аркатурами під карнизом. Дахи шатрів без ковнірів повторюють форму зрубу, криті гонтом (первісно коленою дошкою). Повні маківки з глибокими перехватами криті гонтом і вивершено пишними кованими хрестами (збереглися оригінали хрестів на вівтарі й центральній бані). Виготовлені народними майстрами, старовинні хрести містять усталену систему священних знаків: півмісяці, змії, спіралі-волюти, круги, сонце з променями, маленькі хрестики й чотирипелюсткові об'ємні квіти у різних поєднаннях навколо великих чотириконечних хрестів. Це — сакральні знаки прадавнього етнічно-християнського духовного комплексу з притаманним йому шануванням предків.

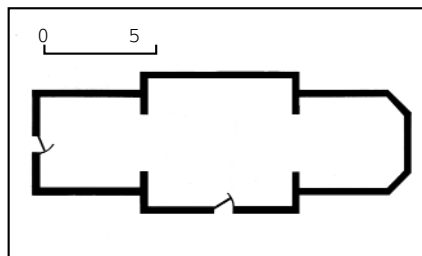
Старовинний шестиярусний іконостас займає всю східну частину нави. За кілька віків існування він зазнав значних добудов і змін, які позначилися на структурі, що нагадує причілок барокової будівлі з поверхами-ярусами, колонадами, дверима й вікнами-іконами. Колонида намісного ярусу і цокольний ряд становлять єдине структурне ціле з аркою, подібною до верхів старовинних одвірків. Середні частини всіх вищих ярусів спрямовані до стрімко піднесеного хреста з розп'яттям. Найдавнішою є нижня частина іконостаса — цокольний і намісний яруси розділені

царськими й дияконськими вратами на чотири частини, у кожній з яких по одній невеликій цокольній іконі у восьмикутній профільованій рамі й по одній великій намісній у різьбленій позолоченій рамі між пишніми різьбленими колонками. Цокольні ікони на відомі сюжети — «З'явлення св. Миколая царю Костянтину», «Зустріч Марії та Єлисавети», «Христос і самаритянка» — позначені бездоганним колоритом, монументальністю, масштабністю і знаковою вагомістю зображень. Ікони намісного яруса «Св. Миколай», «Богоматір», «Христос», храмова ікона «Св. архістратиг Михаїл», зображення архангелів на дияконських вратах виконані у кращих традиціях українського «візерункового» малярства 16—18 ст., що ввібрало в себе давні засади монументального малювання. Золоте осяйне тло, спокійні форми без надмірної динаміки, лики, не переобтяжені полисками й світлотінями, мають площинне моделювання. Тони глибокі й гармонійні. Ці давні й багаті традиції кілька століть не поступалися бароковим впливам Європи з тенденціями динамізму й просторовості. Навіть найдинамічніша намісна ікона св. архістратига Михаїла не позбавлена певної монументальності. Темна фігура на сяючому тлі у майстерно вимальованій кольчужі іскриться мереживом золотих виблисків. Величні й спокійні постаті Богоматері і Спасителя. Золоте тло, червоний одяг глибокого спокійного тону, завітчані золотими галузками. Одяг немовляти на руках Богоматері завітчано пишними трояндами. Дияконські врата з архангелами на повний зріст, у всуціль завітчаному трояндами одязі, підтверджують приналежність усього намісного яруса до славнозвісної школи «кидимового» чи «візерункового» малярства. Про це яскраво свідчить крайня ліва ікона «Св. Миколая», зображеного на сяючому тлі у всуціль завітчаному парчевому одязі, ікона сяє, мов коштовність. На тлі намісних ікон під час розчисток записів виявлено сліди накладного різьблення з квіткою й гострими листками, подібного до розміщених на тлі святкового та патріарших ярусів і над дияконськими вратами. Ця частина іконостаса за періодом побутування «візерункового» малярства може датуватися 17 — поч. 18 ст.

297.3.1.6. Хрест центральної бані. Рисунок С. Верговського.

297.3.1.6. План.

297.3.1.6. Інтер'єр.

297.3.1.6. Церква св. архістратига Михаїла — с. Дорогінка.

Царські врата зі «Спасом Нерукотворним», центральна частина святкового яруса з іконою «Тайна вечеря» у складній рамі з півкругами, весь апостольський ярус з великою іконою Вседержителя в центрі та чотирма іконами євангелістів по три постаті у кожній, патріарший ярус з круглими медальйонами патріархів та іконою Богоматері-Оранти в центрі, великий хрест з мальованим розп'яттям православної іконографії датують 2-ю пол. 18 ст., коли й було сформовано всю нині наявну структуру іконостаса. Малювання цього періоду вже втратило і давні засади монументальності, і традиції «візерункового» малярства. Різкі дисгармонійні тони, темне тло, динамічні пози фігур, розвіяний одяг, просторове моделювання форм засвідчують європейські культурні впливи. У 19 ст. (зберігся акт 1832 про незадовільний стан іконостаса), певно, відбулась заміна 12 ікон святкового яруса (за винятком «Тайної вечері»), обрамлених у восьмикутні профільовані рами і мальовані в тогочасному стилі академізму з цілковитою втратою засад монументальності.

Незважаючи на різночасовість і різностильність частин іконостаса, він водночас становить єдину структурно й стилістично досконалу мистецьку цілісність завдяки широкому застосуванню у всіх ярусах різьблення рослинним орнаментом, як панівного емоційного і сакрального елемента. Традиції його залишилися незмінними і шанованими протягом усього періоду творення й існування іконостаса, переживши мало не на століття «візерунковий» стиль, частиною якого вони були, але так і не піддалися впливам пізнього європейського бароко. Така стійкість традицій застосування сюжету «квітки» має широке національне культурне підґрунтя. Вони пов'язані з прадавніми етнічними уявленнями про «квітку» як священний знак, її введення в культуру як сакральну етнічно-християнську форму освячення. Саме в такій ролі сприймаються рослинні орнаменти на мурованих будівлях 17—18 ст., у церковних хрестах, у завітчаному одязі й традиційній та церковній тканині, у рослинному різьбленні частин іконостаса. Саме такий сакральний статус «квітки» сприяв легкому запозиченню культурою України і східних троянд, і античних акантів, і християнських виноградів, надаючи їм своєї священної семантики, яка дозволяла вільну трансформацію їх у традиційні квіти, ягоди та численні іконографічні сюжети «квітки», котрими так багата спадщина народу. Це прекрасно ілюструють усі різночасові сюжети святомихайлівського іконостаса. Царські врата, в основі яких відомий здавна сюжет виноградної лози, обвитої навколо ікон Благовіщення та євангелістів (два нижні втратили шар малювання), не мають жодної ботанічної ознаки винограду, натомість буйна поросль вазону аканта рясніє гостропелюстковими квітами, повними трояндами та гронами ягід з чашистками. Ці ж рослинні сюжети навколо «Спаса Нерукотворного», і на колонках намісного та апостольського ярусів. Великі багатопелюсткові квіти з рельєфними серединами заповнюють майже все вільне тло на патріарших ярусах. Буйна акантова поросль сплітається навколо хреста з розп'яттям,

рясніє пишними квітами з великими конічними гронами ягід з розвиненими чашолистками. Саме таким священним є сприйняття етносом заквітчаного іконостаса.

Архаїчний тип храму досконало передає автохтонну для Київщини традицію зрубних верхів зі світлими ліхтарями, що стала визначальною для генези храмовбудівництва України.

Етнографічна експозиція церкви створювалася під керівництвом Л. Орел.

*Сергій Верговський,
Раїса Свирида, Євгенія Сизова.*

297.3.2. Правобережна Наддніпрянщина, 18—20 ст. (архит.). До складу регіону входять сучасні Білоцерківський, Васильківський, Сквирський, Таращанський р-ни Київської обл., частина Лубенського р-ну Полтавської обл., Городищенський, Звенигородський, Корсунь-Шевченківський, Лисянський, Маньківський, Монастирищенський, Тальнівський, Уманський, Черкаський, Чигиринський р-ни Черкаської обл.

Для народного будівництва Правобережної Наддніпрянщини характерне застосування зрубних і сошних конструкцій у хатах, масове поширення плетених стін із солом'яною загатою чи обмашених глиною у господарських будівлях. Причілки хат мають розвинене піддашся, яке в народі називають «дармовис», з довгими випусками кроштьейнів-роговиків і сволока. Печі у хатах глинобитні або викладені із сирцю, північний комин виплетений з лози підвісним кошем із шиею, що виводить дим через каглу у сінешній стіні до великого плетеного комина-«бовдура». Комини обмашені товстим шаром глини, щоб не оборали. У північно-західних районах правобережної Київщини був поширений тип печі із прямостінним кошином.

В окремих районах південної Київщини й Черкащини традиційні підводки стін хат і печей поєднувались із малюванням зубців, квітів-вазонів, пташок.

Раїса Свирида.

297.3.2.1. Садіба з хатою родини Шевченків — Звенигородщина, 19 ст. (архит.). Складається з хати, комори, льоху, повітки, ятки з кошарою, садка, квітника, городу, огорожі з перелазами й ворітьми. Переділена хатою і огорожею з жердок на два двори: чистий — перед головним фасадом хати, де розміщені комора і льох, та господарський — за хатою. На садібі представлені господарські споруди каркасної конструкції з плетеними стінами і дахами на сохах (повітки, клуня) та на кроквах (хліви, ятка), побудовані за дослідницькими матеріалами арх. В. Романова. Вся садіба огорожена лісою з острішками, закладеними соломою. Огорожа з двома ворітьми з жердок — у город до клуні і до вулиці, два перелазу — на вулицю і до сусідньої садіби.

Раїса Свирида.

297.3.2.1.1. Хата — с. Шевченкове (до 1929 — с. Кирилівка), Звенигородський р-н, Черкаська обл., 19 ст. (архит.). За переказами, хата належала онуку Т. Шевченка по брату Микиті — Шевченку Тимофію Петровичу (1870—1954). До 1973 в ній жила його родина. Тридільна (хата + сіни + комора). Зведена на дубових сохах, закладених «в заміт» дубовими брусами. Вгорі сохи обв'язані оціпом у два вінці, в які закладено дошки стелі, що спира-

297.3.2.1.1. Хата — с. Шевченкове (до 1929 — с. Кирилівка).
297.3.2.1.1. Интер'єр.

ються на поздовжній митий сволок. Під ним — поперечний сволок, що використовується як полиця. Сіни без стелі з двома дверима на обидва двори. Навколо стін хати широка глинобитна призьба, обкладена дошками, мащена рудою глиною з червоною підводкою. Дах чотирихилий, на кроквах, критий солом'яними парками по латах, з китицями на роговиках, з накладним гребенем, перев'язаним товстим перевеслом і придавленим кізлами. Піч з традиційним кошином — кошем.

В інтер'єрі хати святково прибраний

297.3.2.2.1. Хата — с. Таборів.
297.3.2.2.1. Интер'єр.

покуть, де ікони й рушники з червоним орнаментом. Стіл і скриня застелені домотканим килимом, на стіні висить старовинний народний музичний інструмент — ліра. На поздовжній жердці над полом — вишиті полотняні сорочки, керсетки, плахта та інше вбрання. У миснику виставлені мальовані череп'яні миски з давніх гончарних осередків Наддніпрянщини — сіл Гнилець Звенигородського р-ну та Дибинці Богуславського р-ну Київської обл.

Раїса Свирида.

297.3.2.1.2. Комора — с. Сухини, Корсунь-Шевченківський р-н, Черкаська обл., кін. 19 ст. (архит.). Рублена з широких дубових та ясеневих брусів на дубових підвалинах і на каменях. Квадратна в плані. На причілку піддашок, що спирається на чотири різьблені стовпці з виведеним у піввисоти окремим зрубом перед дверима. Дах чотирихилий, на кроквах, критий по латах солом'яними парками, китицями по наріжниках.

Високий накладний гребінь («дідок») з кізками відбиває генезис дахів від конічних (вивершених «дідом» — снопом) до видовжених (з гребенем), на які перейшла традиційно стара назва. Обладнана засіками для зерна.

Раїса Свирида.

297.3.2.2. Садіба — Правобережна Київщина, 19 ст. (архит.). Складається з хати, комори, городу. Садіба розміщена в кінці вулиці біля поля, огорожена плетеним з лози тином (лісою), з дошчаними ворітьми і хвірткою на вулицю. Будівлі стоять у глибині двору, хата обернена в бік вулиці глухим причілком. Зелені насадження в садібі представлені вишняками, кущами смородини, малини та квітником.

Раїса Свирида.

297.3.2.2.1. Хата — с. Таборів, Сквирський р-н, Київська обл., 1833, 1861 (архит.). Тридільна (хата + сіни + комора). На одвірку хатньої комори вирізняє дві дати зведення будівлі. Стіни рублені з соснових плах, в'язаних у замки з довгими випусками вінців, неоднаковою довжини. Зруб житлової частини і сіней шпарований рудою глиною й побілений, з напільного боку — руджений. Знизу довкола клітки хати заплетена висока глинобитна призьба. Стеля хати укладена дошками упоперек по зрубів поздовжньому сволоку, зверху валькована, знизу шпарована й побілена. Комора на стоянах з дошчаною підлогою і стелею поставлена на стояни, не мащена. У хаті й сінях — глинобитна долівка. Дах чотирихилий, на кроквах, критий парками житньої соломи з високим накладним гребенем. Стріха й роговики ув'язані «китицями», решта — колосом. Освітлюється хата невеликими вікнами на чотири шибки: два з чола, по одному з причілка і в напільній стіні.

У будівлі простежуються архаїчні риси: випуски вінців одрубані сокирою, широкі одвірки комори, на масивному дубовому сволоку вирізьблений хрест, сіни без стелі.

Обладнання хати традиційне для цього регіону. Піч, кладена з цегли, має стіновий комин із дзеркалом і розвинене підпіччя, лежанку з окремим лежанком у комині. Лави на фігурно вирізаних підлавіниках. Над дошчаним полом для спання підвішена до сволока поперечна жердка зі святковим одягом:

297.3.2.2.2. Комора — с. Хижинці.

вишиті сорочки, пояси, квітчасті хустки. У хаті відтворено за польовими дослідженнями унікальні реліктові прийоми настінного малювання: підводки зубцями елементів печі, долівок, призьби, вікон та напільної стіни. Хата святково вбрана тканими рушниками з насиченим червоним орнаментом із зубцями. На стінах — хрести і пучки квітів. Замість стола на покуті стоїть мальована скриня з настільним рушником (настільником). За оригіналами з колекції І. Гончара арх. С. Верговським виготовлені копії різьбленого кутівичка і мальованої полицки під ікони.

Раїса Свирида.

297.3.2.2.2. Комора — с. Хижинці, Лисянський р-н, Черкаська обл., кін. 19 ст. (архт.). Стоїть на каменях навпроти хати. Рублена з різаних дубових брусів, в'язаних тиблями й врубками в «чистий» кут. Перед дверима уздовж усієї комори — вузький піддашок на п'яти стовпцях. Стеля і підлога постелені з різаних дощок. Дах чотирихилий, на кроквах, критий парками житньої соломи.

Раїса Свирида.

297.3.2.3. Садиба — Правобережна Черкащина, 18 — кін. 19 ст. (архт.). Складається з хати, комори, повітки, города. Хата розміщена в глибині подвір'я, чолом звернена до вулиці. Навпроти неї — комора, а з лівого боку за хатою — господарський двір з повіткою сошної конструкції з плетеними стінами, побудованою за проектом арх. В. Романова. Від вулиці садиба відгороджена лісяним тином з традиційним перелазом і ворітьми із жердок. Город відділений огорожею із жердок. Біля тину ростуть кущі жасмину, терну, квіти.

Раїса Свирида.

297.3.2.3.1. Хата — с. Хрещатик, Черкаський р-н, Черкаська обл., 18 ст. (архт.). Тридільна (хата + сні + комора). Стіни рублені з масивних плах і брусів, тесаних із сосен, що росли на тому місці, де поставили хату. Вінці в'язані у замки з довгими випусками. Житлова половина шпарована, мащена рудою глиною й білена. Внизу довкола стін заплетена широка глинобитна призьба, підведена червоною смугою. Стеля на хаті дощана, покладена на зруб і поздовжній побілений сволок, зверху валькована, знизу шпарована й білена.

Дах чотирихилий, на кроквах, з великим «дармовисом» (виносом) на причілку, під яким можна було відпочити у літню спеку, поставити віз. Покрівля крита житніми солом'яними парками, в'язаними перевеслами до лат, з «китцями» на кутах і високим накладним гребенем, підв'язаним плетеним перевеслом. Зверху гребінь придавлений дерев'яними кізлами. Освітлюється ха-

297.3.2.3.1. Хата — с. Хрещатик.
297.3.2.3.1. Інтер'єр.

та вікнами на чотири шибки — два з чола, одне з причілка і одне невелике в напільній стіні. Зруб снієй і комори відкритий, у чільній стіні комори вирізано хрещатий отвір для освітлення. У коморі стеля і підлога постелені з товстих дощок. Сіни без стелі.

В інтер'єрі хати — широкі лави поплісними, довгий стіл, накритий домотканого скатертиною, мальована скриня, широкий піл для снання, застелений ряднами, над полом — жердка з одягом. Під з плетеним кошином, на якому рельєфно виведений хрест, біля печі — лежанка. На стінах — ікони на полиці і «пісні» рушники, вишиті «білим по білому» технікою вирізування й лічиною гладдю. У миснику виставлені мальовані череп'яні миски канівських гончарів та інший посуд.

У сінях експонуються різноманітне рибальське спорядження: верша, в'ятері, кломя тощо. У коморі на підлозі стоять великі та малі плетені солом'яники,

297.3.2.4.1. Хата — с. Яснозір'я.
297.3.2.4.1. Інтер'єр.

297.3.2.3.2. Комора — с. Моринці.

довбані кадуби, мірки та інший посуд для зберігання продуктів. На жердці розвішаний одяг: свита з домотканого сукна та кожухи. Тут же зберігаються рибальські сітки.

Раїса Свирида.

297.3.2.3.2. Комора — с. Моринці, Звенигородський р-н, Черкаська обл., кін. 19 ст. (архт.). Рублена з тесаного дубового бруса на підвалинах, встановлених на каменях. Зрубний піддашок з короткими стовпцями по кутах і з одвірками без дверей. Вінці в'язані у замки з короткими випусками. Підлога з дубових дощок, стелених упоперек на поздовжню лагу і пази в поздовжніх підвалинах. Стелі комори і піддашка поперечні, покладені по зруб і поздовжньому сволоку. На піддашку в стелі влаштовано ляду. Дах чотирихилий, на кроквах, критий солом'яними парками з накладним гребенем («дідухом»), перев'язаний перевеслом. Обладнана засіками з дубових дощок попліс стінами.

Раїса Свирида.

297.3.2.4. Садиба — Правобережна Черкащина, кін. 19 — поч. 20 ст. (архт.). Складається з хати, сажа, повітки, хліва-свининця, омшаника, саду, пасіки, квітника. Огороджена лісяним тином з широкими дощаними ворітьми й перелазом до вулиці. Господарські будівлі розміщені вздовж вулиці, в глибині відділено загороною із жердок подвір'я з хатою, квітником, садком, пасікою та омшаником.

Повітка, хлів-свининець і омшаник реконструйовані за проектом арх. В. Романова.

Раїса Свирида.

297.3.2.4.1. Хата — с. Яснозір'я, Черкаський р-н, Черкаська обл., кін. 19 ст. (архт.). Тридільна (хата + сні + хата), ліва частина переділена на хатину і комірчину. Стіни на дубових підвалинах, рублені з різаних соснових брусів, в'язаних у замки з коротко відрізнаними випусками. Стіни хати (крім комірчини) мащені й білені зовні та всередині. Стелі дощані в усіх приміщеннях, покладені на зруб і сволоки, зверху вальковані, знизу шпаровані й білені глиною. Дах чотирихилий, на кроквах, критий по латах солом'яними парками з накладним гребенем («дідухом») із кізлинами. Хата освітлюється трьома вікнами на чотири шибки з віконницями. Ліворуч у кутку стоїть піч з плетеним кошином з червоними підводками. Середину хати і місце для стола займає ткацький верстат, на якому ткали з конопляного та льняного прядива полотно, рядна, скатерки, рушники з традиційними перебірними орнаментами «в кружок», «гречку», «риб'ячу луску», «сосонку». Для посуду обладнано мисник і полицю з коником. Біля лави й мисника стоїть маленький обідній столик з ослінчиками.

Ліва хатина холодна, освітлюється двома спареними вікнами з віконницями. Обладнана під майстерню, в якій зібрані деревообробні інструменти — ослін-стелюга, тесла, різці, струг, пила, свердла та заготовки й вироби з дерева — коряки, ночівки, ковші, мірки, ложки тощо.

У сінях експонується ножна ступа (товкти просо, ячмінь, пшеницю). На стіні висить різьблене ярмо.

Будівля — типове житло кін. 19 ст. в південно-східній Черкащині.

Раїса Свиріда.

297.3.2.4.2. Саж — с. Клепачі, Лубенський р-н, Полтавська обл., поч. 20 ст. (архит.). Рублений з різаних соснових брусів. Обладнаний лядою для подачі корму свиням. Дах трисхилий, на кроквах, критий солом'яними парками, з дерев'яним фронтоном над лядою.

Раїса Свиріда.

297.3.2.5. Садиба — Правобережна Черкащина, поч. 20 ст. (архит.). Складається з хати, комори, клуні, хлівів з повітками, волов'я, погребів, садка,города. Хата з подвір'ям розміщена неподалік від вулиці, господарські будівлі стоять в глибині садиби, відмежовані огорожами, клуна традиційно містяться у городі. Господарські будівлі реконструйовано за матеріалами досліджень арх. В. Романова:

в о л о в'я — тристінна повітка, плетена з лози, дах на сохах з солом'яною покрівлею;

к л у н'я — стіни з різаних дощок у закидку по стовпах, з двома ворітьми для в'їзду і виїзду воза, дах на двох сохах з солом'яною покрівлею;

к р и н и ц'я — рублена з дубових брусів;

х л і в и з тристінними повітками — сошні, стіни з різаних дощок, закиданих у стовпи. Дах чотирихилий, на кроквах із солом'яною покрівлею. У повітках експонується сільськогосподарський реманент: плуги, борони, ярма, віялка, січкарня тощо.

Раїса Свиріда.

297.3.2.5.1. Хата — с. Яснозір'я, Черкаський р-н, Черкаська обл., 1907 (архит.). Тридільна (хата + сіни + хата-світлиця). Стіни на дубових підвалинах, рублені з соснових пиляних брусів. Вінці зрубу в'язані «у замки» з коротко відрізнаними випусками. Навколо стін — глинобитна призьба, підведена червоною глиною. Стелі у хатах і сінях покладені з дощок на зруб та поперечні слижі, що спіраються на поздовжній сволок. Зверху дошки утеплені очеретом, вальковані, знизу шпаровані й білені. Вся будівля мащена й білена зовні та всередині. Дах чотирихилий, на кроквах, критий по латах солом'яними парками з «китицями» на роговиках. Гребінь вивершений накладним «дідухом» і кізлинами. Кожна хата освітлюється чотирима вікнами з віконницями. В обох хатах печі з традиційними плетеними коминами і «шиєю», що виводять дим у сіни під спільний димохід.

Ліва хата обладнана традиційно: покуть з образами, стіл, лави, скриня, піл, підвішена до сволока плетена з лози колиска, над полом жердка з одягом, на сінешній стіні — мисник на верхній полиці з мальованими мисками.

Права — світлиця, прибранна святково. Великі ікони на покуті, на стінах — картина, дзеркало у крелевецьких руш-

297.3.2.5.1. Хата — с. Яснозір'я.
297.3.2.5.1. Інтер'єр.

никах, перед образами — святкові образові прикраси (різдвяні й великодні) — солом'яний павук і пташка з паперовими крильцями. Біля столу — стільці з фігурно вирізнаними спинками, зроблені місцевими майстрами. Замість традиційних полиць мисника — настінна шафа із заскляними дверцятами з фаянсовими мисками і тарілками Будянского заводу. На жердці і на скрині — святковий одяг: вишиті сорочки, плахта, хустки; біла скрині — червоні жіночі чоботи.

Раїса Свиріда.

297.3.2.5.2. Комора — с. Яснозір'я, Черкаський р-н, Черкаська обл., поч. 20 ст. (архит.). Зведена у зруб з тесаних брусів на дубових підвалинах, покладених на камені. Перед дверима влаштовано піддашок на чотирьох стовпцях. Дах чотирихилий, на кроквах. Солом'яна покрівля з високим гребенем «дідухом» і ступінчастими наріжниками.

Раїса Свиріда.

297.3.2.6.1. Хата — с. Мизинівка.
297.3.2.6.1. Інтер'єр.

297.3.2.6. Садиба священика — Звенигородщина, кін. 19 — поч. 20 ст. (архит.). Складається з хати, комори, сажі, хліва, садка і квітників. Огороджена парканом із стовпів з пазами, закладеними брусами.

297.3.2.6.1. Хата — с. Мизинівка, Звенигородський р-н, Черкаська обл., поч. 20 ст. (архит.). Багатокімнатна (світлиця + спальня + кухня) — розвинений варіант традиційного тридільного планування (хата + сіни + хата), в якому всі приміщення поділені навпіл поздовжньою стіною. Перед вхідними дверима влаштовано рундук (ганок) на стовпцях із дашком. Стіни сошні, закидані ділями через вальки, мащені й білені зовні й всередині. Дубові підвалини покладені на кам'яний підмурівок. Дах чотирихилий, на кроквах, невисокий, критий бляхою. Освітлюється великими вікнами з віконницями. У всіх приміщеннях дошані підлоги. У кімнатах змуровані груби, у кухні — піч.

Експонується ліва половина — світлиця і спальня, де відтворено обладнання житла сільського священика поч. 20 ст. У спальні — ліжко, шафа для книг, комод, скрині з горбатим віком, на стінах ікони і родинні фотографії, обрамлені рушниками. У світлиці по-святковому прибрані два покути з кутовими столиками і кітатами, прибраними тканими рушниками, ряд образів над вікном з довгим орнаментованим рушником. Попід стінами — канапи, покриті килимами, перед ними стіл, на сінешній стіні — полиці з фаянсовим і скляним посудом.

Раїса Свиріда.

297.3.2.6.2. Комора — с. Хижинці, Лисянський р-н, Черкаська обл., кін. 19 — поч. 20 ст. (архит.). Зведена в стовпи «в закидку» різаними дошками, на дубових підвалинах, покладених на каменях. Перед дверима піддашок на двох стовпцях. Дах чотирихилий, на кроквах із солом'яною покрівлею.

Раїса Свиріда.

297.3.2.6.3. Саж — с. Журавка, Городищенський р-н, Черкаська обл., кін. 19 — поч. 20 ст. (архит.). Рублений з різаних дощок. Підвалини на стояках. З одного боку у зрубі стіни влаштовано двері, на причілку — лядя для корму свиней. Дах чотирихилий, на кроквах, критий парками з житньої соломи.

Раїса Свиріда.

297.3.2.6.4. Хлів — с. Мала Антонівка, Білоцерківський р-н, Київська обл., поч. 20 ст. (архит.). Стіни сошні, у закидку з різаних дощок по стовпах, шпаровані й білені. Дах чотирихилий, на кроквах, з солом'яною покрівлею.

Раїса Свиріда.

297.3.2.7. Садиба — центральна Уманщина, кін. 19 ст. (архит.). Складається з хати, комори, садка,города. Садиба має виходи на вигін і провулок. На великому подвір'ї вільно розміщені будівлі: хата стоїть напільною стіною від вигона, в глибині — комора. Передбачається поставити хлів-клуноу, пасіку з катрагою і встановити огорожу з перевезеного місцевого гранітного каменя.

Раїса Свиріда.

297.3.2.7.1. Хата — с. Старі Бабани, Уманський р-н, Черкаська обл., кін. 19 ст. (архит., мист.). Тридільна (хата + сіни + хата), у правій половині відгороджений ванькір з піччю. Стіни сошні «в заміт» — різані ділі закладені в стовпи-слупи. Стелі на хатах поздовжні, укладені з жердок на слижі (бальки,

297.3.2.7.1. Інтер'єр.

сволоки), зверху вальковані, знизу мащені й білені. Вся будівля мащена й білена зовні й всередині. Дах чотири-схилий, на кроквах, критий солом'яними парками по латах з високим гребенем і східчастими наріжниками, попід стріхою влаштовано дощані карнизи. У сінях — великий «бовдур» — комин, зведений кошем на двох поздовжніх балках. Освітлюється великими вікнами на шість шпобок, у лівій половині — три вікна, у правій — чотири.

В обох хатах відтворене традиційне настінне малювання: хмеліки — на балках (сволоках), вінок — на стелі, квітки — на стінах, пташки — над вікнами, підводки з клинцями на печі і напільній стіні зовні. Орнаменти, виконані арх. С. Верговським за копіями 1920-х рр. з колекцій К. Кржемінського та М. Горбачевського.

У хатах — лави зі спинками, диван зі скринєю («шлямбан»), стільці, дерев'яне ліжко, мальовані скрині, полиці тощо. На образах, на стінах — уманські рушники, переткані кольоровими смугами — сірими, білими, синіми, коричнево-вохристими.

В обох половинах прибрано по-святковому до весілля: на покуті — сніп-«дідух», на столах — завітчане весільне гільце, квітки, випечені коровай, шишки, борода, голуби та інші весільні «хліби», на скрині — одяг молодих.

Раїса Свиріда.

297.3.2.7.2. Комора — с. Молодецьке, Маньківський р-н, Черкаська обл., кін. 19 ст. (архт.). Рублена з тесаних дубових брусів, в'язаних «у лапу», стоїть на каменях. Перед дверима, на випусках верхніх вінців, влаштовано піддашок без опорних стовпців. Підлога з обополів, укладених поздовж у пази поперечних підвалин. Стеля поперечна, з дубових дощок, що спираються на поздовжній сволок і закладені в пази зрубу.

Дах чотирихилий, на кроквах, критий соломом по латах. Гребінь накладний «на дідку», перев'язаний перевеслом. Комора має поперечні засіки

297.3.2.8. Хата-садиба — с. Рижавка.

297.3.2.7.1. Хата — с. Старі Бабани.

для зерна і врубану у стіни поздовжню жердку для верхнього одягу.

Раїса Свиріда.

297.3.2.8. Хата-садиба — с. Рижавка, Уманський р-н, Черкаська обл., 18 ст. (архт., мист.). Подвір'я з лісяною огорожею.

Тридільна (хата + сіни + хата). Стіни рублені з дубового кругляка, в'язаного круглими врубками з великими випусками. Права половина хати не збереглася і була відтворена подібно до лівої. Всі зруби шпаровані, мащені й білені, крім напільної стіни, що рудилася. Стелі дощані, покладені на зруб та поздовжній сволок, зверху вальковані, знизу мащені й білені. Дах чотирихилий, на кроквах, ушитий по латах сніпками житньої соломи з накладним гребенем і китицями на кутах. Печі глинобитні з дерев'яними припічками

297.3.2.9. Церква св. Параскеви — с. Зарубинці.

297.3.2.9. Фрагмент різьблення іконостаса.

297.3.2.7.1. Інтер'єр.

без лежанок. Комини плетені кошиком, оздоблені ліпленим хрестом.

У хатах відтворено традиційне обладнання і настінне малювання — хмеліки, квіти, пташки, вінки й підводки сажею і червоною глиною. Експонуються традиційні орнаментальні тканини та знаряддя обробки волокон.

Типове старовинне житло 18 ст. на дві хати через сіни, поширене на Уманщині.

Раїса Свиріда.

297.3.2.9. Церква св. Параскеви — с. Зарубинці, Монастирищенський р-н, Черкаська обл., 1742 (архт., мист.). На пагорбі над ставом, головна архітектурна доміканта, що формує центр експозиції. Стоїть у садибі, огороженій парканом з дашком і ворітьми.

Тридільна, триверха, рублена з дубового тесаного бруса. Всі бані виведено восьмериками і вивершено шатрами та зрубними ліхтарями без вікон. Центральна баня більша і вища, має два заломі. Верхні бабинця і вітаря — з одним заломом. Стіни й підбаники шальовані. Заломі, шатра і маківки криті фарбованою бляхою. На маківках збереглися первісні традиційні хрести — чотирикінцеві з півмісяцями, і квітами, які є прадавніми сакральними знаками етнічних предків українців. Через вікна у стінах і підбаниках храм заливають потоки світла. Воно наповнює весь простір багатозаломних бань, виграє світлотінями на зрубних поверхнях стін, заломів, на різьбленні численних скоб, якими перев'язані всі верхи під заломами й шатрами, на всю висоту освітлює іконостас. Бруси карнизів на банях різьблені традиційними «косицями», що здавна є священними знаками. Різьблені одвірки відтворено за аналогами.

Різьблений позолочений іконостас 18 ст., встановлений у наві перед вітарем, зазнав значних втрат. Не збереглися царські врата, ікони цокольного і всі елементи намісного рядів, а також праві половини святкового і патріаршого рядів. В апостольському ряді збе-

297.3.2.10. Школа — с. Лоташеве.

реглися дві різьблені колонки, дві ікони, різьблені рами. Вцілілі частини стали основою для реконструкції втраченого. Іконостас немовби моделює фасад пишної барокової будівлі, розчленованої карнизами на яруси — ряди з вікнами-іконами у різьблених рамах. Верхня частина іконостаса сприймається як імітація барокового фронтону, тут розміщені медальйони патріарших сюжетів, ікона Богоматері. Увінчує іконостас хрест з мальованим розп'яттям уніатської іконографії — чи не єдиний вплив унії, за якої збудовано церкву.

Цокольна частина складається з постаментів колонок намісного ряду. В них збереглися позолочені різьблені обрамлення восьмикутних ікон. Апостольський ряд підноситься над святковим рядом аркадою з пишно різьбленими рослинним орнаментом колонками і рамами великих апостольських ікон.

Структуру намісного ряду відтворено за аналогією до апостольського.

Особливої урочистості іконостасу надає святковий ряд, розвинений за рахунок внутрішнього горизонтального поділу карнизами. Ікони свят у медальйонах розміщені двома ярусами, по центру у хрещатій з заокругленнями рами — «Тайна вечеря» (втрачена).

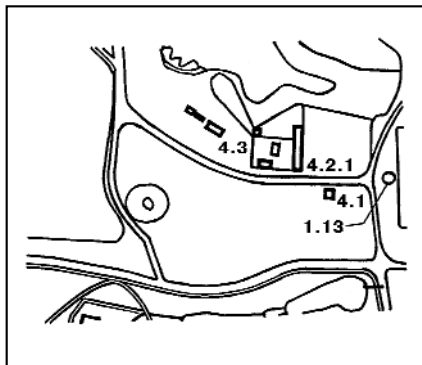
Все тло між медальйонами святкового ярусу суцільним килимом заповнює різьблений позолочений орнамент аканта з окремими круглими квітами. Такий великий масив позолоченого сяючого різьблення разом з аналогічним різьбленням царських врат (виконані за зразком врат із церкви 18 ст. у с. Кожанка) є емоційним центром цієї видатної пам'ятки традиційної культури.

Сергій Верговський.

297.3.2.10. Школа — с. Лоташеве, Тальнівський р-н, Черкаська обл., 19 ст. (архит.). Церковнопарафіальна трирічна школа. Сошна будівля на кам'яному підмурку з двома ганками. Стіни складені «в заміт» з плах через вальки. Дах чотирихилий, на кроквах, критий солом'яними парками, ганки мають окремі трисхилий дах з солом'яним покриттям. Стелі дощані, зверху вальковані, в усіх приміщеннях дерев'яні підлоги, стіни зовні й всередині мащені та білені. Поділена на дві половини з окремими входами: навчальна (велика класна кімната і сіни) та помешкання для вчителя (кабінет-спальня і кухня-їдальня). Обидві половини зв'язані учительською кімнатою. У навчальному приміщенні представлено шкільне обладнання: довгі парти з лавами для учнів, стіл і стілець для учителя, шкільна дошка, рахівниця, грифельні дошки, розклад уроків. На покуті — ікона з рушником. У сінях стоять осли, відро з різками. В учительському помешканні — портрет Т. Шевченка, обрамлений вишиваним рушником, і музичний інструмент — бандура.

Раїса Свирида.

297.4. Архітектурно-етнографічний комплекс «Південь України», 19—20 ст. (архит.). На польовій ділянці південної частини музею встановлено пам'ятки народного будівництва із Запорізької, Миколаївської та Одеської областей. Комплекс перебуває на стадії формування. Тут передбачено розташувати ще бл. 50 оригінальних і реконструйованих будівель, об'єднаних у садиби вулицею, з вітряком на вигоні,

297.4. Схема архітектурно-етнографічного комплексу «Південь України».

колодязем. Через долину на узвишші буде зведено комплекс оборонних споруд 18 ст.

Панівні тенденції формування традиційного житла краю склалися під впливом переселенців, що прибували сюди з різних регіонів України, хоча місцями збереглися культурні осередки національних меншин. Забудова поселень здійснювалася переважно на основі регулярного планування, але в деяких випадках (на пересіченій місцевості) трапляється вільне планування, притаманне старим селам. Поєднання двох типів планування — вільного та регулярного — надає специфічного колориту регіону, й

297.4.2.1. Хата — с. Михайлівка.

297.4.3. Хата — с. Старокозаче.

297.4.3. Інтер'єр.

це складає основу забудови експозиції. Найдавніше одно- та дводільне житло 19 ст. тут подібне до наддніпрянського: зрубні чи сошні стіни, глино-очеретяні стелі по поздовжньому сволоку і слижах, чотирихилий дах з випусками вінців під «дармовис», солом'яна покрівля «внатрус». У кін. 19 — на поч. 20 ст. на зміну цьому типу житла з'явилися будівлі з тридільним плануванням, саманними стінами, глино-очеретяними стелями, двосхилими дахами, очеретяною покрівлею, глинобитним чи дощаним фронтоном. Господарські будівлі прибудовані до хати в один ряд. Набуло поширення й житло, подібне до слобідської «хати з хатиною».

Забудову селянського двору Півдня складають комори, погребі, літні кухні, хліви, половники; до виробничих будівель належать водяні млини та вітряки.

Для зведення житла, господарських та виробничих споруд використовувався місцевий будівельний матеріал — камінь-черепашник з традиційним застосуванням дерева в стелях, стінах, дахах.

Глинобитні печі в хатах і мальовані груби у світлицях, різьблені сволоки, одвірки та вікна, причілки, мальовані «кругами», «хмеликами» та «вазонами», є ознаками прадавніх сакральних й мистецьких традицій.

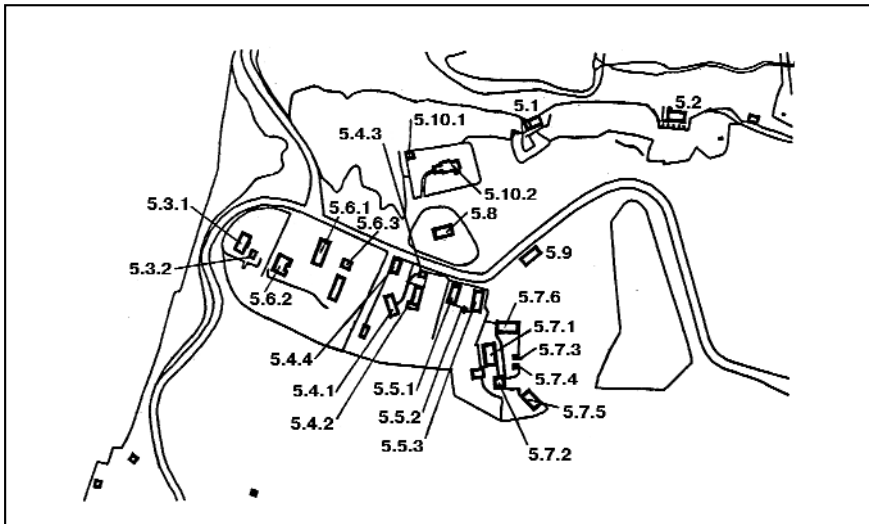
Автор генерального плану — П. Лошак [1919]. *Сергій Верговський, Петро Лошак.*

297.4.1. Комора — с. Радивонівка, Якимівський р-н, Запорізька обл., поч. 20 ст. (архит.). Однодільна, рублена з соснових брусів, на цегляному фундаменті. Прямокутна в плані, з розвиненим перед входом навісом. Дах двосхилий, критий очеретом. Підлога дерев'яна. Біля стін обладнані засіки для зерна. *Петро Лошак.*

297.4.2. Садиба — с. Михайлівка, Новоодеський р-н, Миколаївська обл., поч. 20 ст. (архит.). Складається з хати з прибудовами (конюшня, половник), комори, корівника, літньої кухні з погребом, вівчарні. Перед хатою «басина» — колодязь (басейн) для зберігання дощової води.

297.4.2.1. Хата — с. Михайлівка, Новоодеський р-н, Миколаївська обл., поч. 20 ст. (архит.). Реконструйована за збереженим зразком з даного села. Тридільна (хата + сіни + хата-світлиця). До лівої половини хати прибудовано в ряд господарські будівлі: конюшня і половник. Стіни саманні (солома, глина) завтовшки до 60 см, мащені й білені зовні та всередині. На причілковому фронтоні виведено дві рельєфні розетки-кола. Дах двосхилий, на кроквах, критий очеретом «під щітку». Стеля в обох хатах укладена з очерету по поздовжньому сволоку та слижах, мащена глиною з горища та мащена й побілена знизу. У сінях поздовжньою стіною відгороджено чулан, з якого опалюється глинобитна піч у хаті й цегляна груба у світлиці. Піч і груба мащені, білені, мальовані традиційним рослинним орнаментом. Господарські будівлі зведено з місцевого каменю-черепашника на глині, стіни не мащені ні зовні, ні всередині; стелі відсутні. *Петро Лошак.*

297.4.3. Хата — с. Старокозаче, Білгород-Дністровський р-н, Одеська обл., поч. 20 ст. (архит.). Тридільна (хата + сіни + хати́на). Стіни саманні (глина,

297.5. Схема архітектурно-етнографічного комплексу «Поділля».

солома), мазані з обох боків і побілені. Стеля з очерету по поздовжньому волоку та слижах, мащена й побілена, підлога глиняна. Дах чотирисхилий, критий очеретом. У снігах двос дверей: вхідні та на господарський двір.

У хатині встановлено піч, мальовану поліхромним квітковим орнаментом, у хаті — грубу.

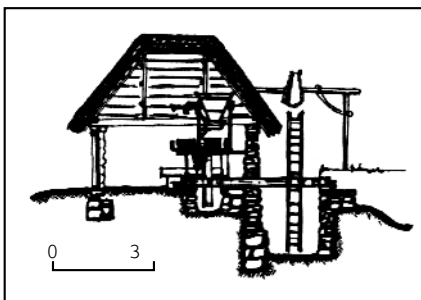
Петро Лошак.

297.5. Архітектурно-етнографічний комплекс «Поділля», 18—20 ст. (архит.). У західній горбистій місцевості. Тут встановлено 30 пам'яток народного будівництва з Вінницької, Одеської, Тернопільської, Хмельницької областей. Однак загальний образ комплексу відповідає колоритові найвиразніших, найспецифічніших південних сіл регіону. Їм притаманна безсистемна та вулична забудова, розташування садіб і окремих будівель на різних рівнях залежно від рельєфу місцевості, велике розмаїття будівельних матеріалів і конструкцій. Основні будівельні конструкції — зруб і каркас.

Велику роль в архітектурному обличчі південних сіл Поділля відіграє місцевий камінь-вапняк і пісковик, які використовують для спорудження будівель, і для огорож, мурів, вимощування дворів, підходів до хат і господарських будівель, загород при хлівах, терас коло хат, майданчиків біля криниць тощо. Крім утилітарних вигод, застосування каменю надає певних естетичних якостей цим селам. Ще одна особливість подільських будівель — їхня декоративність завдяки поширенню настінного малювання (в інтер'єрах та екстер'єрах) і пофарбування кольоровими глинами стінових

297.5.1. Млин водяний — с. Ломачинці.
297.5.1. Поздовжній розріз.

297.5.2. Млин-хата — с. Ломачинці.

297.5.3.1. Інтер'єр.

площин та окремих деталей. Орнаменти у вигляді фризів, гірлянд над вікнами та дверима, вазонів у міжвіконнях і на кутових пілястрах, пізніше — рельєфне декорування фасадів. Такі засоби прикрашання житла зафіксовані у 1-й чв. 20 ст.

Визначені риси архітектури сіл Подільського регіону були по можливості втілені в музейній експозиції. Переважна більшість пам'яток датується 19 ст., в обробці фасадів деяких будівель застосовані прийоми і мотиви поч. 20 ст.

Комплекс створює цілне враження реального маленького села, чому сприяє стильова спільність об'єктів і вдале планування експозиції, де кожна із садіб має індивідуальне обличчя. В експозиції представлені характерні для Поділля відкритий тип двору з вільною забудовою, коли хата стоїть близько до вулиці, та «глибокий» двір, в якому хата розташована в глибині садоби, а господарські будівлі наближені до вулиці. Велике значення для відтворення правдивого архітектурного середовища мають й інші архітектурні елементи: тини, ворота, хвіртки, підмурки.

В інтер'єрах хат представлені зразки народного декоративно-ужиткового мистецтва: кераміка, вишивка, ткацтво, малювання, витинанки, вироби з дерева та металу.

У комплексі експонуються також пам'ятки із населених пунктів Хмельницької обл., що були після обстеження затоплені водосховищем ГЕС, зокрема, села Гарячинці Новоушицького р-ну, Студениця Кам'янець-Подільського р-ну.

Генеральний план експозиції розробив арх. В. Баранько. Автори інтер'єрів — Н. Зозуля, К. Шамека [920].

Ніна Зозуля.

297.5.1. Млин водяний — с. Ломачинці, Сокирянський р-н, Чернівецька обл., 19 ст. (архит.). Однодільний, складений з місцевого сірого пісковика на розчині глини, стіни завтовшки 40—45 см. Стеля відсутня. Дах чотирисхилий, критий соломомою. В середині встановлено механізми млина та сукновальні. Млин з великим наливним (верхньобійним) колесом (вода поступає зверху) є типовим для Південного Поділля.

Ніна Зозуля.

297.5.2. Млин-хата — с. Ломачинці, Сокирянський р-н, Чернівецька обл., поч. 20 ст. (архит.). Тридільний (хата + сін + комора для зберігання зерна). Дерев'яний, стіни каркасні — між стовпами закидані дубові дошки. Призьба складена з пісковика. Дах чотирисхилий, критий соломомою. Стіни хати тиньковані глиною та побілені. В снігах встановлено механізми млина та сукно-

297.5.3.2. Саж (куча) — с. Збруч.

297.5.3.1. Хата — с. Крищинці.

297.5.4.1. Огорожа.

вальні. На велике верхньобійне колесо вода поступає системою лотків.

Ніна Зозуля.

297.5.3. Садиба — Брацлавщина, кін. 19 ст. (архит.). Складається з хати та сажа (кучі). Відкритий глибокий двір з віддаленою від вулиці хатою огорожений плетеним тином.

297.5.3.1. Хата — с. Кришинці, Тульчинський р-н, Вінницька обл., кін. 19 ст. (архит.). Тридільна (хата + сіни + хата). Стіни каркасні — між дубовими стовпами закидані дошки. Зовні та всередині стіни мащені глиною та побілені. Дах чотирихилий з високим гребенем, критий соломом.

Призьба, вікна та інші архітектурні деталі підкреслені червоними та синіми підводками (смугами). Всередині хати настінний розпис, піч у правій половині хати прикрашена кольоровими витинанками.

У хаті експонується гончарний круг, знаряддя гончара, багато кераміки: миски, «баньки», горщики, глечики, «близнята» та ін.

Ніна Зозуля.

297.5.3.2. Саж (куча) — с. Збруч, Кам'янець-Подільський р-н, Хмельницька обл., кін. 19 ст. (архит.). Будівля для відгодівлі свиней. Каркасна, дубова; між чотирма стовпами, скріпленими підкосами (п'ятнарами), закидані дошки. Дах на кроквах, двоххилий, критий соломом.

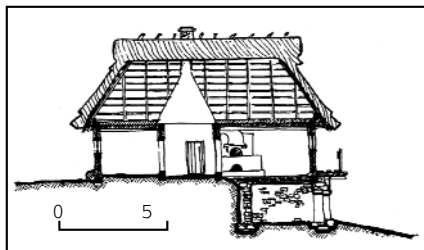
Ніна Зозуля.

297.5.4. Садиба — Вінниччина, кін. 18 — поч. 20 ст. (архит.). У глибині відкритого двору стоїть хата, навпроти неї — комора, ближче до вулиці — саж та шопи. Садиба огорожена великими кам'яними плитами неправильної форми. Вдале відтворення місцевого рельєфу підкреслює мальовничу композицію об'ємів будівель. На дворі експонуються вироби каменотесів — поширеного в цих краях промислу.

Ніна Зозуля.

297.5.4.1. Хата — с. Яришів, Могилів-Подільський р-н, Вінницька обл., кін. 18 ст. (архит., мист.). Тридільна (хата + сіни + хата) з відгородженою у сінях коморою. Під правою половиною

297.5.4.2. Комора — с. Баговиця.

297.5.4.1. Хата — с. Яришів.
297.5.4.1. Поздовжній розріз.

хати підвал. Каркасна, на фундаменті з каменю-плитняку, який утворює широку призьбу. Між дубовими стовпами каркасу закидані дошки, між ними — глино-солом'яні вальки. Дах чотирихилий з великим виносом, що підтримується п'ятнарами (кронштейнами), критий соломом. Стіни тиньковані глиною, побілені. В правій половині хати піч, ліва — «чиста». Стіни, сволюки, піч, вікна прикрашено декоративними розписами, виконаними 1976 місцевою майстриною А. Кондратюк. Призьба, долівка, вікна, деякі зовнішні архітектурні деталі підкреслено кольоровими підводками.

У хаті відтворено традиційний інтер'єр, експонуються місцевий одяг, тканина, гончарні вироби.

Ніна Зозуля.

297.5.4.2. Комора — с. Баговиця, Кам'янець-Подільський р-н, Хмельницька обл., 1915 (архит.). Чотиридільна, з окремими входами. Каркасні стіни вертикально заплетені ліщиною, тиньковані й пофарбовані жовтою глиною. Елементи каркасу та дверей підкреслені

297.5.4.3. Саж (куча) — с. Грушка.

297.5.4.1. Вироби каменотесів.

білими смугами. Стовпи з п'ятнарами, витесаними з вигнутих гілок дерева, для підтримки розвиненого піддашшя в середній частині будівлі, створюють своєрідний малюнок і надають споруді особливої вишуканості. Дах чотирихилий, на кроквах, критий соломом.

Ніна Зозуля.

297.5.4.3. Саж (куча) — с. Грушка, Кам'янець-Подільський р-н, Хмельницька обл., поч. 20 ст. (архит.). Однодільна, каркасна. Над входом — невеликий піддашок, що підтримується вигнутими підкосами (п'ятнарами). Зв'язані дубовими тиблями та підкосами елементи каркасу створюють цілісну будівлю, яка є характерним зразком використання можливостей каркасної конструкції. Дах трисхилий, на кроквах, критий соломом.

Ніна Зозуля.

297.5.4.4. Шопи — с. Теремці, Кам'янець-Подільський р-н, Хмельницька обл., поч. 20 ст. (архит.). Тридільна (хлів + возівня + хлів). Стовпи закопані в землю, між ними закидано дубові дошки. З верхнього обв'язкою стовпи з'єднані підкосами. Дах чотирихилий, критий соломом. Стіни тиньковані жовтою глиною, конструктивні елементи підкреслено білою глиною.

Ніна Зозуля.

297.5.5. Садиба — Кам'янецьчина, кін. 19 ст. (архит.). Складається з хати, курника, шопи. У відкритому дворі стоїть близько до вулиці хата, навпроти неї — шопи. Садиба огорожена частоколом із загострених дубових плах, закопаних у землю одна біля одної та з'єднаних тиблями в два ряди.

Ніна Зозуля.

297.5.5.1. Хата — с. Кадіївці, Кам'янець-Подільський р-н, Хмельницька обл. (архит., мист.). Відтворена за зразком хати, збудованої 1892. Тридільна (хата + сіни + хата), каркасна. Між стовпами («слупами») закладено колени дубові ділі («заміть»). Дах чотирихилий, високий, критий соломом уступами («стріхачами»). Стіни тиньковані й побілені, зовні офактурені дерев'яним штампом із зубцями та пофарбовані в інтенсивний синій колір. Двері, вікна,

297.5.4.4. Шопи — с. Теремці.

297.5.5.1. Хата — с. Кадиївці.
297.5.5.1. Інтер'єр.

фриз під стріхою підкреслені білою глиною. На пілястрах біля дверей ліплені та розмальовані вазони. Сволоки «миті», печі оздоблені підводками, малюванням, витинанками.

В хаті відтворено традиційний інтер'єр. Експонуються гончарні вироби з смт Смотрич Дунаєвецького р-ну, меблі з сіл Кадиївці, Оринин, килими з сіл Кадиївці, Теремці Кам'янець-Подільського р-ну.

Ніна Зозуля.

297.5.5.2. Курник — с. Цибулівка, Кам'янець-Подільський р-н, Хмельницька обл., поч. 20 ст. (архит.). Округлої форми, каркасний із заплетеними лозою стінами, які розширюються догори і завершуються шпильастим дашком, створюючи пружний пластичний силует будівлі. Дах конусоподібний, критий соломом. Стіни тиньковані глиною, пофарбовані синім кольором, фриз під стріхою та облямівання дверей білі, з традиційним настінним розписом.

Ніна Зозуля.

297.5.5.3. Шопи — с. Борсуки, Новоушицький р-н, Хмельницька обл., 1900 (архит.). Чотиридільна (комора + возівня + хлів), каркасна. Стіни закидані товстими дубовими дошками між стовпами. Дах чотирихилий, критий соломом «плескачами» (сніпками колоссям донизу), на рогах — «стріхачами» (солома покладена уступами). Зовні стіни тиньковані жовтою глиною, каркас підкреслено білою глиною.

Ніна Зозуля.

297.5.6.1. Фрагмент малювання.

297.5.6. Садина — південь Поділля, серед. 19 — поч. 20 ст. (архит.). Складається з хати, комори, клуні. Огороджена тином. У відкритому дворі причілком до вулиці стоїть хата, навпроти неї — комора. Віддалік від хати — клуня. У садині розміщено пасіку із зимівником. Біля вулиці — криниця з журавлем із с-ща Лісничівка Шаргородського р-ну Вінницької обл. Будівлі об'єднані стильовими ознаками, властивими південному регіону Поділля.

297.5.6.1. Хата — с. Пужайкове, Балтський р-н, Одеська обл., серед. 19 ст. (архит., мист.). Тридільна (хата + сіни + хата), у сінях відгороджено комірчку, каркасна. Між дубовими стовпами закидано ділі з шарами глино-солом'яних вальків. Дах чотирихилий з великим виносом стріхи, критий очеретом. Стіни тиньковані глиною і побілені, напільна стіна пофарбована червоною глиною. У лівій половині хати — піч.

Призьба, вікна, піч підкреслені кольоровими підводками (смугами). На стінах зовні та всередині, на печі відтворено за місцевими зразками настінне малювання (вазони, букети).

В хаті влаштовано виставку «Ткацтво Поділля». Тут експонуються знаряддя обробки конопель, льону, вовни та прядіння ниток, ткацький верстат, ткані рушники, рядна, скатерті, налавники, килими. Роботи самотнього художника І. Ковалю із смт Кирнасівка Тульчинського р-ну Вінницької обл.

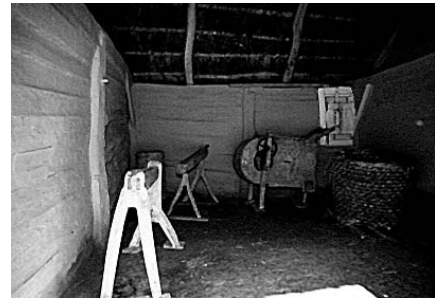

297.5.5.2. Курник — с. Цибулівка.

297.5.6.1. Хата — с. Пужайкове.

297.5.5.3. Шопи — с. Борсуки.
297.5.5.3. Інтер'єр.

ілюструють всі процеси ткацького виробництва.

Ніна Зозуля.

297.5.6.2. Клуня — с. Мирони, Балтський р-н, Одеська обл., поч. 20 ст. (архит.). Однодільна, каркасна, стіни заплетені лозом, зовні та всередині тиньковані. Дах чотирихилий, критий соломом, на рогах — «китиці» з очерету. Над ворітьми стріха вирізана для вільного проїзду воза зі снопами.

У клуні експонуються вози, віялки, знаряддя для обробки ґрунту та молотби.

Ніна Зозуля.

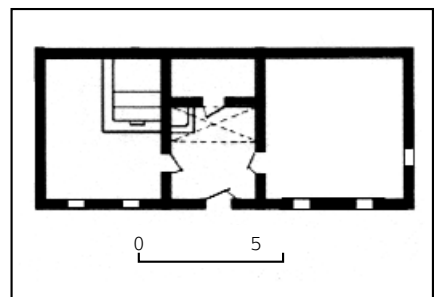
297.5.6.3. Комора — с. Пужайкове, Балтський р-н, Одеська обл., поч. 20 ст. (архит.). Однодільна, з ганочком на стовпчиках, які підтримують піддашок. Каркасна — в землю закопані дубові стовпи, скріплені верхньою обв'язкою. Стіни вертикально заплетені лозом, обмазані глином, пофарбовані знизу до половини червоною, вище — білою глиною. Дах чотирихилий, на кроквах, критий очеретом.

Ніна Зозуля.

297.5.7. Садина — Придністрянщина, 19 — поч. 20 ст. (архит.). Складається з хати, комори, двох куч, стодоли, шопи, льоху. Забудова дворядна. Будівлі розміщені на схилі, з використанням кам'яних підпірних стінок, підмурків. В огорожі садини застосовані оригінальні кам'яні стовпи, перевезені із с. Куражин Новоушицького р-ну Хмельницької обл. Експозиція передає колорит придністрянських сіл, нині переважно затоплених.

Ніна Зозуля.

297.5.6.1. План.

297.5.6.2. Клуня — с. Мирони.
297.5.6.3. Комора — с. Пужайкове.

297.5.7.1. Хата — с. Гарячинці, Ново-ушицький р-н, Хмельницька обл., кін. 19 ст. (архит., мист.).

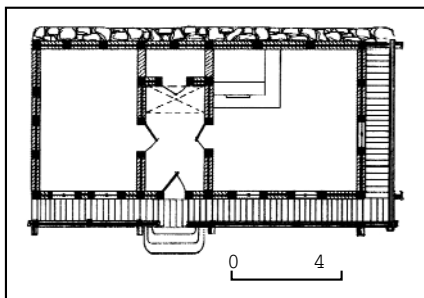
Триділля (хата + сіни + хата), на фундаменти з каменю-плитняку. В сінях відгороджено комору. Стіни каркасної конструкції — закидані коленими дубовими діями, обмотаними солом'яними перевеслами. Тиньковані й побілені. На чоловій та причілковій стінах великі виноси даху, підтримані стовпчиками, утворюють галерею. Дах чотирихилий, критий солом'яними уступами — т. зв. карбами чи стріпками. У правій половині хати — піч, ліва — «чиста».

В хаті відтворено настінне малювання кольоровими глинами, соком рослин. На призьбі, долівці, печі — кольорові підводки; долівка мальована. В інтер'єрі хати традиційне обладнання: піл, лави, стіл, мисник, на покуті ікони, лампадка.

Тут експонуються килими із сіл Бако-та, Калачківці Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл. Ніна Зозуля.

297.5.7.2. Комора — с. Студениця, Кам'янець-Подільський р-н, Хмельницька обл., 19 ст. (архит.). Одноділля, з піддашком на стовпчиках проти входу. Стіни зрублені з дубових тонких колод, тиньковані й побілені, випуски вінців «чисті». Підлога й стеля викладені товстими дубовими дошками. Дах чотирихилий, критий солом'яною. Ніна Зозуля.

297.5.7.5. Стодола — с. Врублівці.

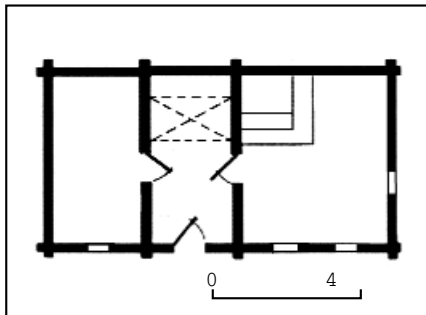
297.5.7.1. Хата — с. Гарячинці.
297.5.7.1. План.
297.5.7.1. Огорожа з кам'яними стовпами.

297.5.7.3. Куча — с. Гарячинці, Ново-ушицький р-н, Хмельницька обл., поч. 20 ст. (архит.). Одноділля, прямокутна в плані. Карка с утворюють дубові стовпи, скріплені знизу й вгорі обв'яз-

297.5.8. Хата — с. Луги.
297.5.8. План.

297.5.7.2. Комора — с. Студениця.

297.5.7.3. Куча — с. Гарячинці (праворуч).
297.5.7.4. Куча — с. Лядова (ліворуч).

ками та підкосами. Стіни між стовпами закидані дошками. Дах трисхилий, на кроквах, критий солом'яною. Стіни «чисті». Ніна Зозуля.

297.5.7.4. Куча — с. Лядова, Могилів-Подільський р-н, Вінницька обл., кін. 19 ст. (архит.). Одноділля, прямокутна в плані, каркасна. Стіни закидані товстими дубовими дошками між стовпами каркаса. Дах чотирихилий, критий солом'яною. Стіни «чисті», підлога дубова.

Ніна Зозуля.

297.5.7.5. Стодола — с. Врублівці, Кам'янець-Подільський р-н, Хмельницька обл., кін. 19 ст. (архит.). Одноділля, прямокутна в плані, каркасна. Стіни закидані дубовими пиляними дошками між стовпами, закріпленими з верхньою обв'язкою розкосами. Стеля відсутня. Дах чотирихилий, критий солом'яною, з китицями на рогах. Стіни «чисті». Посередині стодоли влаштовано тік (утрамбована та змащена земля), по боках — «засторонки» (відокремлена частина приміщення для снопів).

Ніна Зозуля.

297.5.7.6. Шопи — с. Іванківці, Дунаєвецький р-н, Хмельницька обл., кін. 19 ст. (архит.). Чотириділля, прямокутна в плані, каркасна. Стіни закидані товстими дубовими діями між стовпами, закріпленими з верхньою обв'язкою підкосами. Дах чотирихилий, критий солом'яними парками. Стіни «чисті». Ніна Зозуля.

297.5.8. Хата — с. Луги, Чечельницький р-н, Вінницька обл., кін. 18 ст. (архит.). Триділля (хата + сіни + комора). Підвалини лежать на дубових стояках (пнях), закопаних у землю. Стіни рублені з дубових колод. Дах чотирихилий, з високим гребенем, критий солом'яною. Зруб тинькований глиною, побілений. На поч. 20 ст. під час ремонту комору переобладнано під житло. В правій половині хати — піч, ліва — «чиста».

Призьба, вікна, піч підкреслені підводками — смугами червоною глиною. На стінах зовні та всередині відтворено

за місцевими зразками декоративні розписи.

В інтер'єрі експонуються меблі, тканини, одяг із с. Луги Чечельницького р-ну Вінницької обл., кераміка з гончарних центрів — сіл Бубнівка, Жерденівка, Кібилич Гайсинського р-ну Вінницької обл.

Ніна Зозуля.

297.5.9. Хата-шкальня (шинок) — с. Теремці, Кам'янець-Подільський р-н, Хмельницька обл., серед. 19 ст. (архит.). Відтворена за зразком, дослідженим у цьому селі. Тридільна (хата + сіни + комора). Стіни муровані з каменю-плитняка на глиняному розчині. Дах чотирихилий, критий солом'яними парками. Вікна, двері, призьба, долівка підкреслені червоними підводками (смугами), стіни побілені.

Тут влаштовано виставку «Кераміка Поділля», де експонуються вироби з гончарних осередків: м. Бар Вінницької обл., смт Смотрич Дунаєвського р-ну і с. Зінків Вінківського р-ну Хмельницької обл., сіл Бубнівка, Жерденівка, Кібилич Гайсинського р-ну Вінницької обл. та ін.

Ніна Зозуля.

297.5.10. Церковна садиба — Тернопільська обл., поч. 19 ст. (архит.). Складається з церкви св. Миколая, дзвіниці, кам'яних хрестів, брами, огорожі.

297.5.10.1. Дзвіниця — с. Товсте, Гусятинський р-н, Тернопільська обл., поч. 19 ст. (архит.). Двоярусна, у плані наближена до квадрата. Конструктивне вирішення — дубовий каркас, встановлений на кам'яному підмурку. Стовпи, врубані в підвалини, скріплюються верхньою обв'язкою. Вся конструкція міцно закріплюється системою розкосів. Другий ярус менший за нижній, що утворює залом. Дах чотирихилий, вкритий гонтом.

Будівля належить до найпоширенішого типу двоярусних дзвіниць на Поділлі.

Ніна Зозуля.

297.5.10.2. Церква св. Миколая — с. Зелене, Гусятинський р-н, Тернопільська обл., 1817 (архит., мист.). Зрубна, тридільна, одноверха, з ризницею при вівтарі. Стіни складені з чотиригранних брусів, з'єднаних замком із «зубом». Нава перекрита невисокою восьми-

297.5.10.2. Церква св. Миколая — с. Зелене.

297.5.9. Хата-шкальня (шинок) — с. Теремці.

297.5.10.1. Дзвіниця — с. Товсте.

297.5.10.2. Іконостас.

гранною банею. Вівтар та бабінець мають двохилий дах. Нижня частина зрубу захищена широким опасанням на випусках вінців, верхня — обшита гонтом.

Центральна частина відгороджена од вівтаря п'ятиярусним іконостасом кін. 18 ст. з с. Волиця Гусятинського р-ну. Царські врата оздоблені витонченим різбленням з мотивами виноградної лози, золотих квітів соняшника, листя аканта. Долівка в церкві викладена з червоного пісковику.

Церква за своїми конструктивно-архітектурними особливостями типова для Західного Поділля.

Ніна Зозуля.

297.6. Архітектурно-етнографічний комплекс «Полісся», 16—20 ст. (архит.). Займає рівну ділянку в центрі музею, поряд з дібровою. До його складу входять оригінальні пам'ятки традиційного будівництва українського Полісся. Три експозиційні групи представляють Волинське Полісся в межах Волинської обл., Лівобережне Полісся в межах північних районів Сумської та Чернігівської обл., Правобережне Полісся в межах північних районів Київської, Житомирської та Рівненської областей. Експозиція налічує 48 пам'яток, об'єднаних у регіональні, тематичні й садибні експозиційні групи.

Характерним для народного будівництва Полісся є збереження у будівельних традиціях багатьох реліктових прийомів зведення споруд та співіснування їх з новішими. Тут можна простежити шлях розвитку будівельних традицій з відмінними для кожного регіону архітектурними прийомами, що формувалися історично. На цьому терені рівнобіжно існували каркасні споруди з кроквами та сохами і давні будівельні структури у зрубі. Специфічність такого поєднання простежується в характері етнічних, регіональних та локальних комплексів. Їхня своєрідність виявляється у головних функціональних типах споруд: господарських, виробничих, громадських, культових.

Комплекс створювався протягом 1970-х рр. Паралельно проводилися

297.5.10. Хрест.

польові дослідження регіону. Архітектурні експозиції формували науковці музею С. Верговський, П. Вовченко (з 1975), Р. Свирида. Етнографічні дослідження і формування побутово-етнографічних експозицій здійснювалися під керівництвом Л. Орел, за участю В. Бойченко, І. Мойсєєва, А. Пономар [921].

Сергій Верговський.

297.6.1. Волинське Полісся, 16 — поч. 20 ст. (архит.). Займає північну частину комплексу. Налічує вісім пам'яток, об'єднаних у три садибні експозиції. Передбачається доповнити комплекс культурною будівлею і гончарним горном.

Традиційна культура краю має спільні риси з культурою населення Побужжя, містить архаїчні форми, характерні для всіх історико-етнографічних регіонів України. Поряд з традиційним групуванням споруд садиби в блоки будівель навколо внутрішніх дворів (підварки, окружні, погонні двори) тут поширені також садиби, де будівлі стоять окремо навколо двору. Житло і господарські споруди тут зі зрубними немашеними стінами, дахи на кроквах, криті соломомою. Переважають видовжені клуні на двох сохах. До наших днів дійшов і прадавній тип квадратної клуні з рубленими стінами та шатровим дахом на кроквах. Розповсюджені вітряки «козлового» типу з підпертим «козлами» стовпом («королем») і водяні млини з широким колесом, що повільно оберталися течією, без греблі.

Традиції храмування мають дві тенденції. Переважають церкви, подібні до житла зі зрубними стінами й з дахами на кроквах, критими гонтом чи соломомою, інші зі зрубними банями, що мають присадкуваті пропорції та пластичну наповненість широких барокових верхів. Зрідка трапляються храми з «королівськими» (сошними) банями.

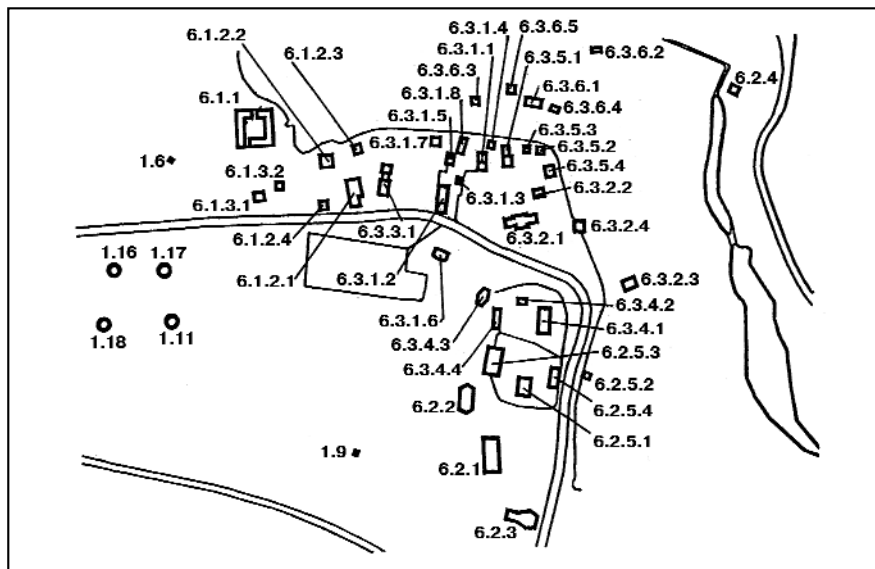
Будівельні традиції регіону не відзначаються таким розмаїттям будівельних типів і прийомів, як Правобережне Полісся.

Сергій Верговський.

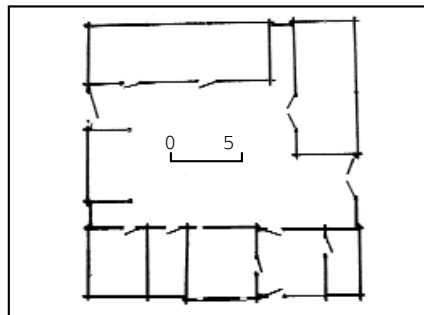
297.6.1.1. Окружний двір — с. Солов'ї, Старовижівський р-н, Волинська обл., 1857 (архит.). Двір-садиба, розрахований на одне господарство, з вітряком із с. Кримне (див. ст. 297.1.6.). Навколо внутрішнього двору згруповано у суцільний блок будівлі («окружник»). До його складу входять багатокімберне житло, рублене з колених і тесаних плах та господарські приміщення, рублені з соснових різаних плах: колешня, сутки, шопа, шопа з ворітьми, круглі хліви, сіник і прибудований до нього керат (кінний привід січкари), шопа з ворітьми та олійницею. Над усіма будівлями спільний дах на кроквах, критий соломомою парками.

Житло (хата + сін + комора + покліт) зведено з рублених вільхових тесаних плах. Власне хата курна. Зрубні стіни «миті» зсередини. Стеля з плах, укладених поперек на зруб і поперечний сволок; у кутку біля печі лучник для освітлення хати лучиною з кайдуба. Вікна без луток, рами вставлені у віконні прорізи, розтесані у сусідніх вінцях. Сіни прохідні. Двері у сінях на «вирії», полотно з колених дощок, в'язаних на рамі.

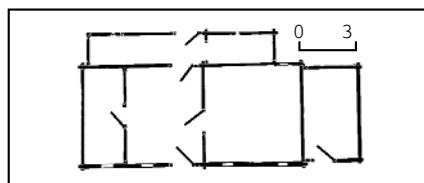
У хаті курна піч на дерев'яній основі — «на кругах». Обладнання традиційне: лави, мисник, стіл на покуті, піл, жердки. У сінях лава і піл для спання влітку, а також полиці для посуду.

297.6.1.1. Окружний двір — с. Солов'ї.
297.6.1.1. План.

297.6.1.2.1. Хата — с. Полиці.
297.6.1.2.1. План.

297.6. Схема архітектурно-етнографічного комплексу «Полісся».

У садибі експонуються традиційні предмети побуту та знаряддя праці: у хаті — полотняний одяг, колиска; унікальні колекції «сивого» гончарного посуду з с. Рокита Старовижівського р-ну, у господарських приміщеннях — дерев'яні плетені борони, сохи, велетенські кайдуби та лотки для зерна; у колешні — сукновальне знаряддя.

Сергій Верговський.

297.6.1.2. Садиба — Волинське Полісся, серед. 19 — поч. 20 ст. (архит.). Складається з хати, клуні, кузні, шпихіра. Передбачається також будівництво хліва. Всі будівлі згруповані навколо спільного двору.

297.6.1.2.1. Хата — с. Полиці, Камінь-Каширський р-н, Волинська обл., 19 ст. (архит.). Багатодільне житло, давню основу якого становить рублене з вільхових плах тридільне ядро (хата + сін + комора). До нього згодом прибудовано з соснових плах кілька приміщень: з причілка — ще одна холодна комора, з напільного боку теплий підкліт для городни і свининець, які сполучаються між собою та з хатніми сіними малими господарськими сіними — «двірцем». Пізніше із зачілка прибудовано сілник (не відтворено).

Зруби всіх приміщень зведені на соснових підвалинах, із плах, в'язаних у замки, небілені. Стелі з плах без додаткового утеплення. Дахи чотирихили, на кроквах, криті житніми парками. Вітрові дошки вивершені рогами. Всередині хати «миті» стіни, на кожній — різьблені посвяти, одна з них датована 1871. Вікна без луток, з рамами, вставленими зсередини у розтесані в сусідніх вінцях віконні отвори. Вікон трое: два з чола, одне напільне, причілкові вікна відсутні (це пов'язано зі звичаєм прибудовувати з причілка комору). Піч курна, глинобитна на дерев'яній основі. Вздовж чільної та причілкової стін — лави. Піл настелено на привалок печі і причілку («мерцюву») лаву. Біля чолової стіни — посвіт з кайдуба, виведеного крізь стелю й горіще за дах. Вздовж полу жердка для одягу. В хаті на стіні мисник з дверцятами та полиця для посуду, які належали власникам цієї хати. Обладнання

297.6.1.3.1. Хата — с. Самари (хут. Верестя).

доповнене традиційною тканиною, одягом, предметами побуту, посудом тощо.

Сергій Верговський.

297.6.1.2.2. Клуня — с. Видраниця, Ратнівський р-н, Волинська обл., серед. 19 ст. (архит.). За переказами, клуню у садибі ставила родина, куплена видраницьким паном і поселена на ділянці лісу, де вона мала вирубати дерева і звести будівлі садиби. Це підтверджує і характер будівельного матеріалу клуні — сосна різного діаметру від 8 до 35 см з суцільної вирубки.

Старовинний тип «круглої» (квадратної) клуні, зруб якої в'язано простими врубками, з тесаної «на костку» сосни. Стіни посередині зв'язані глицями. Перед однопільними на «вирії» воротами — піддашок на стовпах. Дах чотирисхилий, на кроквах без наріжників, критий соломом парками.

Сергій Верговський.

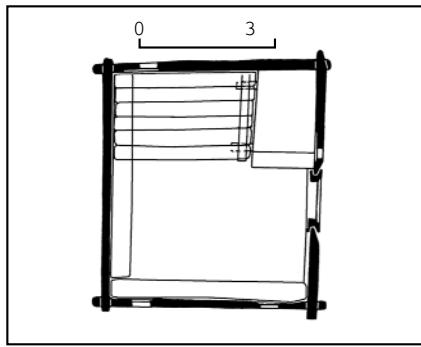
297.6.1.2.3. Кузня — с. Залюття, Старовиживський р-н, Волинська обл., поч. 20 ст. (архит.). Квадратна клітка зведена у зруб з тесаного «на костку» соснового бруса, в'язаного залисами. Чотирисхилий дах на кроквах утворює піддашок перед дверима. Волокове вікно освітлює міх та горн у глибині приміщення. Ковадло стоїть біля дверей (працювали при відчинених дверях). Стеля відсутня, дим з горна виходить у незащиті частини дощаної покрівлі.

Сергій Верговський.

297.6.1.2.4. Шпихлір (шпихір) — с. Заброди, Ратнівський р-н, Волинська обл., поч. 20 ст. (архит.). Холодна надвірна комора для зберігання продуктів харчування. Квадратна клітка рублена з соснових плах, встановлена на високих стоянах. Підлога і стеля дощані. По периметру стін, на випусках верхніх вінців укладено платви, які утворюють піддашок перед дверима і в які врубуються крокви чотирисхилого даху, критого соломом парками.

Сергій Верговський.

297.6.1.2.2. Клуня — с. Видраниця.

297.6.1.3.1. План.

297.6.1.3. Садиба — Ратнівщина, 16—17 ст. (архит.). Складається з хати й шпихліра, огорожених жердками на розсішках. Господарські будівлі відсутні (можуть стояти у підварку, окремо від садиби).

297.6.1.3.1. Хата — с. Самари (хут. Верестя), Ратнівський р-н, Волинська обл., 1587 (архит.). За переказами, стояла в селі, на поч. 20 ст. перенесена на хут. Верестя цього ж села. За колишнім адміністративним поділом с. Самари належало Ратнівському староству.

Одноділля без сіней, виведена на соснових підвалинах у зруб. Стіни рублені з різаних соснових плах, в'язаних

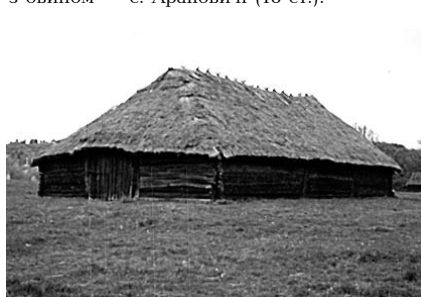

297.6.1.2.3. Кузня — с. Залюття.

297.6.1.2.4. Шпихлір (шпихір) — с. Заброди.

297.6.2.1. Гумно — с. Ларинівка (поч. 20 ст.) з овином — с. Араповичі (18 ст.).

297.6.1.3.2. Шпихлір (шпихір) — с. Самари (хут. Козувате).

«замками». Посеред «мерцовой» (причілкової) стіни — дата арабськими цифрами без посвяти, з латинською літерою «г». Стеля (повал) з різаних плах, без додаткового утеплення, укладена поздовж на зруб і поперечний сволок, позначений чотирикінцевим хрестом. Дах двосхилий, на кроквах, з піддашсями і «дармовисами» на причілках. Критий соломом (первісно — колотими дошками). Дощані «щити» на причілках з вітровими дошками вивершені кониками та рогами. Вікна без луток, волокові, з дерев'яними засувками; передпільне вікно з рамою на 12 малих шибок. Двері на «вирії», з дощок, в'язаних шпугами.

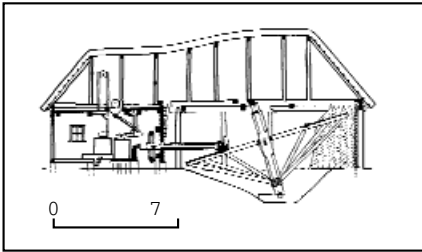
Обладнання архаїчне: курна піч з глинобитним подом і склепінням («бочкою») на дерев'яній зрубній основі. Лучник з кайдуба виведений крізь стелю й горище за дах. Над припічком, біля дверей, стіновий димоволок з дошкою-засувкою. Вздовж «мерцовой» стіни кілька жердок-гряд для сушіння дров. Попід чільною та причілковою стінами — лави. Стіл вузький, з однієї дошки, розрахований на вузький настільник. На жердці полотняний одяг, перетканий червоними смужками, вовняний смугастий ліжчик. Перед полом бодня для одягу. На покуті хлібна діжа, стіл, накритий настільником, тканим у поперечні червоні смужки. Експонується «сивий» гончарний посуд із с. Рокита Старовиживського р-ну.

Сергій Верговський.

297.6.1.3.2. Шпихлір (шпихір) — с. Самари (хут. Козувате), Ратнівський р-н, Волинська обл., 17 ст. (архит.). Квадратна клітка на соснових підвалинах, спертих на масивні дубові окоренки (лежні). Стіни з соснових плах, в'язаних «замками». Підлога дощана. Стеля з дощок, настелених повздовж, по зрубу і поперечному сволоку. Дах двосхилий, на кроквах, критий соломом парками, утворює перед дверима підда-

297.6.2.2. Клуня — с. Сахутівка.

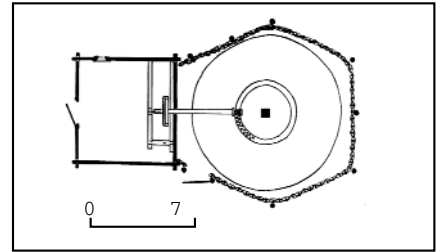

297.6.2.3. Поздовжній розріз.

297.6.2.3. Крупорушка-тупчак — с. Архипівка.

297.6.2.3. План.

шок, вітрові дошки мають орнітоморфне завершення, «щити» зашиті дошками, лаз на горище крізь дверцята у «щиті». З причілка дармовис прикрашено косим хрестом у квадраті і зубцями. Двері на «вирії».

Сергії Верговський.

297.6.2. Лівобережне Полісся, 18 — поч. 20 ст. (архт.). Займає східну частину комплексу. Налічує одинадцять пам'яток: садибу та окремі господарські будівлі. Експозиція не завершена, передбачається добудувати ще дві садиби та храм з дзвіницею.

В усіх типах будівель найхарактернішим для цього регіону є зрубні стіни хати, мащені рудою глиною, вітражи, згруповані на пагорбах навколо села, та високі зрубні храми, що домінують над усіма будівлями. Сошні хліви й клуні зберігають архайчні прийоми каркасного будівництва з сохами й присохами без підкосів, закопаними у землю.

Всі будівлі мають чотирихилі дахи, криті соломою, з м'якими гребенями. Лісяні стіни хлівів, клунь і тини типові для Подесення.

У зрубках простежуються всі відомі техніки в'язання вінців. Давня розвинена культура зрубу позначилася на вітряках-кругляках, виведених восьмериками, на храмах чи оборонних вежах. Для традиційних храмів регіону характерні дуже високі стіни та могутні зрубні бані, що є вершиною розвитку традиційного храмобудування в Україні.

Сергії Верговський.

297.6.2.1. Гумно — (с. Ларинівка) поч. 20 ст., з овином — (с. Араповичі) 18 ст., Новгород-Сіверський р-н, Чернігівська обл. (архт.). Гумно — клуня для зберігання всього запасу збіжжя та його поступового обмолоту після додаткового підсушування снопів в овині. Стіни зрубні. «Ключі» спираються на стіни, оціп, яким обв'язано три пари сох і верхній прогін, спертий на врубани в оціп короткі підсішки («чепілки»). Дах критий соломою, в'язаною до лат тичками колосом донизу.

У глибині гумна, над обкладеним деревом підвалом («п'ходом») з курною купольною піччю, встановлено рублену з соснового кругляка клітку овина без стелі, з підлогою (щоб не висипалося зерно) і продухами попід стінами для проходу гарячого повітря з «п'ходу» і колосниками для снопів. Снопи завантажувалися крізь отвір, обернений до току. Над отвором на зрубі — гніздо для ікони, яка освячувала процес сушіння й обмолоту хліба.

Будівля характерна для північних районів Чернігівщини.

Сергії Верговський.

297.6.2.2. Клуня — с. Сахутівка, Корюківський р-н, Чернігівська обл., поч. 20 ст. (архт.). Стіни зведені багатокутним видовженим зрубом. Дах чотирихилый на двох сохах, з перекладом і

ключами, критий соломою, в'язаною до лат тичками колосом донизу. Ворота на поздовжній стіні, кріпляться до вушків кованими «куницями». Простір між сохами (проти воріт) займає тік. По боках — засторонки для збіжжя.

Сергії Верговський.

297.6.2.3. Крупорушка-тупчак — с. Архипівка, Семенівський р-н, Чернігівська обл., кін. 19 ст. (архт.). Складається з двох приміщень, об'єднаних складним дахом на кроквах, критим соломою «під щітку». До зрубної клітки, власне крупорушки, прилягає тупчак (назва походить від кінного привода) — окреме кругле шестикутне приміщення з лісяними стінами. Власне тупчак, нахилений круг діаметром 8 м, обертається на валу під вагою виведених на

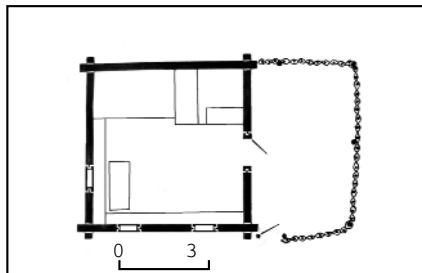

297.6.2.4. Млин водяний — с. Об'єднане.

297.6.2.5.1. Хата — с. Мамекине.

297.6.2.5.1. План.

круг коней, що переступають (тупають) по рухомому кругу. Передачі, подібно до вітряка чи водяного млина, зв'язують круг з усіма механізмами крупорушки, що колись була обладнана жорнами, які згодом замінені на вальці.

Сергії Верговський.

297.6.2.4. Млин водяний — с. Об'єднане, Новгород-Сіверський р-н, Чернігівська обл., 18 ст. (архт.). Стоїть під греблею. Двоповерховий, зведений у зруб з масивних соснових брусів. Другий поверх утворює піддашок над дверима першого поверху. Дах чотирихилый, на кроквах, критий різаною дошкою. Входи на різних рівнях: з нижньої ділянки — на перший поверх, де розміщено скрині з борошном, з греблі — на другий, всередині поверху сполучаються широкими й похилими сходами (щоб носити нагору мішки з зерном). Млин має дві пари жорен з двома водяними колесами середнього бою (первісно колеса були верхнього бою). Обладнання збереглося фрагментарно. Будівля не завершена.

Сергії Верговський.

297.6.2.5. Садиба — Лівобережне Полісся, кін. 19 — серед. 20 ст. (архт.). Складається з хати, клуні, хліва та амбара, традиційно розміщеного через дорогу — на вигоні. Огороджена лісою.

297.6.2.5.1. Хата — с. Мамекине, Новгород-Сіверський р-н, Чернігівська обл., кін. 19 — поч. 20 ст. (архт.). Дводільна (хата+сіні). Власне хата зрубна, зведена з масивного соснового кругляка. Сіні з каркасними плетеними з лози стінами прибудовані на поч. 20 ст. після втрати правої частини хати. Зруб в'язано круглими врубками з внутрішніми шипами («п'явками»), вінці між собою підігнані драчками і укладені на мох. Дах чотирихилый, критий соломою, в'язаною до лат тичками колосом донизу. Зовні шпарована й мащена червоною глиною, всередині — шпарована й побілена. У сінях, на висоту зросту, лісяні стіни шпаровано зсередини. Стеля дощана. Вікна з лутками. Зовні довкола вікон побілено традиційно хвилями по вінцях.

Піч глинобитна на зрубі, напівкурна. Комин стіновий, викладений з сирцю, дим виводиться каглою в сіні і розходиться по горищу, бовдур відсутній. Біля печі дощаний піл, попід чоловою й причілковою стінами лави, врублені у зруби стін.

На покуті довгий стіл. Настільник застканий у перебір вибіленим «валом» геометричними орнаментами. На стіні образи, рушники, ткані червоними смугами, ромбами, хрестами, картами. Експонується традиційний одяг: жіночі сорочки, шиті «біллю», й плахти; на жердці — дерев'яна колиска, на стінах — мисник, старовинний музичний інструмент — ліра.

Сергії Верговський.

297.6.2.5.2. Амбар — с. Бегоща, Рильський р-н, Курська обл. (тепер Російська Федерація), поч. 20 ст. (архїт.). Неутеплена наземна комора для зберігання збіжжя, морозостійких продуктів та побутових речей. Матеріал майже всіх конструкцій — дуб. Стіни взакидку по шулах, обв'язаних оціпом, шпаровані глиною. Дах двосхилий, порівняно плоский, з кругляків, укладених на оціп і поздовжній прогон, які спираються випусками у закрилину з кругляка, укладеного по випущених з даху кріччинах. Покрівля з дерну, по краях утримується закрилинами. *Сергій Верговський.*

297.6.2.5.3. Клуня — с. Карацубине, Коропський р-н, Чернігівська обл., поч. 20 ст. (архїт.). Видовжена будівля з дахом, на дві сохи, з лісяними стінами, з дубовими присохами, обв'язаними оціпом. Ліса плетена комлями до середини, прив'язана до оціпу гужвою. Дах чотирихилий на ключах, критий соломом, в'язаною до лат тичками колосом донизу. На довгій стіні двопільні ворота на «куниціях».

Тут експонується стаціонарна олійниця з с. Лукнове Коропського р-ну та кілька переносних олійниць рамного і клинового типів. *Сергій Верговський.*

297.6.2.5.4. Хлів — с. Рижки, Коропський р-н, Чернігівська обл., серед. 20 ст. (архїт.). На дві сохи. Лісяні стіни з дубовими присохами, обв'язаними оціпом, з підкосами на кутах. Ліса плетена комлями зовні (щоб не поранити худобу), зверху прив'язана до оціпу гужвою. Дах чотирихилий, критий по ключах і латах соломом «під щітку», в'язаною до лат перевеслами. На довгій стіні однопільні ворота, кріплені до вушка дубовою «куницею».

Сергій Верговський.

297.6.3. Правобережне Полісся 17—20 ст. (архїт.). Займає центральну частину експозиції. Налічує 28 споруд, згрупованих за будівельними типами. Незважаючи на спільність будівельних традицій і матеріалів (зокрема, немашених рублених стін та дощаних покрівель), кожна споруда вирізняється своєрідністю. Складність будівельних традицій полягає у співіснуванні найархаїчніших рис народного будівництва з традиціями пізніших часів. Дерев'яні стіни, поширені у всіх спорудах, зведені по сохах взаміт і зрубом. Останній існує в численних різновидах: без врубів — в'язаний на кілках, в'язаний круглими врубками, врубками «зі щоками», «в кань», «у замок».

Зруб застосовується в конструкції стін й дахів. Зрубний дах зустрічається у двох варіантах — двосхилим накотом і шатром. Сошні дахи побутують у всіх функціональних типах будівель, включаючи житло, тут вони співіснують з

традицією дахів на кроквах, яка є панівною в інших регіонах.

Етапи розвитку народного житла простежуються від первісного куреня з центральним вогнищем до однокамерних хат з курними печами. Зберігаються різні варіанти прибудови до хати комор і сіней. Хати, стежки, токи й хліви з дахами на підсішках-«дідках» споріднені за архітектурою з маловивченими храмами, в яких основою шатрових верхів є центральний масивний підсішок-«король».

Сергій Верговський.

297.6.3.1. Дворище — Прип'ятське Полісся, 17—20 ст. (архїт.). Складається з двох хат, двох токів, хліва, стежки і кліті. Хати стоять на одному подвір'ї, до них наближені кліть і стежка. Окремо — ток і хлів, один ток розміщено через дорогу — на вигоні.

Експонується як зразок ведення спільного господарства великою патріархальною родиною-дворищем.

Сергій Верговський.

297.6.3.1.1. Хата — с. Біловіж, Рокитнівський р-н, Рівненська обл., 1697 (архїт.). Однодільна, без сіней. Зведена у зруб з соснового кругляка, в'язаного верхніми драчками і врубками. Стеля з поздовжніх дощок, укладених на зруб і поперечні сволоки, утеплена піском. Дах двосхилий на двох сохах, встановлених перед причітком і біля дверей, критий драницею, укладеною на «запісочник» й коньковий прогін і спертій у закрилини. Вікна волокові без луток. Стіновий димоволок розміщено над припічком курної печі.

Обладнання традиційне, з ознаками архаїчності. Під «запісочниками» у стіні врубані жердки-гряди. Піч без комина, курна, бита з глини на дощаному поду, укладеному на сохах і підвалинах. На розі печі — стовпчик-«дідок», на який спирається поздовжня жердка перед полом. Дощаний піл і масивні плахи-лави укладені на сохи. Перед піччю плетений з лози, мащений глиною кіш для виведення диму з лучини, яку палять для освітлення хати. На покуті дїжа, накрита надїжницею, біля покуті у стіну забитий «свічарник» з рушником.

297.6.2.5.2. Амбар — с. Бегоща.

297.6.3.1.4. Стежка — с. Познань.

Перед полом — бодня для одягу, стіл під таним вузьким настільником, перетканим червоними смугами. На сінешній стіні на двох кілках висять ночви, що використовувалися як полиця. На «мерцовой» стіні різьблена посвята з датою. Давній тип однодільного житла 17 ст. *Сергій Верговський.*

297.6.3.1.2. Хата — с. Гажин, Наровлянський р-н, Гомельська обл. (тепер Республіка Білорусь), 18 ст. (архїт.). Первісно складалася з клітки хати й тристінка сіней, згодом у сінях вигороджено вузьку комору. Рублена з соснового кругляка, в'язаного верхніми драчками і врубками, з шестигранними затесами вінців на кінцях для спрощення форми врубів. Стеля дощана поздовжня, укладена на поперечних сволоках, що спираються на поздовжній сволок. Дахи двосхилі (окремі над хатою й сіньми), рублені накотом, криті драницею, спертою у закрилини. Вікна волокові без луток з дерев'яними засувками.

Піч курна, глинобитна, на дерев'яному помості, укладеному на масивний брус, врубаний у стіни. Посеред хати лучник — плетений та обмащений глиною кіш, з підвищенням до нього «залізом» для спалювання лучини. Перед полом дерев'яна колиска. На жердці традиційний одяг. У сінях дерев'яний та плетений посуд, «жень» — п'ятнадцятиметровий, плетений косицею плаский ремінь з лосиною шкіри (щоб лазити на дерево до вулика), пішня для довбання бортів та ін. *Сергій Верговський.*

297.6.3.1.3. Кліть — с. Березове (хут. Зайці), Рокитнівський р-н, Рівненська обл., 19 ст. (архїт.). Холодна комора для зберігання збіжжя та побутових речей. Клітка зрубу на стоянах зведена з соснового кругляка з нижніми драчками і врубками. Підлога дощана. Дах двосхилий, рублений накотом, критий драницею, спертою у закрилини, утворює піддашок перед дверима.

Сергій Верговський.

297.6.3.1.4. Стежка — с. Познань, Рокитнівський р-н, Рівненська обл., 19 ст. (архїт.). Зрубна, з соснового тесаного брусця. Стеля з дощок, укладених поздовж на зруб і на поперечний сволок, утеплена піском. Дах двосхилий, на двох, зв'язаних перекладом підсішках («дідках»), врубаних у верхні вінці стін, критий драницею, укладеною на прогон і зруб та спертою у закрилини.

Сергій Верговський.

297.6.3.1.5. Ток (клуня) — с. Біловіж, Рокитнівський р-н, Рівненська обл., 19 ст. (архїт.). Видовжена клітка з тесаних соснових плах. Дах двосхилий, на двох підсішках («дідках»), врубаних у поперечні стіни, з перекладом, на який навішено ключі, критий короткою драницею, прикріпленою тиблями до лат.

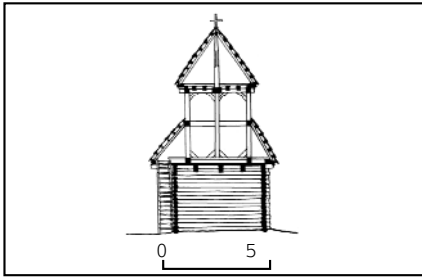
297.6.3.1.6. Ток (клуня) — с. Більськ.

297.6.3.1.5. Ток (клуня) — с. Біловіж.

297.6.3.1.8. Хлів — с. Біловіж.

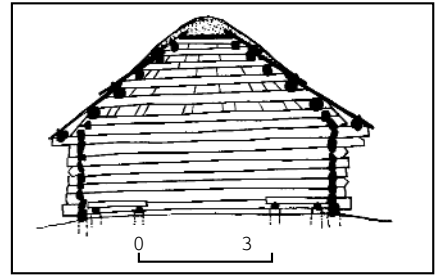

297.6.3.2.2. Дзвіниця — с. Великий Жолудськ. Поздовжній розріз.

297.6.3.2.3. Каплиця — с. Клесів. 297.6.3.2.3. Поздовжній розріз.

297.6.3.2.4. Ток (клуня) Корнійчука — с. Кишин. Поздовжній розріз.

Щити зашити коленими дошками взакидку у пази «дідків». Однопільні ворота навішені на вушак бігуном із сучком.

Сергій Верговський.

297.6.3.1.6. Ток (клуня) — с. Біленький р-н, Рівненська обл., 19 ст. (архит.). Видовжений, багатокутний зі стінами, рубленими з соснових плах. Утворений двома тристінками, з'єднаними шулою й воротами. Для стійкості зруб поверху обв'язаний гнутими брусами-глищами. Дах двосхилий, на двох сохах з перекладом, на який навішено ключі, критий короткою драницею, тильованою до лат. Тік для обмоту займає середину, проти воріт, ліворуч — засторонок з дощаним подом для снопів, праворуч — стега — «вишки» для сіна. Ток використовувався як клуня, і як сілник — клуня для зберігання корму худобі.

Сергій Верговський.

297.6.3.1.7. Ток (клуня) Михайленка — с. Кишин, Олевський р-н, Житомирська обл., поч. 20 ст. (архит.). Квадратний, зведений у зруб з соснових брусів, в'язаних простими врубками з випусками. Дах чотирихилий, критий по кроквах короткою драницею, тильованою до лат. Однопільні ворота на бігуні.

Сергій Верговський.

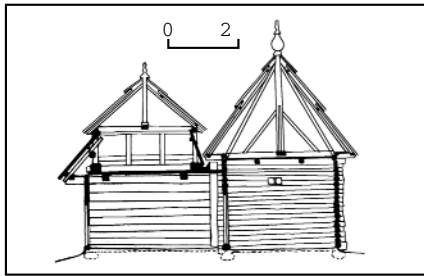
297.6.3.1.8. Хлів — с. Біловіж, Рокитнівський р-н, Рівненська обл., 19 ст. (архит.). Видовжений, з рубленими стінами з тесаних соснових плах, в'язаних простими врубками з випусками. Дах двосхилий, на трьох підсішках («дідках»), врубаних у поперечні стіни та поперечну балку. Поверху «дідки» обв'язані прогоном, на який навішено ключі з латами. Критий короткою драницею, тильованою до лат. Однопільні ворота на бігунах розміщені на поздовжній стіні.

Сергій Верговський.

297.6.3.2. Комплекс культових будівель, 17—19 ст. (архит.). Розміщений серед традиційних будівель, має з ними багато спільного щодо застосування будівельних матеріалів і техніки будівництва, зокрема, зрубів із кругляка, зрубних дахів, критих деревом. Складається з церкви, дзвіниці, каплиці, придорожного хреста-каплиці й току, розташованих на вигоні, у місці повороту експозиційної дороги.

Сергій Верговський.

297.6.3.2.1. Воскресенська церква — с. Кисоричі, Рокитнівський р-н, Рівненська обл., 1789 (архит.). Тридільна, зведена з соснового кругляка за поширеною у давньоруську добу технікою в'язання вінців верхніми драчками та круглими врубками. Бані чотирикутні, вивершені чотирикутними зрубними шатрами й ліхтарями. Центральна баня має архаїчний перехід від стін до підбанника через поздовжні балки. Оригінальні верхи втрачено 1877

(є припущення, що вони були на «королях»). Під час перебудови церкви при підготовці святкування 900-річчя утвердження християнства на Русі верхи відтворено за аналогами церкви в с. Синкевичі (тепер Республіка Білорусь).

Сергій Верговський.

297.6.3.2.2. Дзвіниця — с. Великий Жолудськ, Володимирецький р-н, Рівненська обл., 1777 (архит.). Двоярусна, з зовнішніми сходами на другий ярус — власне дзвіницю. Перший ярус — комора, рублена з соснового кругляка, в'язаного верхніми драчками і круглими врубками. Дзвіницю зведено у стовпи на стелі комори. Дах шатровий, виведений по хрестовині і центральному стовпу («королю») ключами, критий гонтом.

Сергій Верговський.

297.6.3.2.3. Каплиця — с. Клесів, Сарненський р-н, Рівненська обл., 17—18 ст. (архит., іст.). За переказами, зведена пастухами на пагорбі над річкою

297.6.3.2. Комплекс культових будівель.

біля старої «священної» берези, з-під якої било джерело.

Одноверха, зрубна. Стіни з соснового кругляка, в'язаного верхніми круглими врубками і драчками. Верх шатровий, сошний з центральним стовпом «королем», врізаним у хрестовину, укладену по дощаній стелі. Дах критий драницею по ключах і латах, верх «короля» виходить за дах і має антропоморфну форму. Вікна без лукот, розтесані у сусідніх вінцях. Рами розраховані на круглі гутні шибки.

У 18 ст. до каплиці прибудовано з соснового бруса бабинць з невеликою вежею, встановленою на перекритті, та подібним шатром з антропоморфним завершенням.

Рідкісний зразок давньої храмової споруди.

Сергій Верговський.

297.6.3.2.4. Ток (клуня) Корнійчука — с. Кишин, Олевський р-н, Житомирська обл., 19 ст. (архит.). Місцевий тип клуні для зберігання й обмоту збіжжя. Квадратна клітка, рублена з соснових плах, в'язаних простими врубками з випусками. Дах шатровий, зрубний, з неущільненими між собою вінцями, перекладеними один на другий, критий драницею. На менший вінець вгорі накладено дощану стелю («подок»), яку вкрито болотною травою («вишій»).

Унікальна господарська споруда.

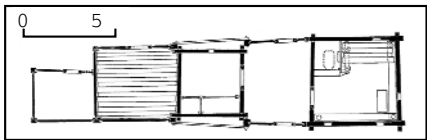
Сергій Верговський.

297.6.3.3. Садиба — Володимиреччина, 19 ст. (архит.). Експозиційно не завершена. Має складатися з невідтвореного

297.6.3.3.1. Хата — с. Мульчиці.
297.6.3.3.1. План.

підварка (господарське подвір'я) і довгої хати (експонується). Традиція зведення підварків збереглася як релікт з системою дворів та подвір'їв великої неподільної патріархальної родини-дворища за часів Литовської держави.

Сергій Верговський.

297.6.3.3.1. Хата — с. Мульчиці, Володимирецький р-н, Рівненська обл., поч. 19 ст. (архит.). Складається з хати, сіней, покліту, кліті і невідтвореного свининця. Хата й покліт рублені з соснового кругляка, в'язаного пласкими драчками й круглими верхніми врубками. Стіни сіней і кліті з соснового бруса та плах, взакидку по шулах. Стелі хати й покліту дощані, утеплені піском. Дах суцільний, на кроквах, критий соломою парками. Щит критий окремо від схилів даху, по невеликих кроквах і латах парками. Вікна різні: над полом — подвійне, волокове; передпичне — без волока і зі скляними шибками; покутне — волокове, застільне — з оригінальними лутками й рамою на чотири шибки. Двері з колотих дощок на шпугах і кованих завісах.

Піч курна, глинобитна на дерев'яних полозах з дощаним подом. Стіни немашчені й небілені. Біля печі піл, перед ним, на жердці, колиска з рамою, зашитою у мішок. Вздовж чоловічої та причілкової стін лави. На стінах — кілки для снування основи, у стелі — лучник з мішківини, натягнутої на оброч і обмашеної глиною. Для спалювання лучини до нього підвішують «залізо» — ковані ґратки. На покуті замість стола встановлено навиті кросна на дві підніжки, для виготовлення простого полотна.

Експонуються традиційні тканини і полотняний одяг, характерний для регіону.

Сергій Верговський.

297.6.3.4. Садина — Коростенщина, кін. 18—19 ст. (архит.). Експозиційно не завершена. Складається з хати, стежки, пасіки, огорожі з частоколу з хвіртками та воротами, верх яких різьблено спіралями (ворота 1924, привезені з с. Межирічка, Коростенський р-н Житомирська обл.). Біля садби при дорозі — хрест-капиця. У садібі передбачається встановити ток із с. Михайлівка Коростенського р-ну, на вигоні — ток із с. Мацьки Овруцького р-ну.

Сергій Верговський.

297.6.3.4.1. Хата — с. Бежи, Коростенський р-н, Житомирська обл., кін. 18—19 ст. (архит.). Тридільна (хата + ко-

297.6.3.4.1. Хата — с. Бежи.

297.6.3.5.2. Кліть — с. Березове.

297.6.3.5.3. Льох — с. Нетреба.

297.6.3.5.4. Ток (клуня) — с. Озеряни.

мора + сіни). Хата і комора зведені окремими зрубками. Стіни сіней зведені з плах, взакидку по шулах, з напільного боку сіней і комори. На поч. 19 ст. власне хату замінили новою: на рівні вікон — зруб з масивних дубових тесаних плах, вище — з соснових плах, в'язаних «у замки». Стеля з дощок, настелених поздовж по зрубку і трьох поперечних волоках, спертих на масивний поздовжній сволок («дід»), який має фігурно затесаний зооморфний випуск на причілок. Сіни та комора рублені з масивних дубових плах, в'язаних архаїчними врубками. Стеля комори з дубових плах настелена в поперечному напрямку. Дах чотирихилий, на кроквах, критий драницею, закладеною у пази брусів-вільчиків, укладених по гребеню і рогах даху й прибитих до лат. Вікна великі, у дубових лутках з

297.6.3.5.1. Хата — с. Серники.

рамами на 20 малих шибок, навколо вікон шпаровано й помальовано сажею і білою глиною (за матеріалами мистецтвознавця П. Жолтовського). Двері на завісах.

Піч напівкурна, на дубових масивних підвалинах, встановлених на каменях, з глинобитним подом. Цегляний комин оздоблено глибоким рельєфним «зеркалом». Є запічок, який освітлюється запічним віконцем на дві шибки, без луток. Перед піччю — «світач» з плетеним машеним кошем і кованим «залізом» для спалювання лучини. Попід чоловічою й причілковою стінами широкі лави, укладені на врубани у стіни підкоси і зв'язані між собою на покуті зубцями. Попід напільною стіною над полом і за піччю — жердки, на яких висить одяг, килими і подушки. Над дверима від сволока до пільної стіни — мисник, оздоблений фігурним «коницом». На покуті образи на полиці-божнику під довгою завіскою від середини чоловічої стіни до середини поздовжнього сволока.

Експонується стіл 18 ст. з стільницею криволінійної форми; представлені вироби килимарства, традиційно розвинені на Коростенщині.

Сергій Верговський, Раїса Свирігу.

297.6.3.4.2. Стебка — с. Мединівка, Коростенський р-н, Житомирська обл., кін. 18—19 ст. (архит.). Тепла наземна комора (для зберігання овочів), перед дверима — піддашок на двох стовпцях. Рублена з вільхових плах, в'язаних архаїчними врубками «у вугло». Вінці стін покладено на мох, стеля утеплена піском. Дах чотирихилий, на кроквах, критий соломою парками.

Сергій Верговський.

297.6.3.4.3. Ток (клуня) — с. Мацьки, Овруцький р-н, Житомирська обл., 18 ст. (архит.). Рублений з соснового бруса, в'язаного простими врубками з випусками. Дах чотирихилий на дві сохи, критий соломою парками по латах, битих до ключів тиблями. Ключі причілкові навішені вялом, тибльовані на короткий перекид між наріжниками під гребенем даху. Ворота у довгій стіні на бігуні з сучком.

Сергій Верговський.

297.6.3.4.4. Ток (клуня) — с. Михайлівка, Коростенський р-н, Житомирська обл., 19 ст. (архит.). Рублений з тесаних плах: дубових — у нижній частині зрубу і соснових — у верхній. Дах чотирихилий, на дві сохи, з ключами, критий соломою парками по латах, в'язаних до ключів дозою. Ворота на бігуні з сучком. Ток для обмолоту посередині — між сохами; навпроти воріт праворуч і ліворуч — засторонки для снопів.

Сергій Верговський.

297.6.3.5. Садина — Прип'ятське Полісся, 18—20 ст. (архит.). Складається з хати і кліті, об'єднаних дахом, льоху, кліті, току. Передбачено відновити хлів («хльов») для поросят.

297.6.3.5.1. Хата — с. Серники, Зарічненський р-н, 1821, з кліттю — с. Дроздинь, Рокитнівський р-н, Рівненська обл., 18 ст. (архт.). Експонується як зразок одного з ранніх етапів формування тридільного планування житла з окремо поставлених будівель (хати й кліті), об'єднаних одним дахом. За легендою, хата зведена з верхів сосни, заготовленої для церкви. Рублена з соснового кругляка, в'язаного верхніми драчками і врубками. Стеля горбата, суміщена з конструкцією накотного двосхилого даху, утепленого піском і вкритого драницею по закрилинах і вільчику, закінченому спіральною волютою.

Кліть рублена з соснового кругляка. Підлога із колотих дощок. Крита разом з сіними драницею, спертою в закрилини і закладеною у пази вільчика.

Піч курна, глинобитна, зведена на дощаному поду, настеленому по двох парах підвалин, зв'язаних фігурно затесаними копилами. Під дощаний. Лави стоять попід чоловою й причілковою стінами. Понад стінами врубано масивні плахи-гряди, перед полом — жердка, укладена на стовпець печі («дід»). Перед піччю, ближче до чолової лави — «світач» — з кайдуба для виведення диму від лучини, яку спалюють на мащеному глиною окоренку-«дідку», що встановлений під комином. Мисник з простих полиць. На покуті стоять діжа, стіл, ослін, поруч — бодня для одягу.

Сергій Верговський.

297.6.3.5.2. Кліть — с. Березове, Рокитнівський р-н, Рівненська обл., 18 ст. (архт.). Холодна комора з піддашком перед дверима для зберігання збіжжя, одягу тощо. Стоїть на високих стояках, рублена з нетовстого соснового кругляка («лутичини»), в'язаного верхніми драчками і круглими верхніми врубками. Підлога дощана. Дах двосхилий, рублений накотом, з випусками на піддашок, критий драницею, укладеною на накот і спертою у закрилини, випущені на кріючинах.

Сергій Верговський.

297.6.3.5.3. Льох — с. Нетреба, Рокитнівський р-н, Рівненська обл., серед. 20 ст. (архт.). Стебка, опущена в землю на глибину, розраховану на рівень ґрунтових вод. Стіни рублені з дубових, ледь протесаних кругляків, в'язаних простими врубками з випусками. Дах двосхилий, накотний, з соснових кругляків, критий дерном (раж), укладеним по шару лляної костриці.

Сергій Верговський.

297.6.3.5.4. Ток (клуня) — с. Озеряни, Олевський р-н, Житомирська обл., 19 ст. (архт.). Видовжена зрубна клітка з соснових плах, в'язаних простими врубками з випусками. Дах рублений двосхилим накотом, з соснових круг-

ляків, критий драницею. На поздовжній стіні ворота на бігуні з сучком.

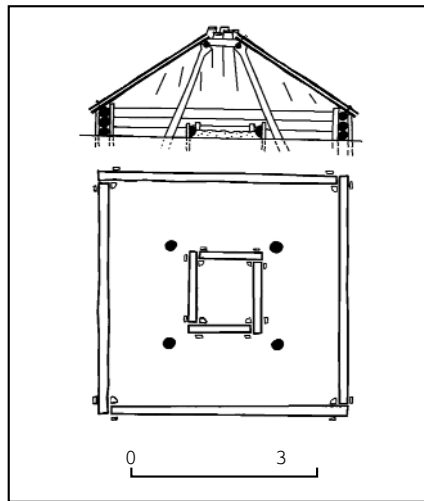
Сергій Верговський.

297.6.3.6. Садиба пасічника — Прип'ятське Полісся, 19—20 ст. (архт.). На галявині у лісі. Складається з хати, стебки, хлівчука та пасіки з бортних вуликів-колод, встановлених на стояках та розміщених на деревах. В садибі представлено архаїчний тип будівлі з

297.6.3.6. Пасіка — вулики-борті. Прип'ятське Полісся.

297.6.3.6.3. Курінь — с. Корошине. Поздовжній розріз. План.

297.6.3.6.1. Хата — с. Блажове.

порівняно пласкими дахами на поздовжніх прогонах. Експонуються знаряддя специфічного поліського бортного пасічництва. Поруч у лісі розміщено курінь, в долині — баню.

Сергій Верговський.

297.6.3.6.1. Хата — с. Блажове, Рокитнівський р-н, Рівненська обл., 19 ст. (архт.). Дводільне житло зі зрубною кліткою хати і сошним тристінком сінєй. Хатній зруб в'язано з тесаного «на костку» соснового бруса простими врубками з випусками і покладено на мох. Стеля з коротих дощок, укладених вздовж на зруб і поперечний сволок, утеплена піском. Дах двосхилий, критий драницею, укладеною на зруб і два поздовжні прогони, встановлені на підкладах. Вікна без луток, з рамами, закладеними в четверті зрубу.

Сіни рублені взакидку по масивних шулах з одним широким пазом (гарою), на кутах по дві шули. Дах на двох сохах, критий драницею, укладеною на зруб і перекид сох.

У хаті збереглися окремі елементи оригінального традиційного обладнання. Піч-кам'янка з плетеним комином, стіл з одної колої дошки, укладеної на закопані в землю сішки. Жорна перед дощаним полом, полиці для мисок, поздовжня колота і тесана соснова лава. Через малі розміри хати поперечна причілкова лава відсутня. У стелі, ближче до лави, «світач» — невеликий комин з кайдуба для виведення диму від лучини, яку спалюють на змащеному глиною окоренку, що встановлений під комином.

У сінях експонуються обладнання бортного пасічництва: ласьбини — коробки для стільників, жень — ремінь, щоб вилазити на дерева, маточники та сноски, кліщі для видушуння меду з стільників, пішня — для довбання борті та ін.

Сергій Верговський.

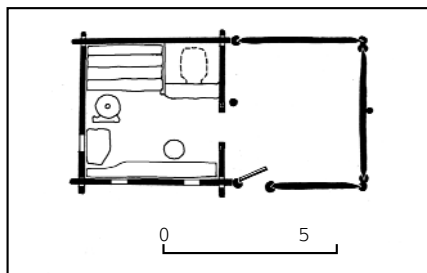
297.6.3.6.2. Баня — с. Михайлівка, Олевський р-н, Житомирська обл., серед. 20 ст. (архт.). Дводільна, складається з вузького тристінка сінєй і власне бані — рубленої з соснового бруса клітки зі стелею, укладеною дошками вздовж, і дощаною підлогою. Дах двосхилий, критий дрібною драницею, щити не зашиті. Обладнана полицями, посудом для води. У кутку — піч-кам'янка.

Традиційно містилася на краю садиби, на леваді біля водойми, копанки.

Сергій Верговський.

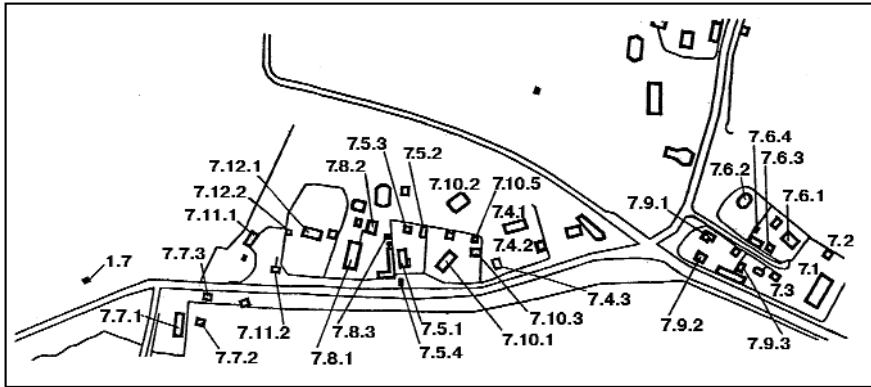
297.6.3.6.3. Курінь — с. Корошине, Олевський р-н, Житомирська обл., 1974 (архт.). Реконструкція (зведена майстрами з цього села за місцевими традиціями). Тимчасове житло, яке зводили під час робіт далеко від дому (заготовля лісу, рибальство, дальні сінокоси тощо). Стіни невисокі у три вінці, в'язані без врубок, на кілках. Дах сошний

297.6.3.6.1. План.

297.6.3.6.1. Интер'єр.

297.7. Схема архітектурно-етнографічного комплексу «Полтавщина і Слобожанщина».

шатровий, критий драницею, що спирається на стіну й опці, яким обв'язано чотири сохи всередині куреня. Гребінь даху відкритий, а під ним у курені обкладено деревиною відкрите вогнище («горен»). Попід стінами на хвої стелили постіль. На зиму курінь обкладали дерном (раж). Дві дошки даху правили за вхід.

Сергій Верговський.

297.6.3.6.4. Стебка — с. Юрове, Олевський р-н, Житомирська обл., серед. 20 ст. (архит.). Тепла наземна комора для зберігання городини. Зведена з соснового, кладеного на мох бруса, в'язаного простими врубками з випусками. Стеля дощана, утеплена піском. Дах критий драницею, укладеною на запісочники зрубу і поздовжні прогони, виставлені на підкладах.

Сергій Верговський.

297.6.3.6.5. Хлівчук — с. Грабунь, Рокитнівський р-н, Рівненська обл., поч. 20 ст. (архит.). Місцева назва хліва для поросят. Зрубна видовжена клітка, зведена з соснових брусів, в'язаних простими врубками з випусками. Дах односкілий, критий драницею.

Сергій Верговський.

297.7. Архітектурно-етнографічний комплекс «Полтавщина і Слобожанщина», 19—20 ст. (архит.). В центрі музейної території. Експозиція відтворює особливості народної культури і побуту Полтавської, Луганської, частково Сумської та Донецької областей. Невеликою просторовою паузою розділяється на дві підзони. Тут встановлено понад 50 будівель, які відтворюють типовий для полтавсько-слобожанських поселень характер забудови. З них пам'ятками народної архітектури є 32 будівлі, 18 — реконструкції. Через погану збереженість підземної частини дерев'яних конструкцій, з метою повноцінно представити все розмаїття народної архітектури регіону, частина пам'яток реконструйована за обмірами старих зразків, що були виявлені під час наукових експедицій.

За планувальною структурою в регіоні переважають тридільні типи житла: «хата + сіни + комора», «хата + сіни + хатина», «хата на дві половини», «дві хати підряд», рідше зустрічаються двокамерний тип «хата + сіни» (у неможливих) та варіанти попередніх типів, ускладнені за рахунок перегородок.

Розповсюджений тип житла в регіоні — зрубний. Разом з тим на Полтавщині, переважно в бідних на ліс південних районах, будували каркасні (комбіновані) хати, стіни яких по вікна

зводились на сохах (підсішках), об'єднаних вище зрубною обв'язкою. Каркасні стіни житла обмазували глиною і білилися. В рублених хатах часто обмазували і білили тільки приміщення власне «хати», а комору і сіни залишали у відкритому дереві (зруб чи шули). Солом'яні покрівлі хат Полтавщини і Слобожанщини мали гладеньку поверхню без накладного гребеня і китиць, як на Наддніпрянщині. Висота стін і даху однакові.

Розвинене піддашшя покрівлі підтримувалося вишуканої форми стовпчиками з кронштейнами («кониками»), листви прикрашалися різьбленим геометричним орнаментом. На північному сході Полтавщини відомі «миті» хати, в яких стіни і стеля в інтер'єрі не обмазувалися і не білилися. Житло всередині прикрашалось декоративними тканинами, кахлями, полицями, в окремих випадках «миті» стіни і стеля оздоблювалися розписом.

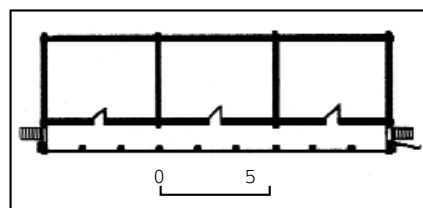
Будівельні традиції Полтавщини мають багато спільного з традиціями Лівобережної Наддніпрянщини та лісостепової України. Тоді як Слобожанщина, значною мірою заселена вихідцями з півночі українського Полісся й близьких за культурними традиціями південних районів Росії, виробила своєрідний культурний комплекс.

Тут поширене зрубне житло, підняте на високі, обкладені торчами й засипані глиною «приспи», галереї, ошенини яких оздоблено пишним різьбленням. У хатах «миті» поперечні сволоки, житло прикрашають рушники

297.7.1. Гамазей — с. Луб'янка.

297.7.1. План.

з традиційною «квіткою», шитою тамбурним швом та ін.

Надвірні будівлі — повітки, хліви, клуні — здебільшого плетені (з обмазкою або без неї). Комори й сажі рублені.

Крім надвірних будівель, в експозиції представлені вітряки, кузня, зерносковище сільської общини (гамазей).

Архітектурна експозиція «Полтавщина» створювалася арх. В. Красенком; Слобожанщина — арх. С. Верговським, з наступною участю архітекторів П. Вовченка та Б. Лук'ячука (науковий консультант — доктор архітектури В. Самойлович). Етнографічна експозиція розроблялась Н. Зяблюк і С. Щербань [922].

Петро Вовченко.

297.7.1. Гамазей — с. Луб'янка, Білокуракинський р-н, Луганська обл., 19 ст. (архит.). Велика комора (18×8×8 м) для зберігання зерна громади на випадок неврожаю чи стихійного лиха. Підвалини споруди встановлено на масивні валуни, які на 0,5 м виступають над поверхнею землі. Стіни рублені з дубових плах. З чолового боку — галерея на десяти стовпчиках. Дах чотирисхилий, критий по кроквах і латах соломою «внатрус».

Петро Вовченко.

297.7.2. Комора — с. Грицаївка, Білокуракинський р-н, Луганська обл., 20 ст. (архит.). Підвалини на каменях. Стіни з протесаного бруса в зруб з випусками. Підстрішна балка (лиштва) з різьбленим геометричним орнаментом. Перед дверима — піддашок на чотирьох стовпчиках. Стеля і підлога з дощок. Дах чотирисхилий, критий по кроквах і латах соломою.

Петро Вовченко.

297.7.3. Комора — с. Нещеретове, Білокуракинський р-н, Луганська обл., 20 ст. (архит.). Підвалини на стояках. Рублена з плах у півдерева з м'яких порід з випусками. Листва піддашка різьблена геометричним орнаментом. Стеля і підлога з дощок. Дах чотирисхилий, критий по кроквах і латах соломою «внатрус».

Петро Вовченко.

297.7.4. Садиба — с. Бобрівник, Зіньківський р-н, Полтавська обл., кін. 19 — поч. 20 ст. (архит.). Складається з хати, комори, сажі. Огороджена тинном. За хатою насаджено вишневий садок. У садибі планується встановити пасіку.

297.7.4.1. Хата — с. Бобрівник, Зіньківський р-н, Полтавська обл., 19 ст. (архит.). Тридільна (хата + сіни + комора). Рублена з плах м'якої породи дерева. Стіни хати зовні обмазані глиною і побілені, всередині — чисте дерево («миті» стіни). Стіни комори і сіней немалані глиною і небілені з обох боків. Дах чотирисхилий, критий соломою. У сінях плетений та обмазаний глиною димохід («бовдур»), дві двері. У хаті піч з кахляним комином. На чотирьох стінах та стелі відтворено поліхромний розпис за зразком хати с. Яблучного Зіньківського р-ну (виконаний у 1970-і рр. худ. А. Кугаєм).

Інтер'єр хати весільний: стіни святково прибрано розкішними полтавськими рушниками, стрічками. На столі традиційний полтавський коровай з шишками. Експонуються рідкісна мальована скриня із зображенням козака Мамая та багато вишуканого гончарного посуду.

Хата за своїм інтер'єром одна з найвиразніших серед експозиції.

Петро Вовченко.

297.7.4.2. Комора — с. Бірки, Зіньківський р-н, Полтавська обл., поч. 20 ст. (архит.). Підвалини на дубових стоянах. Рублена з брусів. Стіни з щільно підгнаних однакових плах. Піддашок на чотирьох стовпчиках. Дах чотирихилий, критий солом'яною «обережками». Лицьову площину бруса, яка спирається на стовпчики піддашка, декоровано рівномірно розташованими просвердленими дірочками, що створюють своєрідний легкий орнамент.

Петро Вовченко.

297.7.4.3. Саж — м. Зіньків, Зіньківський р-н, Полтавська обл., поч. 20 ст. (архит.). Будівля для утримання свиней, з годівницею під навісом. Підвалини на стоянах. Стіни рублені з протесаного дубового бруса з випусками. Двері ліворуч від годівниці. Стеля і підлога з дубових дощок. Дах двоххилий, критий солом'яною, обидва фронти зашиті шальовкою.

Петро Вовченко.

297.7.5. Садиба — с. Велика Павлівка, Зіньківський р-н, Полтавська обл., кін. 19—20 ст. (архит.). Комплекс будівель малоземельного селянина-хлібороба, який додатково займався гончарним промислом. За хатою, що стоїть поблизу дороги, міститься комора, праворуч від неї — реконструйоване гончарне горно. На подвір'ї закладована й огорожена тином гончарна глина. За хатою вишневий садок. Навпроти садиби, де лінія забудови вулиці робить вигин, у курдонері експонується колодязь-«журавель», що надає їй затишності і мальовничості.

Петро Вовченко.

297.7.5.1. Хата — с. Велика Павлівка, Зіньківський р-н, Полтавська обл., кін. 19 ст. (архит.). Багатодільна (хата + сіни + хатина + комора) з прибудованими хижою і ганком на стовпчиках. Стіни рублені з плах, всередині та зовні обмазані глиною і побілені, хижачулан не обмазана, вертикально шальована дошками. Навколо хати висока призьба, підведена червонуватою глиною. Дах чотирихилий, критий солом'яною. На вікнах одностулкові віконниці з різьбленням.

У хатині експонується гончарний круг, багато різноманітного глиняного посу-

297.7.4.3. Саж — с. Зіньків.

297.7.2. Комора — с. Грицаївка.

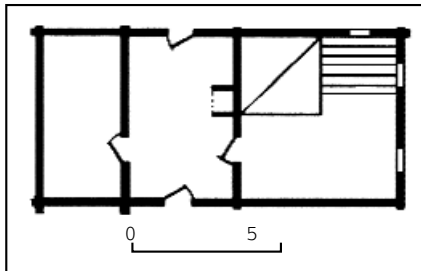

297.7.3. Комора — с. Нещеретове.

297.7.4.1. Хата — с. Бобрівник.

297.7.4.1. План.

297.7.4.2. Комора — с. Бірки.

ду. Під стелею — полиці («п'ятра») для просушування свіжовиготовленого посуду. В комірчині стоять малі жорна, на яких гончар розмелював поливу.

Тип житла характерний для північно-східної Полтавщини. *Петро Вовченко.*

297.7.5.2. Гончарне горно — смт Опішня, Зіньківський р-н, Полтавська обл., 1970-і рр. (архит.). Відтворене народним майстром Й. Сулимою за зразком, що був поширений в селищі у кін. 19 — на поч. 20 ст.

Петро Вовченко.

297.7.5.3. Комора — с. Деревки, Котелевський р-н, Полтавська обл., поч. 20 ст. (архит.). Підвалини на дубових стоянах. Рублена з брусів. Піддашок на чотирьох стовпчиках. Дах чотирихилий, критий солом'яною «обережками». У коморі, крім продуктів, зберігалися гончарні вироби.

Петро Вовченко.

297.7.5.4. Криниця — с. Тарасівка, Зіньківський р-н, Полтавська обл., поч. 20 ст. (архит.). Рублена з тесаних дубових колод (цямрин).

Біла криниця встановлено «журавель» поч. 20 ст. з с. Вельбівка Гадяцького р-ну. Це дерев'яна соха з розвилкою, у якій на дерев'яній осі обертається «звід» — деревина, товщій кінець якої править за противагу; до тоншого кінця прикріплена тичка з відром.

Петро Вовченко.

297.7.6. Садиба — с. Червонопопівка, Кременський р-н, Луганська обл., кін. 19 — поч. 20 ст. (архит.). Подвір'я селянина, характерне для північно-східної частини Слобідської України поч. 20 ст. Огороджене тином, на вході ворота з жердин і хвіртка. Подвір'я поділено на «чисте», де розташовані хата, комора, саж, реконструйовані повітка і погріб, та господарське, де міститься клуня.

Петро Вовченко.

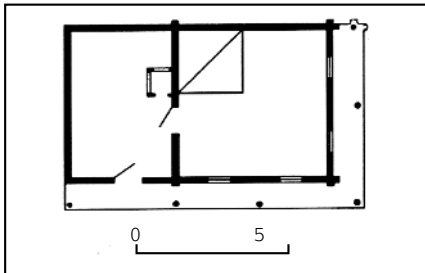
297.7.6.1. Хата — с. Червонопопівка, Кременський р-н, Луганська обл., кін. 19 ст. (архит., мист.). Дводільна (хата + сіни), чоло та причілок мають галереї на стовпчиках. Підвалини на дубових стоянах. Стіни хати рублені з дубового бруса, сіни — в закидку. Стіни хати й сіней обмазані глиною і побілені з обох боків. У хаті «митий» поперечний сволок-полиця. Дах чотири-

297.7.5.2. Гончарне горно — смт Опішня.

297.7.6.1. Хата — с. Червонопівка.
297.7.6.1. План.

схилий, критий соломою «внатрус». У сінях встановлено плетений на всю висоту обмазаний димохід («верх»). Різьблення застосовано у завершеннях стовпчиків-колонок, в обрамленнях вікон, на лиштвах під стріхою. На вікнах двостулкової віконниці, пофарбовані в чорний колір з білими геометричними елементами, що типово для цієї місцевості. Піч обмазана кольоровими глинами та прикрашена настінним розписом. На стінах сюжетний розпис (виконаний господинею хати). Експонуються яскраво вишиті рушники.

Петро Вовченко.

297.7.6.2. Клуня — с. Луб'янка, Білокуракинський р-н, Луганська обл., поч. 20 ст. (архит.). Для зберігання необмолочених снопів, соломи, сіна. Зрубана з осикового кругляка, у плані — восьмигранна. Підвалини та верхня обв'язка з дуба. На останню спирається дах, в якому крокви з латами на дерев'яних тиблях, шатрове покриття — солома «внатрус». Стіни пошпаровані глиною. Двері двостулкової.

Петро Вовченко.

297.7.6.3. Комора — с. Тецьке, Старобільський р-н, Луганська обл., поч. 20 ст. (архит.). Підвалини на дубових стоянах. Рублена з вербових плах. Піддашок на чотирьох стовпчиках. Дах чотирихилий, критий соломою «оберемками».

Петро Вовченко.

297.7.6.4. Саж — с. Хворостянівка, Старобільський р-н, Луганська обл., поч. 20 ст. (архит.). З годівницею під навісом, що спирається на два стовпчики. Підвалини на валунах. Стіни рублені з дубових брусів. Підлога і двері з дубових дощок. Дах трисхилий на кроквах, критий соломою «внатрус». Горище на піддашші призначалося для утримання голубів або зберігання дрібного реманенту.

Петро Вовченко.

297.7.7. Садиба — с. Кунцеве, Новосанжарський р-н, Полтавська обл., кін. 19 — поч. 20 ст. (архит.). Комплекс будівель селянина-хлібороба, який додатково займався чумацьким промислом. Складається з хати на дві половини і двох комор, кузні (споруда реконструйована). Садиба перебуває у стадії формування, передбачається встановлення інших будівель.

297.7.6.2. Клуня — с. Луб'янка.

297.7.7.1. Хата — с. Кунцеве, Новосанжарський р-н, Полтавська обл., кін. 19 ст. (архит.). Багатодільна на дві половини (хата + сіни + хата + комора). За конструкцією стін комбінована: від підвалин до верху вікон — каркасна; вище (4–5 вінців над вікнами) — зрубна. У землю закопано дубові сохи, між якими по горизонтальних глинях сторчма заплетено лозу та обмазано з обох боків глиною. Стіни зовні й всередині побілені. Стеля складається з двох поздовжніх сволоків, на які покладено «слижі» (перекладини), потім настелено шаром очерету з двобічною глиняною обмазкою. Зовнішні випуски поздовжніх сволоків мають фігурне різьблення у вигляді коників. Дах чотирихилий, на кроквах, критий соломою «оберемками».

Петро Вовченко.

297.7.7.1. Хата — с. Кунцеве.

297.7.7.2. Комора — смт Нові Санжари.

297.7.7.3. Комора — с. Судівка.

297.7.6.3. Комора — с. Тецьке.

297.7.7.2. Комора — смт Нові Санжари, Новосанжарський р-н, Полтавська обл., поч. 20 ст. (архит.). Кліть з піддашком на чотирьох восьмигранних стовпчиках. Стіни з протесаного бруса з'єднано в зруб з випусками. Підлога й стеля з дощок. Дах чотирихилий, утворений кроквами та наріжниками, критий по латах м'ятою соломою «оберемками».

Петро Вовченко.

297.7.7.3. Комора — с. Судівка, Новосанжарський р-н, Полтавська обл., 19 — поч. 20 ст. (архит.). Кліть з піддашком на чотирьох стовпчиках. Стіни з протесаного бруса з'єднано в зруб з випусками. Кілька нижніх вінців бічних стін мають довші випуски на ширину піддашка, внаслідок чого він з боків закритий. Підлога і стеля з дощок. Дах чотирихилий, утворений кроквами та наріжниками, критий соломою парками.

Петро Вовченко.

297.7.8. Садиба — с. Лелюхівка, Новосанжарський р-н, Полтавська обл., 19 — поч. 20 ст. (архит.). Комплекс будівель заможного селянина-хлібороба. Складається з хати, комори, сажа та реконструйованих будівель за обмірами оригіналів — клуні кін. 19 — поч. 20 ст. (с. Шовкопляси, Новосанжарський р-н), криниці поч. 20 ст. (с. Лелюхівка, Новосанжарський р-н), курника поч. 20 ст. (с. Лелюхівка, Новосанжарський р-н), обороту для сіна поч. 20 ст. (с. Михайлівка, Диканський р-н), повітки поч. 20 ст. (с. Забрідки, Новосанжарський р-н), погребача поч. 20 ст. (с. Коноплянка, Великобагачанський р-н), половника кін. 19 — поч. 20 ст. (с. Шовкопляси, Новосанжарський р-н). Огороджена тином. В садибі представлені майже всі типи господарських будівель регіону.

Петро Вовченко.

297.7.8.1. Хата — с. Лелюхівка, Новосанжарський р-н, Полтавська обл., 19 ст. (архит., мист.). Трьохдільна (хата + сіни + хата), за конструкцією комбінована: від підвалин до верху вікон стіни на стовпах, верхня частина стін обох хат (кілька вінців) та сінешні стіни рублені — сіни взакидку, хати — у зруб. Перед хатою — галерея на восьми колонках. Стіни хати зовні та всередині обмазані глиною і побілені, сінешні стіни — з обох боків «чисте» дерево. Дах чотирихилий, критий соломою «оберемками». У першій низу латі по забитих в неї кілочках заплетено тинок, який утримує покрівлю від сповзання.

Кожна половина хати має самостійне опалення, на що вказують окремі печі і два димоходи («бовдурі»).

У правій половині хати піч з кахляним комином, поруч з нею — лежанка. Піч та лежанка підведені кольоровими глинами. Лави для сидіння з різьбленими

297.7.8. Половник — с. Шовкопляси.

297.7.8. Погріб — с. Коноплянка.

297.7.8. Курник — с. Лелюхівка.

297.7.8.1. Інтер'єр хати.

297.7.8.1. Хата — с. Лелюхівка.
297.7.8.1. План.

297.7.8.1. Інтер'єр хати.

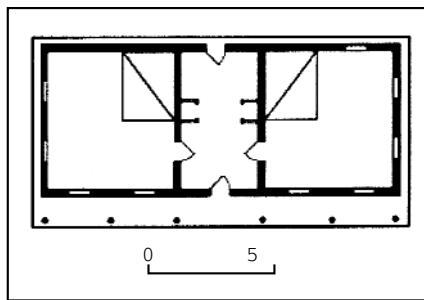
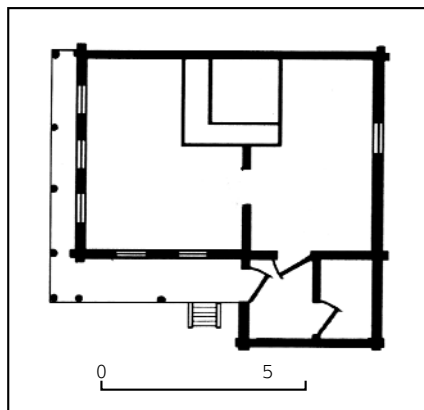
спинками. У лівій половині хати (світлиці) піч також оздоблена кольоровими глинами, заглиблену частину комина («дзеркало») з рельєфно виліпленим білим хрестом пофарбовано в блакитний колір. У сінях двоє зовнішніх дверей (прохідні сіни) в чільній і затильній стінах. У сінях до стін, суміжних з печами, притулені масивні, шатрової форми, димоходи — «бовдури», що вивисуються від долівки вгору за межі даху. Дим у «бовдур» потрапляє з печі через отвір — каглу в сінешній стіні хати, який закривають «заткалом», коли в печі не палиться. «Бовдури» вишплетені з лиси й обмазані. Знизу в них влаштовані дверцята. У світлиці експонується полив'яний посуд, що виготовлявся в місцевих осередках гончарства. Тип хати поширений на півдні Полтавщини.

Петро Вовченко.

297.7.8.2. Комора — с. Деревки, Котелевський р-н, Полтавська обл., поч. 20 ст. (архт.). Кліть з піддашком на чотирьох стовпчиках. Підвалини на дубових стояках. Стіни рублені з брусів. Ліворуч перед входом влаштовано дощані сходи на горище. Дах чотирихилий, критий солом'яно «обремками».

Петро Вовченко.

297.7.8.2. Комора — с. Деревки.

297.7.9.1. Хата — с. Новоохтирка.
297.7.9.1. План.

297.7.8.3. Саж — с. Велика Павлівка, Зіньківський р-н, Полтавська обл., поч. 20 ст. (архт.). Рублена споруда з годівницею спереду, що закривається лядою. Над нею нависає піддашок, який спирається на два стовпчики. У лівій бічній стіні — двері. Дах трихилий, критий солом'яними парками. У фронтоні даху дверцята на горище, що використовувалося для утримування голубів.

Петро Вовченко.

297.7.9. Садиба — с. Новоохтирка, Новоайдарський р-н, Луганська обл., кін. 19 — поч. 20 ст. (архт.). Складається з хати, комори, саж та реконструйованих за обмірами оригіналів будівель — клуні поч. 20 ст. (с. Луб'янка Білокуракинський р-н), повітки поч. 20 ст. (с. Муратове Новоайдарський р-н), погребу поч. 20 ст. (с. Зайківка Білокуракинський р-н). Огороджена тином. Біля хвіртки — ворота з жердин. На території садиби — плодові дерева. Садиба характерна для східної Слобожанщини — Луганщини.

Петро Вовченко.

297.7.9.1. Хата — с. Новоохтирка, Новоайдарський р-н, Луганська обл., 19 ст. (архт.). Чотиридільна (сіни + хата + хатина + чулан) з кутовою чільно-причільковою галереєю на сімох стовп-

297.7.8.3. Саж — с. Велика Павлівка.

297.7.9.2. Комора — с. Олексіївка.

297.7.9.3. Саж — с. Новоохирка.

297.7.10.2. Клуня — с. Велика Павлівка.

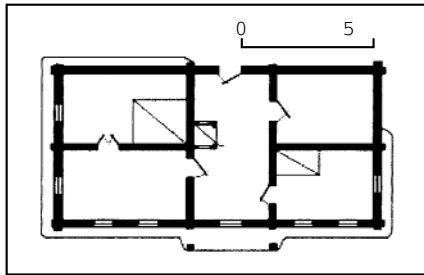
чиках, на які з чола та причілка спираються врубані один в один бруси (лиштви) з геометричним різьбленим орнаментом. Підвалини на високих стоянах, між якими всуціль закопано стовпчики з тоншого дерева, і все це обмазано глиною. Стіни з рублених дубових плах, всередині обмазані глиною і побілені. Стіни сіней та чулана — з обох боків «чисте» дерево. Бічні стіни хати побілені лише під стріхою, решта — обмазані червонуваною глиною. Дах чотирихилий, критий соломомою «внатрус». З причілка — три вікна. Характерною особливістю інтер'єра є те, що піч топили з боку хатини. Димохід — «верх» встановлено на горищі. Над дахом проглядається його дощана зовнішня частина. Поруч з піччю — лежанка, попід стінами — лави-дивани з різьбленими спинками. Тут же експонується ткацький верстат.

Петро Вовченко.

297.7.9.2. Комора — с. Олексіївка, Білокуракинський р-н, Луганська обл., поч. 20 ст. (архт.). Кліть комори підвалинами спирається на камені. Стіни виготовлені з плах у зруб з деревини листяних порід. З причілка піддашок на чотирьох стовпцях, на які спирається лиштва, оздоблена різьбленим геометричним орнаментом. Дах чотирихилий, під соломомою.

Петро Вовченко.

297.7.9.3. Саж — с. Новоохирка, Новоайдарський р-н, Луганська обл., поч. 20 ст. (архт.). З годівницею під піддаш-

297.7.10.1. Хата — с. Попівка.
297.7.10.1. План.

ком. Підвалини на валунах. Стіни рублені з дубових брусів. Піддашок з лиштвою, декорованою різьбленим геометричним орнаментом, спирається на два стовпчики. Підлога і двері з дубових дощок. Дах трисхилий, на кроквах, критий соломомою «внатрус». Горище використовувалося для утримування голубів або зберігання дрібного реманенту.

Петро Вовченко.

297.7.10. Садина — с. Попівка, Зіньківський р-н, Полтавська обл., 19 — поч. 20 ст. (архт.). Складається з хати, клуні, комори, криниці, саж, реконструйованого погребу поч. 20 ст. (за зразком, виявленим у с. Малі Будища Зіньківського р-ну) та воріт з хвірткою.

297.7.10.1. Хата — с. Попівка, Зіньківський р-н, Полтавська обл., 19 ст. (архт.). Багатодільна (хата + сіни + світлиця + хатина + комора) з піддашком на двох стовпчиках. Стіни рублені з липових плах, всередині «мите» дерево,

297.7.10.3. Комора — с. Савинці.

зовні обмазані глиною і побілені (крім комори та сіней). У сінях двос дверей, на причілкових кутах верхні випуски ошпелу різьблені у вигляді коників. Призьба та вікна підведені червоною глиною. Дах чотирихилий, критий соломомою парками. Димохід («бовдур») плетений і обмазаний глиною. Вікна з одностулковими віконницями на майстерно кованих завісах. Світлиця прикрашена вишитими кілковими рушниками.

Петро Вовченко.

297.7.10.2. Клуня — с. Велика Павлівка, Зіньківський р-н, Полтавська обл., поч. 20 ст. (архт.). Конструктивною основою стін є стовпи, що утворюють вертикальний каркас, в які горизонтально закріплено глиці (жердини), заплетені сторч (вертикально) лозом та обмазані глиною. Дах чотирихилий, критий соломомою парками. В середині клуні дах підтримується двома сохами з розвилками, на яких лежить позовжній сволок з навішеними на нього ключинами. Двері двостулкові, шальовані.

Петро Вовченко.

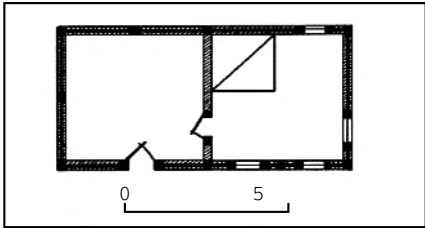
297.7.10.3. Комора — с. Савинці, Миргородський р-н, Полтавська обл., 1823 (архт.). З піддашком на чотирьох восьмигранних колонках (нижня третина — чотиригранна). Підвалини на дубових стоянах. Стіни рублені з плах та брусів м'яких порід дерева. Випуски зрубів на піддашку мають протесані декоративні зубці. Дах чотирихилий, критий соломомою парками.

297.7.10.5. Саж — с. Глинськ.

297.7.11.1. Хата — с. Ревазівка.
297.7.11.1. План.

Найстаріша в експозиції Полтавщини датована комора.

Петро Вовченко.

297.7.10.4. Криниця — с. Тарасівка, Зінківський р-н, Полтавська обл., поч. 20 ст. (архит.). Рублена з дубових плах (цямрин) з коротким випуском. Зверху прибито дошки, до яких прикріплено дугоподібну перекладину з дерев'яним блоком для вірьовки. Над криницею на двох стовпчиках з розкосами — чотирисхилий піддашок, критий соломом.

Петро Вовченко.

297.7.10.5. Саж — с. Глинськ, Роменський р-н, Сумська обл., поч. 20 ст. (архит.). Годівниця спереду під піддашком, що спирається на два стовпчики. Стіни рублені з брусів. У лівій бічній стіні двері. Дах трисхилий, критий соломом парками. На фронтоні піддашка невеликі дверцята на горіще, яке використовувалося для утримування голубів.

Петро Вовченко.

297.7.11. Садиба — с. Ревазівка, Новосанжарський р-н, Полтавська обл., 19 ст. (архит.). Складається з хати та погребя. Огороджена від вулиці невисоким тинном, з боку поля — латами. За хатою насаджено вишневий садок.

297.7.11.1. Хата — с. Ревазівка, Новосанжарський р-н, Полтавська обл., 19 ст. (архит.). Дводільна (хата + сіни), комбінованої каркасно-зрубної конструкції: стіни до верху вікон зведені в закидку на вербових сохах (підсошках), вище — зрубна обв'язка (ощіп) з чотирьох вінців. Стіни заплетені лозом, обмазані глиною і побілені, тильна стіна зовні обмазана кольоровою глиною. Навколо хати глиняна призьба. Верхні вінці оцепу та поздовжній сволок мають випуски на причілку, утворюючи значний винос даху. Дах чотирисхилий, критий очеретом.

Петро Вовченко.

297.7.11.2. Криниця — Гадацький р-н, Полтавська обл., 19 ст. (архит.). Рублена з дубових плах (цямрин). Зверху прибито дошки. Біля криниці встановлено «журавель». По другий бік криниці встановлено довбаний жолоб для напування худоби.

Петро Вовченко.

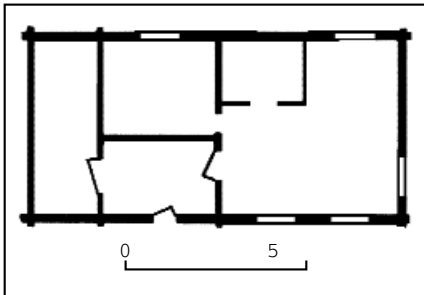
297.7.12. Садиба — смт Шишаки, Шишацький р-н, Полтавська обл., 19 — поч. 20 ст. (архит.). Складається з хати, саж, реконструйованого погребя поч. 20 ст. (за зразком, виявленим

297.7.12.1. Хата — смт Шишаки.
297.7.12.1. Інтер'єр.

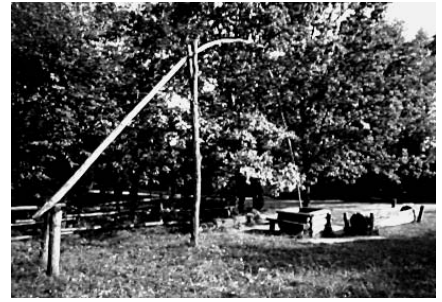
297.7.12.1. План.

у с. Вельбівка Гадацького р-ну) та погрібника (наземна споруда для захисту від дощів з двоххилим дахом на кроквах, критим очеретом). Біля дороги садок, проїзд через який веде до двору.

Петро Вовченко.

297.7.12.2. Саж — с. Вельбівка.

297.7.11.2. Криниця — Гадацький р-н.

297.7.12.1. Хата — смт Шишаки, Шишацький р-н, Полтавська обл., 19 ст. (архит.). Чотиридільна (хата + сіни + хатина «прибік» + комора). Підвалини на дубових стояках. Стіни рублені з м'яких порід дерева. Зовні стіни хати і тильна стіна сіней обмазані глиною, чільна і причілок — побілені, комора і сіни — у відкритому зрубі. Всередині стіни хати і хатини, як і решта приміщень, «чисті». Зовнішні випуски сволоків різьблені у вигляді уступів. Дах чотирисхилий, критий соломом. «Бовдур» лісяний (плетений), обмазаний глиною.

Петро Вовченко.

297.7.12.2. Саж — с. Вельбівка, Гадацький р-н, Полтавська обл., поч. 20 ст. (архит.). Перевезений нерозібраним, встановлений в музеї у 1980-х рр. арх. Б. Лук'янчуком.

З годівницею праворуч від дверей. Підвалини на дубових стояках. Стіни рублені з дубових брусів. Дах чотирисхилий, на кроквах, критий соломом.

Петро Вовченко.

297.8. Архітектурно-етнографічний комплекс «Українське село 1960—70-х рр.» (архит.). У південно-західній частині музею, пл. 12 га. Тут встановлено копії 33 будівель найхарактерніших типів індивідуального сільського житла 1960—70-х рр. із шести регіонів України — Карпат, Наддніпрянщини, Півдня України, Поділля, Полісся, Полтавщини і Слобожанщини. Кожен регіон представлений окремою групою будівель, до складу якої входять одна—дві характерні садиби з повним набором господарських приміщень. Таким чином представлено безперервність давніх народних традицій, шляхи формування садіб у повоєнні роки (розміщення житла, його архітектурно-планувальну структуру).

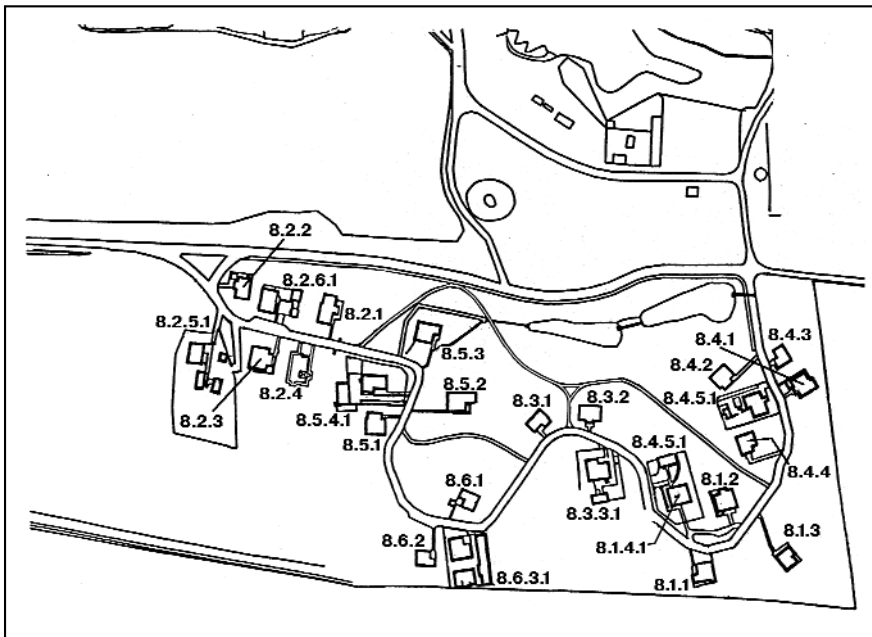
Для їх спорудження застосовані місцеві будівельні матеріали (дерево, камінь, базальт, пісковик, черепашник, вапняк та ін.).

Конструкції житла гірських районів Карпат зберігають давню традицію народного будівництва: зведення стін «взруб», покриття даху гонтом, прикрашення деталей різьбленням та ін.

У північних, східних та південних районах України стіни зводили із цегли, естетичність житла посилювали орнаментальним муруванням, тинькуванням стін, кольоровим та рельєфним оздобленням.

Внутрішнє планування житла і облаштування інтер'єрів відрізняється різноманітністю (розписи на стінах, меблі місцевого виробництва, варіанти печей, вироби декоративно-ужиткового мистецтва та ін.).

Архітектурне вирішення народного сільського житла 1960—70-х рр. та

297.8. Схема архітектурно-етнографічного комплексу «Українське село 1960—70-х рр.».

декоративність хатнього начиння поєднують у собі як риси давніх народних традицій, так і новачі сучасної народної творчості.

Автори генерального та тематичного планів — архітектори С. Сабатюк, М. Ходаківський [923].

Микола Ходаківський.

297.8.1. Карпати, 1960—70-і рр. (архт.). До експозиції входять будівлі з Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської та Чернівецької областей. Народне житло карпатського регіону України відзначається своєрідністю архітектурних та конструктивних вирішень, багатим художнім оздобленням інтер'єрів.

Великого поширення в цей період набуло житло мансардного типу. В гірських районах будинки споруджувалися з дерева, з гонтовим покриттям, в передгірських і особливо в низовинних — з цегли та саману, з черепичним покриттям.

Микола Ходаківський.

297.8.1.1. Житловий будинок — с. Барвінок, Ужгородський р-н, Закарпатська обл., 1966 (архт.). Одноповерховий з мансардою, на бетонобетонному фундаменті. Саманно-цегляний, тинькований двоколірним тиньком, орнаментований. Дах чотирихилий, критий черепицею. Вікна (два на головному фасаді, одне на мансарді) мають обрамлення з геометричним орнаментом. Складається з веранди, вітальні, кухні-їдальні, дитячої, спальні, комірчини, ванної, санвузла. Внутрішні дерев'яні сходи ведуть на мансарду, де влаштовано літню спальню.

Експонуються плетені меблі з м. Іршава, ясеневі меблі — з м. Мукачеве; килими майстрині народної творчості Г. Визичканич; скатертини, гардини, серветки М. Грегі; традиційна закарпатська кераміка І. Галаса, В. Газдика.

Микола Ходаківський.

297.8.1.2. Житловий будинок — с. Коростів, Сколівський р-н, Львівська обл., 1955 (архт.). Одноповерховий, на стовпчастому фундаменті. Дерев'яний, рублений зі смерекових брусів. Дах

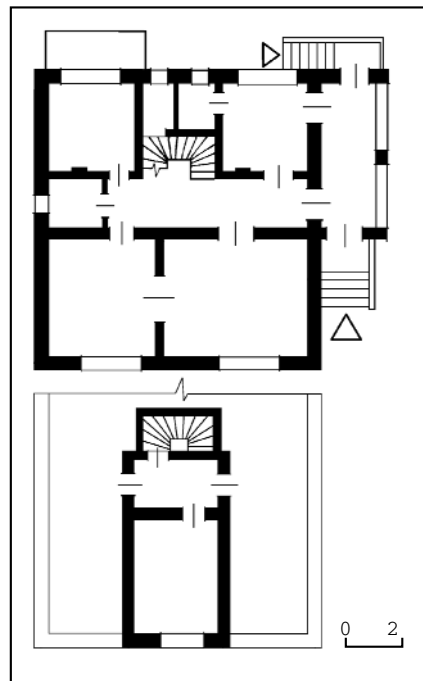
двосхилий, стрімкий, критий гонтом. Вздовж головного фасаду — веранда, яка перегукується з відкритою галереєю старобойківської хати.

Складається з веранди, передпокою,

297.8.1.1. Житловий будинок — с. Барвінок.

297.8.1.1. План.

вітальні, спальні, кімнати бабусі, кухні-їдальні з окремим господарським входом, комірчини.

Експонується вишивка, різьблення по дереву М. Біласа та інших яворівських майстрів, килими та доріжки з геометричними орнаментами в зелено-коричневій та жовто-коричневій кольоровій гамі Глинянської фабрики «Перемога»; карбування, гутне скло, кераміка Львівської кераміко-скульптурної фабрики.

Микола Ходаківський.

297.8.1.3. Житловий будинок — с. Ямна (тепер у межах м. Яремча), Надвірнянський р-н, Івано-Франківська обл., 1964 (архт.). Одноповерховий з мансардою, на кам'яному фундаменті, з підвалом. Дерев'яний, рублений зі смерекових брусів. Дах хрещатий з контурним різьбленням деталей, критий гонтом. В опорядженні будинку широко використано місцеві матеріали, традиційні елементи архітектури.

Складається з передпокою, вітальні, спальні, кухні, санвузла. На мансарді дві літні кімнати, спальня та господарське приміщення. У підвалі пивниця.

Експонуються вироби народних майстрів Гуцульщини та Покуття: косівська кераміка П. Цвілик, килими С. Пошук, М. Ганущак, килимові вироби (вереті, ліжники, килими, доріжки) творчого об'єднання «Гуцульщина», ткані вироби Г. Василяшук, вишиваний рушник Г. Герасимович, орнаментальний розпис на папері П. Хоми.

Микола Ходаківський.

297.8.1.4. Садиба — с. Іспас, Вижницький р-н, Чернівецька обл., 1975 (архт.). Складається з житлового будинку та господарських будівель (комора, пташник, гараж, криниця). Житловий будинок чоловим фасадом звернений у бік вулиці. Курдонер перед будинком утворює «чистий» двір. За будинком, у глибині ділянки, розташоване господарське подвір'я з окремим виїздом на вулицю.

Микола Ходаківський.

297.8.1.4.1. Житловий будинок — с. Іспас, Вижницький р-н, Чернівецька обл., 1975 (архт.). Одноповерховий з мансардою, на бетонобетонному фундаменті. Цегляний, тинькований «під шубу». Цоколь облицьовано червоним пісковиком. Дах двоххилий, критий червоною черепицею.

Складається з веранди, вітальні, спальні, дитячої, кухні-їдальні. З передпокою дерев'яні сходи ведуть на мансарду до кімнати відпочинку та просторого горіща. З кухні є вихід на господарське подвір'я. У будинку три груби, облицьовані кахлями місцевого виробництва. Екстер'єру будинку надають декоративності й експресивності контрастні й водночас гармонійні колористичні сполучення: стіни темно-зеленого кольору з жовто-вохристою смугою посередині об'єднують ряд вікон і різьблену веранду. Завдяки стриманості, лаконічності форм і ліній споруда сприймається монументальною.

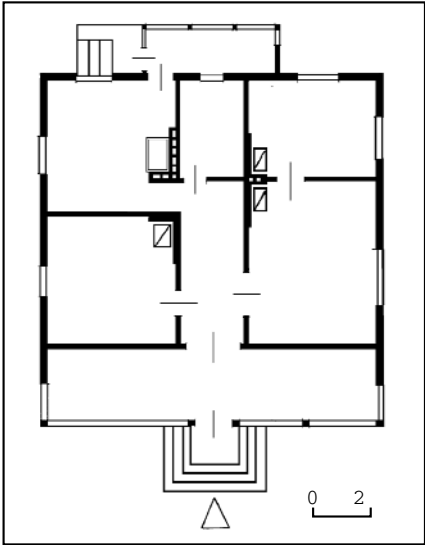
В кімнатах експонуються меблі Чернівецької меблевої фабрики; килими й доріжки Хотинської фабрики килимових виробів.

Микола Ходаківський.

297.8.2. Південь України, 1960—70-і рр. (архт.). До експозиції входять будівлі з Автономної Республіки Крим, Дніпропетровської, Запорізької, Миколаївської, Одеської та Херсонської областей. У степових районах України най-

297.8.1.2. Житловий будинок — с. Коростів.
297.8.1.2. План.

поширенішими були садиби з прибудованими до житла в один ряд господарськими будівлями під дво- або чотирисхилими черепичними дахами з розвиненими фронтонами. Специфіки південному житлу надають й кам'яні огорожі, звернені до вулиці пагісадники.

Микола Ходаківський.

297.8.2.1. Житловий будинок — с. Біленьке, Запорізький р-н, Запорізька обл., 1973 (архт.). Одноповерховий, на бутобетонному фундаменті, цегляний. Дах двосхилий, критий шифером. Високі вікна врівноважують видовженість будинку, зумовлену прибудовою до нього господарських будівель. Троє вікон бічного фасаду за традицією виходять на вулицю.

Складається з веранди, передпокою, вітальні, спальні, дитячої, кухні, літньої кухні, двох комірчин, сіней, ванної, санвузла.

Зовні світло-рожевий колір стін вдало поєднується з білими рельєфними елементами споруди.

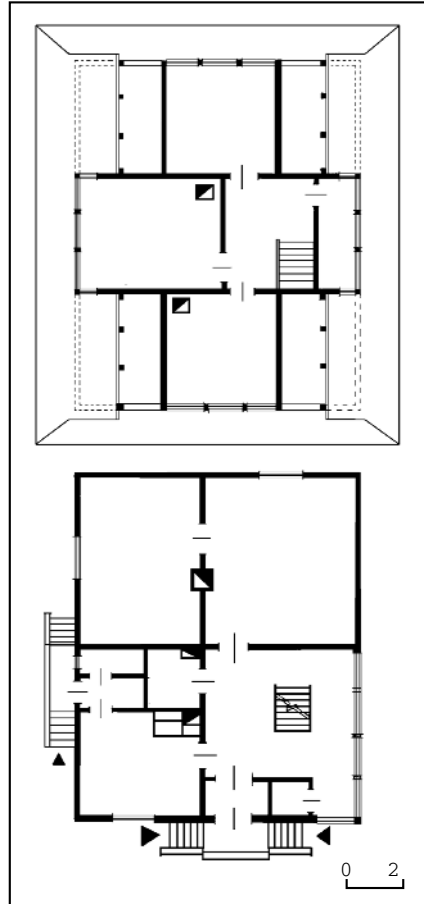
У кімнатах експонуються меблі місцевого об'єднання «Запоріждерев», вишиванки майстрині А. Корнієнко, керамічний посуд гончарів Т. Гостева, А. Колумбет. На стінах живопис самодіяльного художника Ю. Краснокутського.

Микола Ходаківський.

297.8.2.2. Житловий будинок — м. Скадовськ, Херсонська обл., 1964 (архт.). Одноповерховий з мансардою, на бетонному фундаменті. Цегляний, тинькований. Дах двосхилий, критий шифером. Золотавий колір стін фасаду вдало поєднано з кольором дерев'яної різьбленої підшивки фронтонів.

297.8.1.3. Житловий будинок — с. Ямна.
297.8.1.3. План.

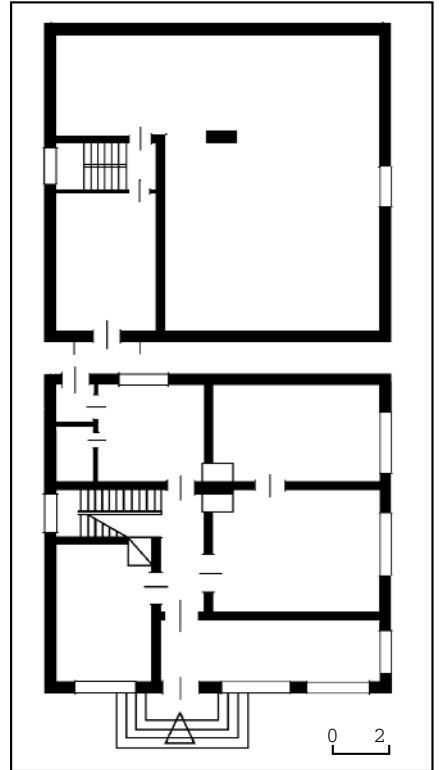
Складається з невеликої веранди, коридору, вітальні, спальні та кухні-ідеальні з додатковим господарським виходом. З коридору дерев'яні сходи ведуть на мансарду, де влаштовано спальню, художню майстерню та передпокій з виходом на велику терасу.

В кімнатах представлені меблі Херсонської меблевої фабрики, Херсонського суднобудівного заводу та Новокаховської меблевої фабрики (тканина Херсонського бавовняного комбінату). В інтер'єрі — керамічні вироби майстра М. Бабешка, вишиті рушники майстрині А. Щітки, мереживо ручного плетіння до постільної білизни Н. Пархоменко, роботи художників М. Порики, Л. Комарової, В. Семенюк, сувенірні скловироби (вази, фужери) Херсонського заводу скловиробів, дерев'яні скриньки, оздоблені інтарсією по дереву і річковим перламутром, скринька, виготовлена майстром Г. Сергєєвим.

Микола Ходаківський.

297.8.1.4.1. Житловий будинок — с. Іспас.
297.8.1.4.1. План.

297.8.2.3. Житловий будинок — с. Троїцьке, Біляївський р-н, Одеська обл., 1962 (архт.). Одноповерховий, на бетонному фундаменті. Вимурований із черепашника, тинькований «під шубу». Дах чотирисхилий, критий шифером. На пастельному зеленому тлі стін білим кольором виділяються пілястри, карниз, облямівання вікон.

Складається з веранди, передпокою, вітальні, спальні, дитячої, кухні-ідеальні, казанної, санвузла. Всі приміщення згруповано навколо передпокою, що є характерним для Одещини.

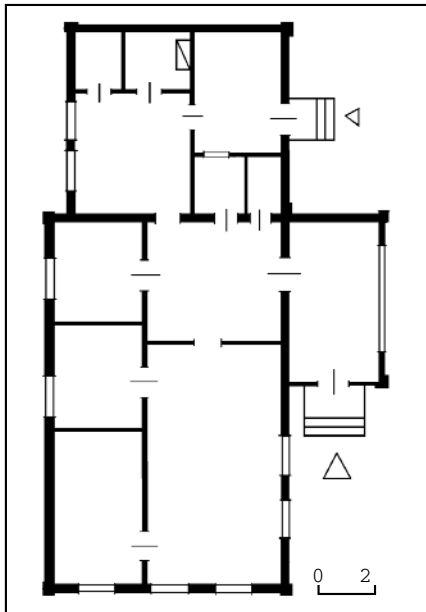
У будинку експонуються меблі Одеського і Котовського меблевих комбінатів; килими народних майстринь М. Гудко та М. Іванько (із сіл Молдове і Плахтіївка Саратського р-ну); перекізне ткацтво Одеського виробничого об'єднання; серветки і покривала майстрині Н. Котлярової; роботи майстрів у техніці наскрізного різьблення батька й сина В. і В. Шалайдів.

Микола Ходаківський.

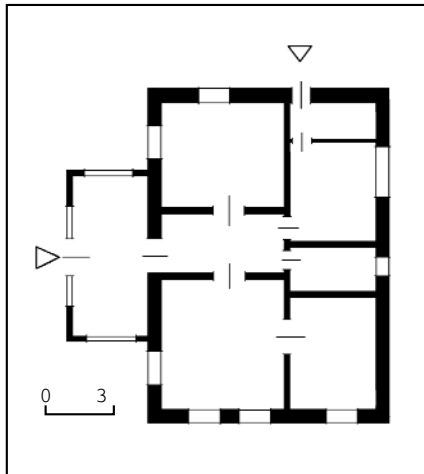
297.8.2.4. Житловий будинок — с. Ярке Поле, Кіровський р-н, Автономна Республіка Крим, 1976 (архт.). Одноповерховий, на кам'яному фундаменті. Перед входом — невелика тераса.

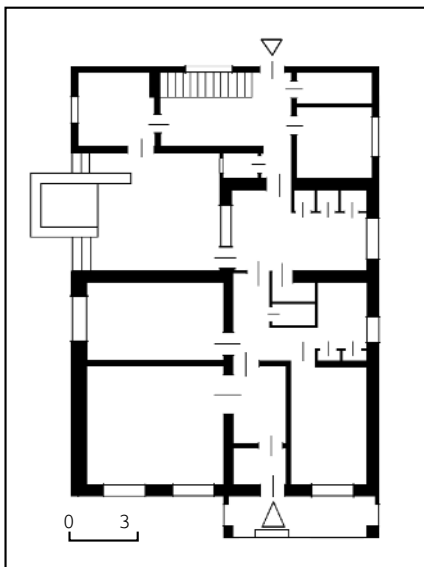
297.8.2.1. Житловий будинок — с. Біленьке.
297.8.2.1. План.

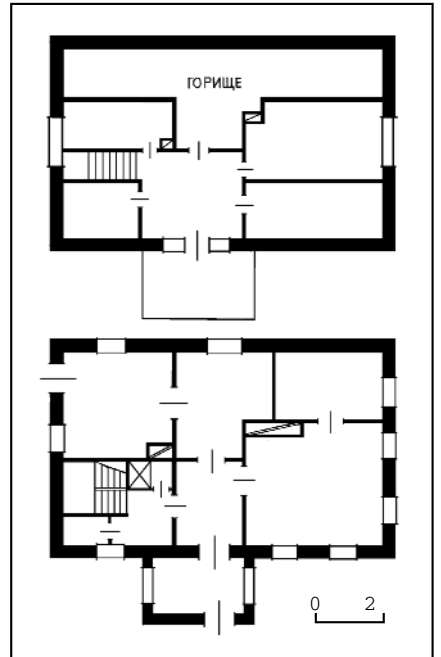
297.8.2.3. Житловий будинок — с. Троїцьке.
297.8.2.3. План.

297.8.2.4. Житловий будинок — с. Ярке Поле.
297.8.2.4. План.

297.8.2.2. Житловий будинок — м. Скадовськ.
297.8.2.2. План.

Вимурований із черепашника, облицьованого вапняком. Цоколь із зеленого діориту. Дах чотирихилий, критий черепицею.

Складається з передпокою, вітальні, спальні, дитячої, кухні-їдальні, літньої кухні, майстерні, комірчини, ванної, санвузла. Підсобні приміщення та літня кухня розташовані під одним дахом із житловим будинком, внаслідок чого влаштовано внутрішнє подвір'я — зелену кімнату, що є характерним для Півдня України.

У будинку представлені меблі місцевого виробництва, вироби народних майстрів.

Микола Ходаківський.

297.8.2.5. Садиба — с. Петриківка, Петриківський р-н, Дніпропетровська обл., 1969 (архт.). Складається з житлового будинку, господарського блока (літня кухня, комора, льох), гаража, криниці. Будівлі вільно розташовані на відкритому подвір'ї з окремим господарським виїздом. Окремо стоять гараж та криниця з дерев'яним навісом. Огорожа з металевої сітки.

Микола Ходаківський.

297.8.2.5.1. Житловий будинок — с. Петриківка, Петриківський р-н, Дніпропетровська обл., 1969 (архт.). Одноповерховий, на буто-бетонному фундаменті. Саманий, облицьований силікатною цеглою «на ребро». Дах чотирихилий, критий шифером, пофарбований у червоний колір. На бічному фасаді три вікна, оздоблені нащільниками з традиційним для півдня орнаментом. Складається з веранди з комірчиною,

передпокою, вітальні, з'єднані через двері зі спальнею, дитячої, кухні-їдальні та ванної.

Інтер'єр кімнат оздоблено петриківським настінним розписом, виконаним майстром Ф. Панком та його учнями. Експонуються: дерев'яний посуд, розписаний майстриною Г. Самарською та майстрами А. Глущенком, В. Глущенком, А. Пікуш; рушники, виткані майстриною А. Вільховою; витинанки А. Авдієнко.

Микола Ходаківський.

297.8.2.6. Садиба — с. Себине, Новоодеський р-н, Миколаївська обл., 1962 (архт.). Складається з житлового будинку, літньої кухні, хліва. Будівлі вільно розташовані на подвір'ї. Невисока огорожа з мурованого черепашника. Спільне кольорове вирішення споруд та хвилястий абрис черепичних дахів зумовлюють архітектурну цілісність садиби.

Микола Ходаківський.

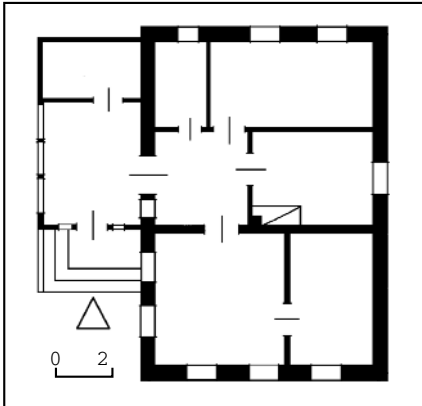
297.8.2.6.1. Житловий будинок — с. Себине, Новоодеський р-н, Миколаївська обл., 1962 (архт.). Одноповерховий, на буто-бетонному фундаменті. Вимурований з черепашника, тинькований. Дах чотирихилий, критий черепицею. Будинок пофарбований у синій колір, карниз, пілястри й облямівання вікон підкреслені білим кольором.

Складається з передпокою, просторої вітальні, спальні, дитячої, кухні-їдальні, літньої кухні, санвузла.

Тут експонуються меблі Миколаївського суднобудівного заводу, панно,

297.8.2.5.1. Житловий будинок —
с. Петриківка.
297.8.2.5.1. План.

виконане технікою соломки майстром народної творчості В. Клок, керамічні вироби Миколаївського заводу скло-матеріалів, вишиті рушники з рослинним орнаментом (майстрині О. Буга, Н. Стручкова), ткані рушники із с. Лиса Гора Первомайського р-ну, виконані Р. Івановою, копія килима поч. 20 ст. (майстриня М. Гавриляк), дерев'яні цукерниці, ложки, скриньки (майстри М. Васильєв, В. Колисниченко).

Микола Ходаківський.

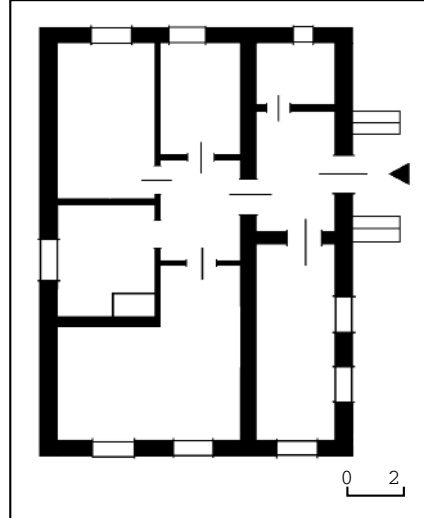
297.8.3. Поділля, 1960—70-і рр. (архит.). До експозиції входять будівлі з Вінницької, Тернопільської та Хмельницької областей. Архітектура поселень Поділля відзначається співмасштабністю з довкіллям, раціональним використанням місцевих будівельних матеріалів. Однією з особливостей народного будівництва регіону є декоративність. Застосування двох кольорів — білого та блакитного — здавна побутує в оздобленні хат Поділля. І хоча у сільському будівництві відбулися докорінні зміни, місцеві художні традиції й досі визначають архітектурно-художнє вирішення сучасних будинків, візерунок карнизів і пілястрів, загальний вигляд подільського житла.

Микола Ходаківський.

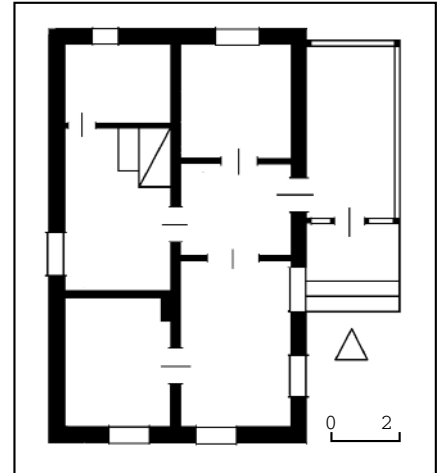
297.8.3.1. Житловий будинок — с. Білоусівка, Тульчинський р-н, Вінницька обл., 1953 (архит., мист.). Одноповерховий, на буто-бетонному фундаменті. Саманний, тинькований. Дах чотири-схилий, критий шифером. Для цього будинку, як і для регіону, характерне зовнішнє оздоблення стін технікою рельєфного штампа: на поверхню сирого тиньку у певній послідовності накладають штампи різної форми (листок, зірка, квітка тощо), натискують на них, внаслідок чого на стіні залишається рельєфний відбиток. Потім стіну фарбують у ніжно-блакит-

297.8.2.6.1. Житловий будинок —
с. Себіне.
297.8.2.6.1. План.

297.8.3.1. Житловий будинок —
с. Білоусівка.
297.8.3.1. План.

ний колір. Світло, яке падає на стіну під різними кутами, створює додатковий декоративний ефект.

Складається з веранди, передпокою, вітальні, спальні, дитячої, кухні, ванної. Опалюється піччю та грубою. Піч оздоблена народним малюванням, виконаним майстром Ф. Демишканом. Експонуються меблі Вінницької меблевої фабрики, плетені меблі Козятинського ліспромгоспу; килими та вишиті тканини Клембівської фабрики художніх виробів «Жіноча праця» і художнього об'єднання «Вінничанка»; керамічні вазы гончара К. Білодіда.

Микола Ходаківський.

297.8.3.2. Житловий будинок — с. Іване-Пусте, Борщівський р-н, Тернопільська обл., 1969 (архит.). Одноповерховий з верандою, на бетонному фундаменті. Цегляний, тинькований. Дах чотири-схилий, критий шифером. Пілястри й цоколь рустовані, веранда з фігурним фронтоном, карнизи з прорізною бляхою.

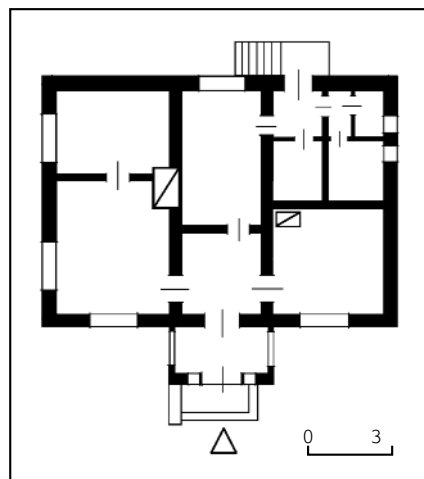
У плані — близький до квадрата. Складається з передпокою, вітальні, спальні, дитячої, кухні-їдальні, комори, ванної. Опалюється грубами, облицьованими кахлями місцевого виробництва.

Експонуються меблі Кременецької меблевої фабрики, килими і доріжки Мельнице-Подільської фабрики народних промислів, вироби майстрів М. Безкоровайної та Г. Гасай, плетіння з розози — Я. Ремінецького, традиційний гончарний посуд і дитяча іграшка майстра І. Бойка (с. Гончарівка, Монастириський р-н), освітлювальні прилади Тернопільського об'єднання «Ватра». Будівля характерна для південних районів Тернопільщини.

Микола Ходаківський.

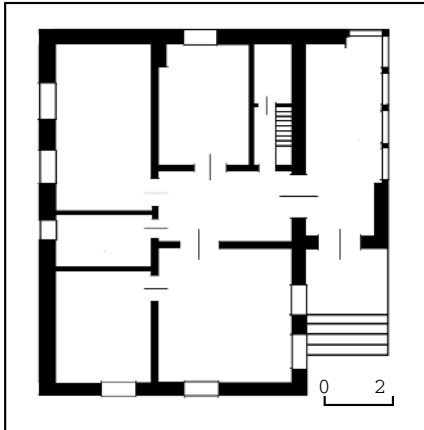

297.8.3.2. Житловий будинок — с. Іване-Пусте.
297.8.3.2. План.

297.8.3.3.1. Житловий будинок — с. Устя.
297.8.3.3.1. План.

297.8.3.3. Садиба — с. Устя, Кам'янець-Подільський р-н, Хмельницька обл., 1976 (архїт.). Складається з житлового будинку, літньої кухні, гаража та хліва під одним дахом, криниці. Житловий будинок від вулиці відокремлює невеликий квітник, поряд криниця. Господарські будівлі розташовані за будинком на подвір'ї з окремим виїздом на вулицю. Огорожа дерев'яна. Рельєфне тинькування стін усіх споруд з блакитним пофарбуванням, декоративне об'ємно-пластичне вирішення оголовків димарів, водовідводів, дашків визначають загальний колорит садиби.

Микола Ходаківський.

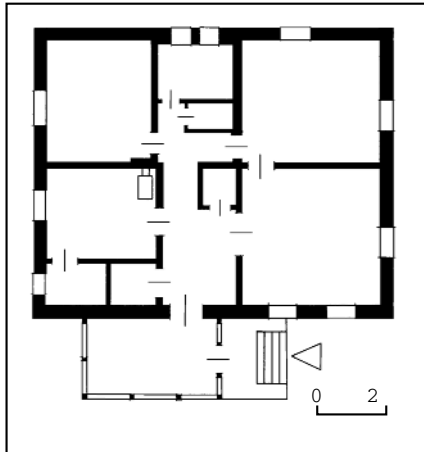
297.8.3.3.1. Житловий будинок — с. Устя, Кам'янець-Подільський р-н, Хмельницька обл., 1976 (архїт.). Одноповерховий, на буто-бетонному фундаменті. Цегляний, тинькований. Дах чотири-схилий, критий шифером. Зовні стіни опоряджено рельєфним штампом з пофарбуванням у традиційний блакитний колір. Навіси, димар і ринви оздоблено мережкою з жерсті, що надає будинку архітектурно-художньої виразності. Складається з веранди, передпокою, вітальні, спальні, дитячої, кухні-їдальні, комірчини, санвузла. Всі приміщення згруповані навколо передпокою. У кімнатах експонуються меблі Хмельницької меблевої фабрики, Шепетівського деревообробного комбінату, килими й тканини Староушицького комбінату, витинанки майстрині Л. Мазур, кераміка майстрині О. Пиріжок, оригінальні розписи народного умільця О. Пажимського, роботи по дереву М. Мельничука, посуд Полонського виробничого об'єднання «Фарфор».

Микола Ходаківський.

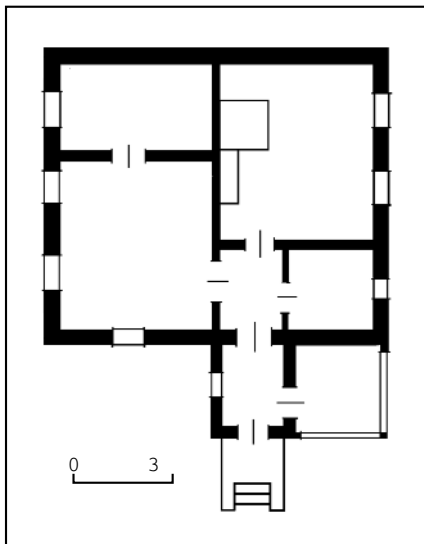
297.8.4. Полісся, 1960—70-і рр. (архїт.). До експозиції входять будівлі з північної частини Житомирської та Чернігів-

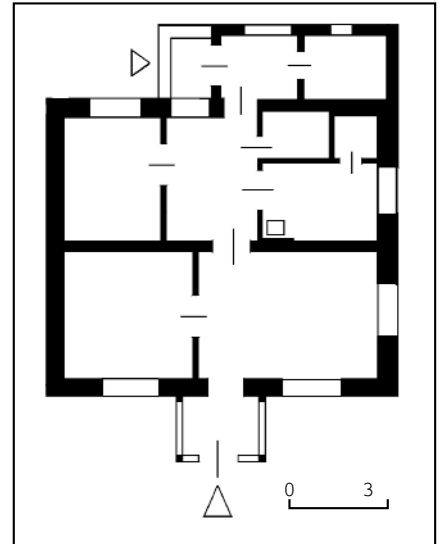
297.8.4.2. Житловий будинок — с. Беги.
297.8.4.2. План.

297.8.4.3. Житловий будинок — с. Каюжинці.
297.8.4.3. План.

297.8.4.1. Житловий будинок — с. Березовичі.
297.8.4.1. План.

ської області, північно-західної частини Волинської та Рівненської областей, північно-східної частини Сумської обл. Регіон багатий на торф, граніт, базальт, пісковик, вапняки, глину. В сільському будівництві поряд з місцевими будівельними матеріалами при зведенні споруд застосовуються й нові — цегла звичайна та силікатна, шлакоблоки, бетон, черепиця, шифер тощо.

Микола Ходаківський.

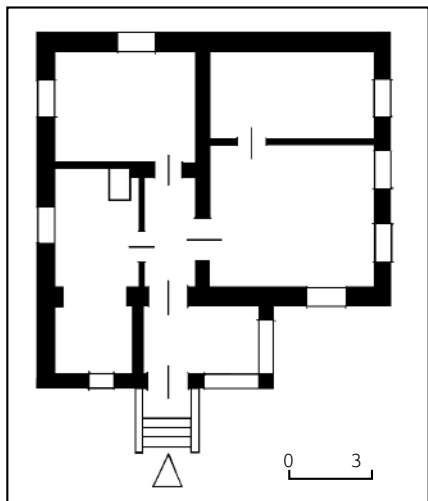
297.8.4.1. Житловий будинок — с. Березовичі, Володимир-Волинський р-н, Волинська обл., 1970 (архїт.). Одноповерховий, на буто-бетонному фундаменті. Цегляний, тинькований набризком «під шубу». Дах двосхилий, критий шифером. Фасади вохристого кольору. Пілястри й карнизи з традиційним для Полісся білим геометричним орнаментом. Складається з веранди, передпокою, вітальні, спальні, дитячої (декоративний розпис у кімнатах виконано майстром О. Макаренком), кухні-їдальні. Веранда сполучається з вітальною. Інші допоміжні приміщення мають окремий господарський вхід. Експонуються меблі деревообробних комбінатів міст Луцька, Ковеля, Володимира-Волинського; килими, вишивки, кераміка та вироби з лози майстрів Д. Мороза і С. Музичука, портрет Лесі Українки, виконаний в техніці інтарсії майстром О. Арів'янюком.

Микола Ходаківський.

297.8.4.2. Житловий будинок — с. Беги, Коростенський р-н, Житомирська обл., 1969 (архїт.). Одноповерховий, на кам'яному фундаменті. Стіни цегляні, тиньковані. Цоколь з червоного

297.8.4.4. Житловий будинок — с. Піски.
297.8.4.4. План.

граніту. Дах двосхилий, критий черепицею. Блакитно-зелене пофарбування стін вдало поєднується з білими пілястрами й обляміванням вікон. Складається з веранди, передпокою, вітальні, спальні, дитячої, кухні-їдальні, ванної. В будинку представлені меблі виробничого об'єднання «Житомирдерев», килими Овруцького промкомбінату і народних місцевих майстрів (с. Левковичі, Овруцький р-н), посуд Коростенського та Баранівського фарфорових заводів.

Микола Ходаківський.

297.8.4.3. Житловий будинок — с. Каляжінці, Срібнянський р-н, Чернігівська обл., 1962 (архт.). Одноповерховий, на буто-бетонному фундаменті. Цегляний, тинькований. Дах чотирихилий, критий шифером. Карниз з червоної цегли, нащільники і віконниці з характерним поліським орнаментом, що виділяється на білому тлі стін.

Складається з веранди, коридору, передпокою, вітальні, спальні й кухні-їдальні, санвузла. Ліворуч біля входу — піч, за піччю — піл.

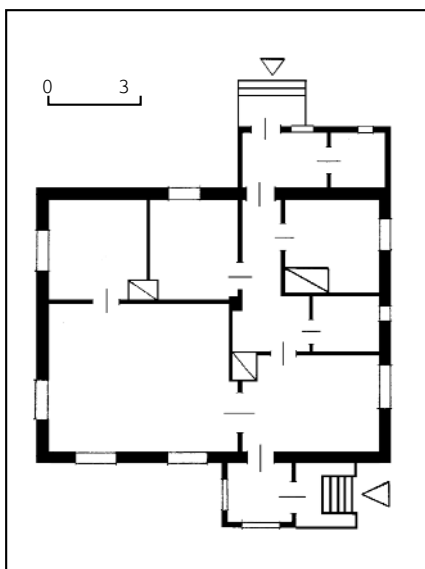
Експонуються лозові меблі Чернігівської головної дослідно-експериментальної фабрики лозових виробів, килими, тканина Дігтярівської фабрики художніх виробів ім. 8-го Березня, ткані рушники майстрині Г. Герасименко (с. Нова Басань, Бобровицький р-н), керамічний посуд гончарів (с. Олешня, Ріпкинський р-н), твори самодіяльних художників О. Калашникова, Б. Мельниченка, О. Свистюка.

Микола Ходаківський.

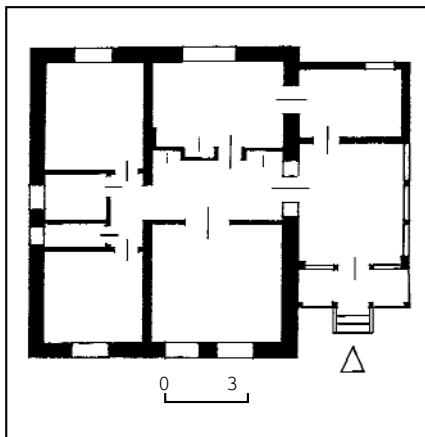
297.8.4.4. Житловий будинок — с. Піски, Буринський р-н, Сумська обл., 1973 (архт.). Одноповерховий, на буто-бетонному фундаменті. Цегляний. Дах

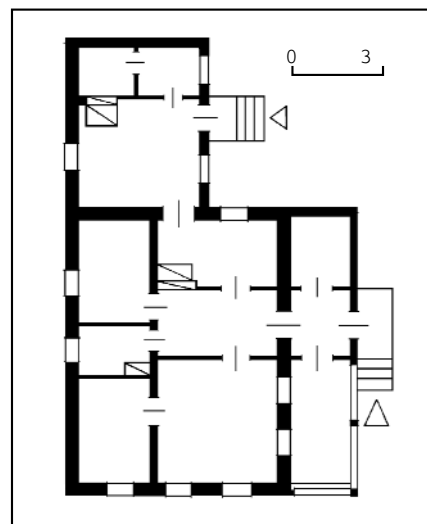
297.8.4.5.1. Житловий будинок — смт Зарічне.
297.8.4.5.1. План.

297.8.5.1. Житловий будинок — с. Кримське.
297.8.5.1. План.

297.8.5.2. Житловий будинок — с. Ольховчик.
297.8.5.2. План.

чотирихилий, критий оцинкованою бляхою. Димар з різьбленою «короною». Орнаментальне мурування будинку з білої та червоної цегли місцевого виробництва нагадує мотиви народних вишивок. Рельєфні елементи й фриз з фігурно виточеної цегли посилюють пластичність архітектурного вирішення фасадів. Веранду виділено своєрідним парпетом.

Складається з веранди, передпокою, вітальні, спальні, дитячої, кухні-їдальні.

Експонуються плетені меблі з м. Боромя, кухонний набір, виконаний майстром В. Прокопенком, настінні рушники, завіски та інші тканини Кролевецької фабрики художнього ткацтва.

Микола Ходаківський.

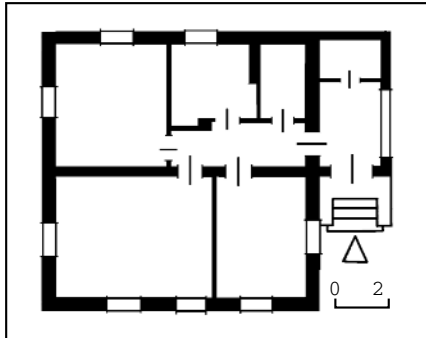
297.8.4.5. Садба — смт Зарічне, Заріченський р-н, Рівненська обл., 1975 (архт.). Складається з житлового будинку, хліва, криниці, пасіки. З вулиці до головного входу в будинок, через хвіртку у дерев'яній огорожі складної конструкції, ведуть сходи. Вимощення перед будинком і сходи з базальтового каменю. Господарське подвір'я розташоване за будинком і має окремий вїзд.

Микола Ходаківський.

297.8.4.5.1. Житловий будинок — смт Зарічне, Заріченський р-н, Рівненська обл., 1975 (архт.). Одноповерховий, на фундаменті з базальтового каменю. Вимурований з горинської цегли жовто-вохристого кольору. Дах двосхилий, критий шифером. На фасадах вставки з білої силікатної цегли утворюють характерний для Полісся орнамент: геометричні квіти між вікнами з обляміванням.

297.8.5.3. Житловий будинок — с. Різуненкове.
297.8.5.3. План.

Складається з передпокою, вітальні, спальні, дитячої, кухні-їдальні, ванної та допоміжних приміщень. Будинок має головний та господарський входи. У будинку представлені меблі Костопольської меблевої фабрики, посуд Березневського міжколгоспаггарного об'єднання, лляні тканини Рівненського льонокомбінату за мотивами майстра народної творчості Г. Леончук, подушки й рушники майстрині М. Шевчук.

Микола Хогаківський.

297.8.5. Полтавщина і Слобожанщина, 1960—70-і рр. (архт.). В експозиції представлено будівлі з Донецької, Полтавської та Харківської областей.

Починаючи з 17 ст. цей регіон «дикого степу» масово заселявся українцями та представниками багатьох інших національностей. Тому в народному будівництві позначилися взаємовпливи їхніх культур. Особливо це простежується у застосуванні широкої гами кольорів (білий, синій, блакитний, зелений, чорний), якими пофарбовані стіни, дах, пілястри та віконниці житлових будинків.

Порівняно з традиційними типами дворів і хат 19 ст. село 1950—70-х рр. демонструє більшу варіантність планування житла, застосування нових матеріалів, різноманітність оздоблення тощо.

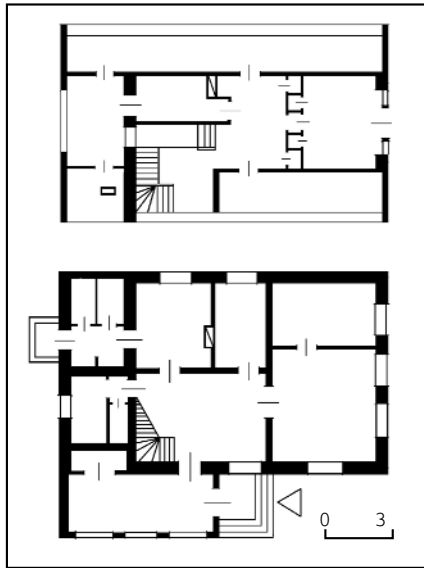
Микола Хогаківський.

297.8.5.1. Житловий будинок — с. Кримське, Слоб'янськ-сербський р-н, Луганська обл., 1975 (архт.). Одноповерховий, на бетонному фундаменті. Вимурований з черепашника, облицьованого силікатною цеглою, зовні оздоблений поребриком на фризі та під вікнами. Дах чотирихилий, критий шифером, пофарбований, як і вікна, у зелений пастельний колір, що характерно для цього району.

Складається з просторої веранди з комірчиною, передпокою, вітальні, спальні, дитячої і невеличкого коридору між ними, ванної.

297.8.5.4.1. Житловий будинок — с. Кагамлик.
297.8.5.4.1. План.

В кімнатах будинку меблі об'єднання «Ворошиловградмеблі», посуд Полянянського заводу, вироби місцевих народних майстрів.

Микола Хогаківський.

297.8.5.2. Житловий будинок — с. Ольховчик, Шахтарський р-н, Донецька обл., 1959 (архт.). Тепер с. Ольховчик у межах м. Шахтарська. Одноповерховий, на буро-бетонному фундаменті. Вимурований з каменю-пісковику, тинькований. Дах чотирихилий, критий шифером. Виразного архітектурного вигляду будинку надають блакитні традиційні віконниці та пілястри з геометричним орнаментом на тлі білої стіни й чорного фарбованого цоколя.

Складається з веранди, вітальні, спальні, дитячої, кухні-їдальні, літньої кухні, санвузла. Особливістю планування є те, що літня кухня прибудована до зимової, що дає змогу зберігати прохолоду в будинку влітку. В інтер'єрі кімнат — графічні роботи В. Шенделя, ліногравюри Ю. Голенкова і В. Семисенка, фіранки оздоблено рослинним орнаментом майстринею В. Федоровою.

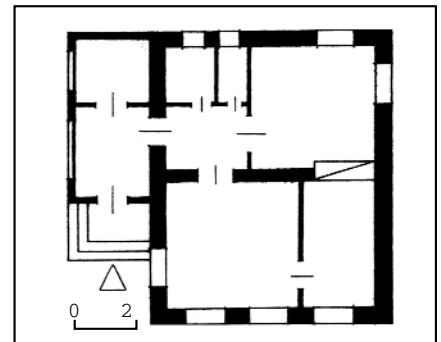
Експонуються меблі Артемівської та Костянтинівської меблевих фабрик; килими Донецької фабрики художніх виробів; посуд Дружківського фарфорового заводу та кристаль Жданівського металургійного заводу.

Микола Хогаківський.

297.8.5.3. Житловий будинок — с. Різуненкове, Валківський (тепер Коломацький) р-н, Харківська обл., 1970 (архт.). Одноповерховий, на бетонно-

297.8.6.1. Житловий будинок — с. Суботці.
297.8.6.1. План.

му фундаменті. Цегляний (з білої силікатної цегли), тинькований. Пілястри рустовані, карниз з червоної цегли. Дах чотирихилий, критий пофарбованим червоним шифером.

Складається з веранди, коридору, вітальні, спальні, дитячої, кухні-їдальні та санвузла.

Експонуються меблі об'єднання «Харківдеревпром», посуд Будянського фарфорового заводу, вишиті вироби Харківського виробничо-художнього об'єднання «Україна».

Микола Хогаківський.

297.8.5.4. Садиба — с. Кагамлик, Глобинський р-н, Полтавська обл., 1975 (архт.).

Складається з житлового будинку з мансардою, криниці та господарського блока, в якому під одним дахом розміщено гараж, гончарну майстерню, літню кухню. Територіально відокремлено приміщення для худоби. Господарський блок має автономний виїзд з подвір'я. Всі будівлі з червоної цегли, нетиньковані.

Репрезентує розвинений тип індивідуального селянського господарства Полтавщини 1970-х рр.

Микола Хогаківський.

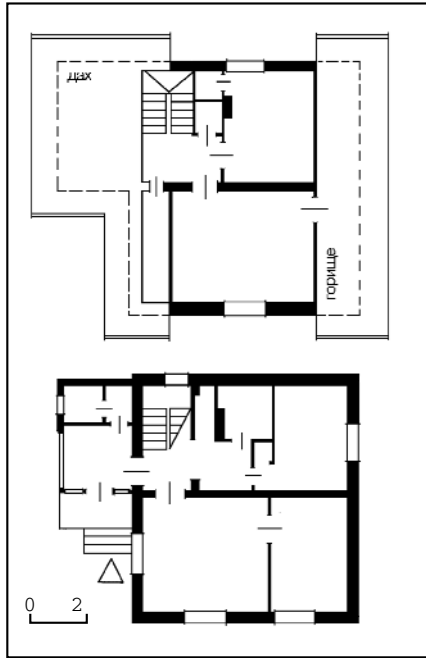
297.8.5.4.1. Житловий будинок — с. Кагамлик, Глобинський р-н, Полтавська обл., 1975 (архт.). Одноповерховий з мансардою, на бетонному фундаменті. Цегляний. Дах двоххилий, критий черепицею. Декорований рустованими пілястрами, підвіконними візерунками, «кониками» на піддашші.

Складається з чотирьох ізольованих кімнат. На першому поверсі — веранда, передпокій, до якого виходять вітальня, спальня, дитяча, ванна та санвузол. Вітальня сполучається зі спальнею. З передпокою дерев'яні сходи ведуть на мансардний поверх до просторої кімнати з лоджією і спальні з балконом. З кухні є окремий вихід на господарське подвір'я.

Експонуються меблі місцевого виробництва, килими Решетилівської фабрики художніх виробів за ескізами

297.8.6.2. Житловий будинок — с. Требухів.
297.8.6.2. План.

майстрів Н. Бабенко, В. Жука, Л. Товстухи, різьблення по дереву за ескізами самодіяльного художника В. Фурмана, опішнянська кераміка заводу художніх виробів «Художній керамік».

Микола Ходаківський.

297.8.6. Середня Наддніпрянина, 1960—70-і рр. (архит.). В експозиції представлено будівлі з Київської, Кіровоградської та Черкаської областей. У цьому регіоні століттями відшліфовувався стиль наддніпрянських поселень і житла. Планування селищ, композиція садиб, архітектурне вирішення споруд, доцільність хатнього опорядження виявляють тут і спадкоємність давніх традицій, і новаторство народної творчості.

Микола Ходаківський.

297.8.6.1. Житловий будинок — с. Суботці, Знам'янський р-н, Кіровоградська обл., 1967 (архит.). Одноповерховий, на бетонобетонному фундаменті. Цегляний, пофарбований. Дах чотирихилий, критий шифером. Білі пофарбовані стіни вдало поєднуються з блакитними дерев'яними віконницями й рустованими пілястрами та карнизом. Складається з веранди з коморою, передпокою, навколо якого згруповано всі приміщення: вітальня з входом до спальні, кухня-їдальня, ванна, санвузол. Експонуються меблі місцевого виробництва, килими Новоукраїнської фабрики «Зоря», домоткана доріжка майстрині Н. Заморейко, гончарні ви-

би майстрів (с. Цвітне, Олександрівський р-н), керамічні вази, глечики, чашки Світловодського керамічного заводу.

Микола Ходаківський.

297.8.6.2. Житловий будинок — с. Требухів, Броварський р-н, Київська обл., 1975 (архит.). Одноповерховий з мансардою, на бетонному фундаменті. Цегляний. Дах двохсхилий, критий шифером. Виразність споруди надають: густо-червоний колір цегляної стіни, білі виступи, облямування вікон та пілястрів, динамічний контур даху. Складається з веранди з комірчиною, коридору, вітальні, кухні-їдальні, ванної. З коридору дерев'яні сходи ведуть на мансардний поверх, де влаштовано спальню й дитячу.

Експонуються меблі Біличанської меблевої фабрики, плетені меблі з Броварів, тканини Богуславської фабрики «Перемога», килим «Гай» — Київської фабрики художніх виробів ім. Т. Г. Шевченка, кераміка Васильківського майолікового заводу, скульптура «Гетьман» М. Тарасенко із с. Дибинці, гончарні вироби М. Денисенка, картини В. Скопини.

Микола Ходаківський.

297.8.6.3. Садиба — смт Руська Поляна, Черкаський р-н, Черкаська обл., 1967 (архит.). Складається з житлового будинку, криниці, пасіки і господарського блоку — гаража, майстерні, літньої кухні, хліва, курника, зблокованих під одним дахом. Горище господарського блоку використовується як сінник. Садиба поділена на дві частини: подвір'я з господарськими будівлями й «чисте» подвір'я, на якому розташовано житловий будинок, криницю, садок, город.

Микола Ходаківський.

297.8.6.3.1. Житловий будинок — смт Руська Поляна, Черкаський р-н, Черкаська обл., 1967 (архит.). Одноповерховий, з верандою на бетонобетонному фундаменті, цегляний. Дах чотирихилий, критий шифером. Фасади будинку облицьовані шліфованою двоколірною цеглою, рельєфне облямування вікон і карниз виконані з лицьової цегли. Веранда дерев'яна, прикрашена наскрізним різьбленням.

Складається з передпокою, вітальні, двох спальень, дитячої, кухні, ванної та санвузла.

Експонуються меблі Корсунь-Шевченківської фабрики лозових виробів і Черкаської меблевої фабрики, налавники і доріжки майстрині М. Городової, керамічні вироби та посуд гончарів Ф. Городового та І. Сухого, портрет Т. Шевченка (худ. В. Співак).

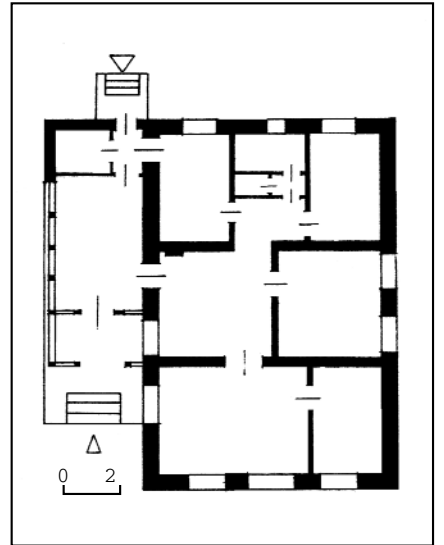
Микола Ходаківський.

298. МУРОМЕЦЬ, ГОРОДИЩЕ, 12—13 ст. (археол.). У південній частині парку Дружби народів, на північ від Московського моста, у південно-східній частині о. Муромець. Відкрив М. Сагайдак 1982, обстежив 1990. Пам'ятка ототожнюється з замським

298. Вид на о. Муромець з півдня.

297.8.6.3.1. Житловий будинок — с. Руська Поляна.
297.8.6.3.1. План.

двором Юрія Долгорукого «Раєм» (за переказами, розташовувався на Лівобережжі), або з островом, що згадується в літописі стосовно подій, що пов'язуються з ім'ям останнього великого князя київського Михайла Всеволодовича, який напередодні Батисевої навали втік до Угорщини і 1241 на шляху до Золотої Орди не наважився зупинитися у місті, а «живавше под Києвом во острове» (можливо, мається на увазі городище на о. Муромець).

В описах Лівобережжя 16—17 ст. згадується о. Муравець; 1613 польський король Сигізмунд III подарував с. Милославичі разом з о. Муравцем київському ключнику С. Вигурі. Ймовірно, з часом, назва острова змінилася на «Муромець», і з 19 ст. саме вона зустрічається на планах та картах (зокрема на плані Києва 1902 — «Міський острів Муромець»). У давнину острів мав площу понад 60 га, в центрі були живописні озера Бобровня та Глибоке.

Городище пл. 3,5 га, у плані круглої форми. Оборонні вали навколо городища ледь помітні, з північно-східного боку виявлено залишки зовнішнього рову. Ширина валу та рову бл. 4,0—5,0 м. Вхід до городища містився з південного боку. Поблизу нього виявлено залишки рівчака, який виходив до протоки, що омиває острів. Можливо, в давньоруський час це був канал, яким з Дніпра можна було підплавити до городища. Археологічні розкопки не проводилися. Матеріали обстежень зберігаються в Інституті археології НАН України.

Михайло Caraiagac.